

Caude BERNARD

ARZUR BREIZ

Pez-c'hoari e pemp arvest
Bet embannet evid ar wech kenta e 1949
dre Evez an Doktor Yann-Vari Le Goff
Loread Skol-Veur Mezegiez Pariz
Hag Akademi ar Skiantou

RAGLAVAR

E miz du 1834, ar paotr yaouank Klaoda Bernard a gimiadas diouz bro e gavell : Chatenay, damdost da Zant-Juluan (Rhône), a zegouezas e Pariz hag a ginnigas da Zant-Mark Girardin dornskrid eur pez-c'hoari anvet "Arzur Breiz". Eun oberenn eo hag a lakaan-me da veza kenta diskuliadur e spered dreist, spered kaer an den dispar-ze.

Kant vloaz goude, er miz-se end-eeun hag a zoug an ano arouezuz a viz Du, e tegasis da goun an darvoudenn-ze e niverenn ar 24 a viz du 1934 er "Gazette des Hôpitaux" dindan an talbenn : "Kantved deiz-ha-bloaz donedigez Klaoda Bernard e Pariz".

Evid eñvori ar hantved deiz-ha-bloaz-se e oe greet eul lid kaer e Pariz, renet gand ar vistri-gelennerien d'Arsonval ha Roger. Ar gouel kaer-mañ a oe lidet e Skol-Veur Bro-Hall, d'ar 6 a viz Genver 1935.

D'ar meurzh 9 a viz Ebrel euz an heveleb bloavez, da zeg eur diouz an noz, e skinva Radio-Pariz e-leh ma 'z edon bet pedet da vond, e oe dasskignet, gand an arzour c'hoariva Jorj Colin, rannou-zo euz pez-c'hoari Klaoda Bernard.

Roudenn-Vuhez on dug paour a oa bet dibunet war al leurenn-hoari gand Shakespeare er "Roue Yann" hag ivez, tostoh deom, e 1875, gand Loeiz Tiercelin hag e 1895 gand Fred Heurlipes en daou bez anvet "Arthur de Bretagne".

E 1908, Klaoda ar Prat (Pluenzир) a embannas "Buez Arzur a Vreiz, trajedienn e pemp arvest", e 1905, T. ar Garreg a embannas eun "Arzur Breiz" all, pez-c'hoari bet displeget gand kevredigez Unvaniez Broadel Breiz, Gourin.

An embannadur-mañ a zo par d'an hini kenta ha bez' ema em herz unan euz ar skweriou rouez anezañ. Padal e lamis dioutañ kenskrid hir Jorj Barral ha lizer-emskrid an oberour, hag e kreskis niver ar skeudennou ennañ. Merzoud a reer gand souez hag esmae penaoz en-devoa Klaoda Bernard - broudet moarvad gand e ijin-dreist, evel pa vije dihunet ennañ an ene keltieg, meizet ha didoueziet, gwelloc'h eged an oll skrivagnerien all, temz-spered espar hag ene birvidig ar ouenn vreizad-se dianavezet ha disprizet ken aliez.

Breiz a vezo anaoudeg dezañ evid an oberenn-hoariva-ze a oa tremenet San-Mark Girardin heb meiza ar pouez anezi. Glaharuz eo, ha keuziuz ivez, dreist-oll

evidom-ni Breiziz, e oa deut Klaoda Bernard, skrivet gantañ e zrama ken kaer gand eur spi ken braz d'ober berz, da blega da vennoz e warezour, da zilezel studi al lennegez, ha dreist-oll studi yez Vreiz.

Rag gelloud a reer kredi e vije deut a-benn da denna evez an dud war ar brezoneg, evel m'en-deus greet war ar vuhezoniez, ha marteze, piou 'oar ? en-dije bet kavet perag e lavarar, hizio c'hoaz, e veze komzet ar yez-se e liorz Eden !

Da anaon an Aotrou Herri Roger, en-doa teurvezet sevel eur henskrud, e kinnigan va gwella gourhemennou a anaoudegez vad. Trugarez ivez, er bed all, d'an Aotrou Yann Devay, gourniz ar gouizieg braz, trugarez ivez d'an Aotrou Ab Sulio ha d'an tresour Ferdinand Raffin en-deus bet skeudennet an oberenn-mañ.

Doktor Yann-Vari Le Goff,
Loread Skol-Veur ar Vezegiezh hag Akademi ar Skiantou, Pariz.
Ker Andon « La Source », Dinarz, deiz Gouel Yann 1942.

PENNAD

Tennet euz “Kenskrid istorel” Georges Barral ar henta mouladur.

Ar wech kenta m’am-boe an eurvad hag an enor da weloud Klaoda Bernard eo d’ar zadorn 30 a viz eost 1865 diouz an noz. Estlammuz ha goulaouuz e oe evidon. Setu amañ ar pezh a hoarvezas, hervez am-eus dalhet soñj mad.

Edo an treñ o paouez chom a-zao e Perpignan, o tegas euz a Bariz, e-touez eun toullad tud vrudet, kannaded euz Akademi ar Skiantou. Ar re-mañ a oa dileuret a-berz Ensavadur-Meur Bro-Hall da ouel dizoloidigez an delwenn genta bet savet en eñvor F. Arago en e hêriadenn hinidig, Estagel, nepell ahano.

Diskennet e oan euz va bagon hag o teurel eur zell a-dreñv din, pa verzis ment uhel eun den n’anavezen ket c’hoaz, sonn ha meurdezuz war ar bazenn-stleug. Eur weledigez a verfed, a zoñjen. Kredi a reas din gweloud eun doare sant brudet, eur zant a-vremañ e sae eun den lik, eur meni Visant-a-Baol ar Ouiziegez. Tommeurbed e oa an amzer, hag an heol o vond da guz – heol liou ruzvên ar Pireneou – a oa e-kreiz splannder e danflamm. Penn an den, dellezeg e zremm euz kizell ar skulter, a oa diskabell, ha ne vanke ket dezañ ar rodig-sked treset gand goulou heol an abardaez. Ken sebezet e oe va faltazi paotr-yaouank gand kened garo ha meurdezuz ar gouiziege-se, anavezet mad dija, hag e barr nerz e gorv hag e veiz – 52 vloaz e oa a-boan – m’eo chomet da viken skeudenn an arvest-se e-barz va spered. Serri a ran va divalvenn hag he santoud a ran, evel pa vije bet luhengravet war skramm-al-lagad.

A-gevred gand va zad e oan deut di. Eno e oa-eñ evel severer testamant-a-ouiziegez ar steredoniour meurvrudet. E-doug an nebeud deiziou ma padas an abadenn, e savas kengarantez etre Klaoda Bernard ha ni. En amzer-ze, ken pell, ema derou ar garantez hag an doujañs ne baouezjom ket da gaoud evid an den dibarel-ze. Boazet e oa va zad da vond, bep sul, ha diouz ar goañv dreist-oll, e ti an ao. Chevreul, e Liorz ar Plant. Eno en em gave aliez gand Klaoda Bernard. Goude hirgaozeal gand an ozah-meur hegarad, heb gelloud koulskoude ankounac’haad yenijenn galed ar zal-labour vraz, e-kichenn diou etevenn vihan o tevi penn-ouz-penn en or himinell Buffon, hervez kustum meneh Kluni ha boaz didorruz ar hantvloaziad yah-souezuz, e kimiade an daou genbrezeger a-gevred hag, en eur gerzoud buan evid en em ziriva, e kendalhent gand ar gaozeadenn bet boulhet tuchantig ha gand dezrevell gloaziou ar galon. Aliez, me ivez, diwezatoh, em-eus klevet anzav doaniuz kerseennou e vuhez-pried.

Bez’ ez eus ahanon unan euz ar re a zoñj ne dleer ket lezel da vond da get netra deut dim euz kerz an dud-veur, pegen dister bennag e ve. En abeg da ze eo eh embannan hizio an dorn-skrid “Arzur Breiz”, bet roet din gand Klaoda Bernard d’al lun 14 a viz Eost 1876, war-dro kreisteiz goude beza greet, e Muzeon an Naturouriez, diweza kentel ar bloavez-skol. En eur rei anezañ din e lavaras, gand eur mousc’hoarz kuñv : « Hen rei a ran deoh e koun euz or chomadenn e Perpignan hag e koun Arago, mignon d’ho tad, a rentas servij din e 1849. Bez’ e helloh hen embann, mar fell deoh, hogen pemp ploaz d’an nebeuta war-lerh va

maro. Bez' ez eus bet eur pezig-fent savet ganin hag a oe c'hoariet e Lyon e 1833. Va drama a hellan lezel da veza lennet. N'ankounac'hait ket, avad, da lavaroud ez eo bet nahet, ha c'hoaz gand kalz a gemmaduriou hag a reizadenou, gand San-Mark Girardin. »

Emeur o vond da lenn ar pezh dramael-ze, a vennis lakaad embann da heul gouel dizoloidigez delwenn Glaoda Bernard. Iskiz eo e meur a geñver. Aroueziuz eo, en eun doare kelennuz, euz emdroerez eur spered prientet da boellataduriou don. Ar zujed end-eeun hag an doare d'e verad a zo a-du krenn gand techou-meiz ha techou-kalon an oberour illur. Ouspenn-ze, ne gomze ket Klaoda Bernard euz an oberenn-yaouankiz-se heb teneridigez, pa oa eet kuit ganti, skañv e yalh hag e galon leun-choug a hoanag, evid kaoud penn-hent ar vrud hag ar binvidigez.

KENSKRID

Gand Herri Roger

**Kelenner a enor a Vuhezoniez
Dean a enor Skol-Veur ar Vezegiez e Pariz.**

E derou miz Du euz ar bloavezh 1834, eun den yaouank a 21 vloaz, Klaoda Bernard a reed anezañ, a gemere ar rederig e Lyon evid mond da Bariz. E genveajourien ne oant tamm ebed en arvar ez oa krignet spered ar paotr braz ha tuzum-ze gand ar hoantegez, eur hanfard hag a gave dezañ beza eet a-benn bremañ war an hent hag a gas war-eeun d'ar binvidigez ha d'ar brud. Eñ en-doa kuzet mad en e valizenn an tilsam hag a dlee digeri dezañ an oll zorojou. Her goanagi a ree da vihanna : eur rollig paper skrivet warnañ eur pezh-c'hoari e pemp arvest "Arzur Breiz". Eñ a ziskonte ar berz-vad, hag en em wele ervad o tond da veza eun oberour peziou-c'hoari talvouduz kanmeulet, skrivagner brudet ha piou a oar ? Ezel euz an Akademi a Vro-Hall.

Ganet e Chatenay, touinell nepell diouz Sant-Julian, Rhône, d'an 12 a viz Gouere 1813, e kollas e dad pa 'z edo yaouank c'hoaz. Bernardig a oe savet gand eur vamm hreduz, hag a oa sod gand he mab. Hemañ a oa sod gand e vamm. Hogen an daou-mañ n'oant ket pinvidig hag, evid ober o zreuz, e rankas ar hennard mond da honid e vara. Da aozer-louzeier eo ez eas da di an Aotrou Millet, apotiker, a zalhe eur stal e Lyon, e rakkêr Vaise. Ar mestr hag ar mevel n'en em intentent, n'en em veizent nemeur kenetrezo. An Aotrou Millet a oa estlammet gand ar goulennou iskiz a ree dezañ an Aotrou Kloada. An Aotrou Klaoda a oa saouzanet gand al labouriou enoëuz a roed dezañ da ober. Pa veze red d'ar hrennbaotr, e kambr-adreñv ar stal, kempenn ar podou pri kamahuet hag ar podou gwer liezliou, e vestr a hourc'hemenne dezañ lakaad evez da goll an disterra begad oa oa o vastari. Red e oa eta dezañ skrabad evid dispega diouto beteg an disterra tamm lastez toaz ha traet, lakaad da zivera beteg an diweza diveradenn louzou hag o lakaad oll en triakl a oa anezañ an "oll-louzou" ollel. Imbroudet, a leverer, gand Mithridate, e veze implijet ivez kenkoulz evel louzou a-ziavêz ha louzou a-ziabarz. Kemennet e oa, eun tri-ugent vloaz bennag a zo, pa zeraouis-me va studiou war ar vezegiez. Hogen hizio, diskaret e vrud vad, en-deus paouezet da veva. N'eus meneg ebed ken anezañ er "H/Codex". Ha penaoz 'ta, ar hemmesk, an toueziadur mil tra liestro-ze (aliez enebourien an eil d'egile) a helle skañvaad ar poaniou ha para ? Bez' e oa eno peadra da ziskredi a-grenn diouz an apotikerez ha diouz efed al louzeier. Rag triakl an Aotrou Millet a oa dezañ eur halloudusted heb he far, testeniet gand eun toullad ostizien. Ar re-mañ a lakeas brud braz al louzou dispar-ze da redeg ha d'en em skigna dre oll rannvro Lyon.

Rediet da ober tammou labour ha ne blijent ket kalz dezañ, or paotr yaouank prientour a veve klaostret en e arnod-ti. Eñ a oa red dezañ chom eno euz ar mintin d'an noz hag euz an noz d'ar mintin, ha n'en-doa, beb miz, nemed eun devez

arsav-labour nemetken. Evelato, hirêz e dammig buhez a veze trohet dezañ gand daou ziduamant. An apotikerez a bourchase louzeier da Skol al Louzaouerez-Chatal. An Aotrou Klaoda a yee di aliez da gas louzeier. Hag, o chom eno pennadou braz a amzer da arvesti ouz al labour a reed, e tispourbelle an deskard e zaoulagad da zelloud ouz ar hlañvdiou-studi hag ouz an arnod-tiez. Pell da veza dihetez gand arvestadur an oberataduriou, e tenn-eñ ar brasa gonid diwar an adklaskaduriou a strived dezo da drebarzi kevrin ar hleñvedou ha da ziguzad, a-dreuz ar stadou-kleñved, al lezennou a zo o ren emziskouezadennoù ar vuhez. Hogen e vrasa plijadur, d'ar selletaer yaouank-se, a oa en deiz a arsav-labour : mond a ree d'ar c'hoari-leh, hag e heulie gand ar brasa aket ar peziou-c'hoari a veze taolennet eno. Meiza mad-tre a ree-eñ brasted ha kaerded an arz dramael, arz hag aotre lakaad da adveva eur marevez, da boulza c'hoarierien, da rei da intent, dre oberiaduriou ha dre gomzou, tridou-kalon ha gloaziu an ene denel.

An dud dreist n'en em laouennaont morse gand ar pezh a zihellont pe gand ar pezh a verzont, a zamwelont. Nann, i a zo , evel en despet dezo, troet ha tuet da ziaevêzia ar pezh o-deus santet don. Setu aze penaoz an arvester dre zegouez a zeuas da veza oberour. Klaoda Bernard a skrivas eur rimadell en eun arvest "Rozenn ar Rotanos". He has da Benn-Blenier eur c'hoarilehig a Lyon hag, o veza bet kavet mad e oberenn, e santas ar paotr eul levenez vraz, levenez eur pleustrer nevez hag a wel o tigeri dor an ti-azeul... pe da vihanna dorig eur chapel. Ar pezh-c'hoari-ze a oe c'hoarier. Ober a reas zoken eun tammig berz-mad en eur rei d'an oberour anezañ gwiriou-aozer, gwiriou hag a zave da gant lur. Bez' e oa ar gopr-se eun teñzor euz ar re dalvoudusa evid ar paour-kêz skoliad en apotikerez. Ar berz-vad-se a roas kalon d'an den yaouank da staga gand al labour, da studia. Eñ a fellas dezañ ober gwelloc'h.

Kregi a eure a-zevri da brederenni, da lenn ha da zeski hag, o kemeroud diwar e eurveziou-ehan ha kousked a veze roet dezañ piz-ha-piz, e skrivas Klaoda eun drama istorel e pemp arvest. Ha, dre eun degouez a hoal-vad, e tegemeras eul lizer a erbed evid Sant-Mark Girardin. Hemañ, daoust penaoz bennag ne oa c'hoaz nemed 33 bloaz, a zalhe a-benn neuze eur garg vraz a bolitikerez hag a lennegez. War eun dro e oa kelenner war ar warzoniez halleg er Sorbonne. Gand eun harp seurt-se n'hañvale ket ar berz beza arvaruz tamm ebed.

Braz e oe ar gerseenn.

Sant-Mark Girardin a zegemeras an oberour yaouank gand kalz a habaskter. Hogen an hini a dlee embann, eun nebeud bloaveziou goude, eur helhiad-studiou a "lennegez c'hoarivael" ne guzas ket ouz ar paour-kêz emstriver ne dalveze netra, seurt ebed, e bez-c'hoari, hag ez edo-eñ divarreg-kaer war gement seurt lennegez a oa. War-ze, eh alias ar helenner Klaoda da zibab eur vicher evid gonid e vara, kuit dezañ, diwezatoh, mar troje en e benn, d'en em abuzi da skriva, nemed evid laza an amzer.

Serret dirazañ, a-daol-krenn hag a-flao, dor arem al lennegez, ez eas Klaoda Bernard da skei ouz dor ti-azeul Esculap. O kouna, heb mar, ar gonid braz a dennje euz al labouriou en-doa greet e Skol Louzaouerez-Chatal Lyon, e lakeas e ano e Kevrenn ar Vezegiez e Pariz. Eur gerseenn a oa da gaoud eno evitañ. Eñ a gave dezañ, evel ma kav da veur a hini all, e oa studi ar Vezegiez tra ken nemed

teurel evez ouz ar re glañv ha kenderhel gand e glaskadennou en arnod-tiou. Deski a eure ken pell ma 'z eus en eun den c'hoant da aloubi al lehaduriou uhel euz an urzas, ar skeul-reñk vezegiez, ez eo red tremen dre neudennerz ar henstrivadegou. Red eo, ouspenn, deski dindan eñvor ar goulennou hag o adlavaroud en eur maread-amzer merket, heb chom ouz torgenn da hina, displega labouriou ar re-all, heb ankounac'haad munudou zo, hag i heb talvoudegez wirion ebed, hag a dalv koulskoude da ziazeza ar vegenn ha, dreist-oll, miroud outañ an-unan da gaoud eun mennad dibarel. Klaoda a blegas d'ar reizadur garoze, en-deus kastizet hag a gastizo c'hoaz meur a zonezon-natur, hag e reas berz e 1839. Degemeret e oe da skoliad-diabarz ar hlañvdiou. Ar berz-se n'oa ket euz ar re skedusa anezi. Degemeret e oe 26^{ved} en eur rummada 29 emstriver. Hogen ar paotr yaouank a zegemeras an teul kenta, an teul hag a aotrefe dezañ kavailla da gaoud an uhella kargou. A-houdevez, or hanfard a gemeras perz er genstrivadeg evid ar garg a rener-servij er hlañvdiou : dinahet e oe. Perz a gemeras, ouspenn, e kenstrivadeg skolveuriekadur a gorvadurez hag a vuhezoniezh ha daoust d'e deuliu gouiziegezh dreist, hag a-galz zoken, war re e gevezatêrien, e c'hwhitas. Ne oe ket anvet. N'helle ket ar paotr Kloada dond eta gwelloc'h a-benn euz ar vezegiezh eged n'hellas-eñ tizoud pal ar berz el lennegezh. E hoanag a oe touellet. E hoantegeziou a zeblante beza brevet.

Hogen ar Ragevez a zeu atao da hanterour evid savetei ar re n'en em lezont ket da veza diskaret gand an droug-verz. Klaoda Bernard a oa bet deskard gand Magendie hag a zeuas da veza e zarbarour e Skol-Veur Vro-Hall. O kerzoud war roudou e vestr, e savas hedadou embannaduriou ha ne zalejont ket da denna evez an dud desket-braz. Bez' e oe dizale anezo eur strollad dibaouez a gavadennou hag a gase da heuliennou dihedet, o lakaad ar vezegiezh da vond tre war hent ar ouiziegezh. Adaleg neuze e tigoras an oll zorojou dirag an hini a oa deut da veza unan euz ar speredou kaerra euz ar mare. Klaoda a oe anvet da gelenner e Skol-Veur ar Skiantou, da Benn-rener Kevredigezh Skiantou ar Vuhez (Bevoniezh). Oll Akademiou ar bed a brizas an enor d'e gaoud da ezel. En diwez, e 1868, eñ en-doa ranket trei kein d'al lennegezh hag a yeas, trehlideg, da ezel an Akademi a Vro-Hall, e leh ma adkavas Sant-Marc Girardin.

Penaos 'ta, an digenvez-se, en em glozet dalhmad en eun arnodti bihan, a zeuas dezañ an huñvre da skriva eur pezh-c'hoari war Arzur Breiz ? Penaos 'ta, ar paotr yaouank-se ganet e rannvro Lyon ha n'en-doa morse kuiteet e gornad douar, a hellas dibab evid e arnodenn lenneg kenta denneur eur vro hag a oa ker pell all dioutañ ? Penaos ez eo bet intret gand spered ar ouenn vreizeg-se, hag a zo ken kaled heh ene ha kerreg briz e zornaodou kildroenneg ? Penaos e kavas-eñ ar ger brezoneg "pen-ty", a zo distaget gand unan euz e dudennou ?

O chom dihalloud da rei eun eilger d'an toullou-ze, harpet war fedou, ni a rank chom gand or goulakaduriou. Bez' ez eus unan hag a zeu dioustu-dag er spered :

Klaoda Bernard a zo bet desavet er helhiou katolik. Bez' e oe kurust da genta, hag ar person, hoalet gand e spered lemm, a zeskas dezañ kenta elfennou al latin, ar pezh a aotreas dezañ mond da Skol-Veur Villefranche, renet gand beleien. Eñ a oe lakeet goude-ze e skol uhel Theissey, en Ain, e leh ne chomas nemed bloaz hebken, rag e dud n'o-doa ket peadra da baea e skolaj evitañ. E-kerz e studiou, e

tleas beza en em gavet gand mistri hag a oa genidig a Vreiz, eur vro hag he-deus bepred pourvezet an Iliz gand eun niver braz a veleien, hag a zo bet, meur a hini anezo, tud heverk dre o gouiziegez ha dre o dellidou. Gelloud a reed, eta, martezea e oa er skoliou uhel katolik euz rannvro Lyon, unan, pe meur a vestrskol brezon zoken, hag a intentas ouz ar skoliad yaouank, a gomzas dezañ euz o bro henidig, hag a zanevellas meur a wech dirazañ istor douar an Arvorig, ha zo ker brudet dre e stourmadou, e harozed ha dre e varvaillou diniver, hoaluz, bamuz ha marzuz.

Bez' ez eus ivez da gredi ez eo el levraouegou stag ouz ar skoliou katolik en-deus gellet ar skoliad strivant-se kaoud diellou, kavoud an testennou a oa red evid dond a-benn da berhenna an doareou e oa-eñ dihouzvez anezo ha da zeveni prederenn vraz e vennoziou evid ar pezh a zelle ouz Breiz.

Arabad eo ankounac'haad e oa Lyon kreizenn-veur ar gelennadurez kristen. Arheskob ar gêr-vraz-se a oa hag a zo chomet Eskob-meur Galia. Eur skol-veur katolik a vezegiez a zo bet savet eno ha n'eo bet diskaret nemed e 1875. Da gredi eo, er greizenn a ouiziegez hag a lennegez-se eo e kavas Klaoda Bernard an danvez istorel a bourvezas dezañ testenn e bez-c'hoari. Sant-Marc Girardin a gavas fall an drama-ze. N'ouzon ket war pe zigarez e savas e varnedigez, nann, med anzav a ran-me, ma vijen bet en e leh, em-bije meizet penaoz n'oa ket eur paotr yaouank, bet barreg da gas da benn eur seurt adskeudennadur heb kaoud perziou-mad dibar ! A-dreñv an taol-skrid lennegel, em-bije raggwelet eur spered selletaer hag, hel lavarom krak-ha-berr, eur spered dreist a zen.

Red, ha red-mad eo beza donezonet-braz evid ober eur pezh-c'hoari fall, a lavaras din, eun deiz, eul lennegour anavezet. Red eo, a astennis-me, kaoud ouspenn an donezonatur evid skriva, da ugent vloaz, eun drama istorel.

Den-meur ar pezh-c'hoari a zoug eun ano a laka da zevel dirazom gweledigez an danevell vreizad ar muia pobleg. Pa hanas ar pendeveg-se, e fellas d'ar varoned rei dezañ an ano "Arzur" , rag lakaad a reent ennañ o oll fiziañs, o oll hoanag. E weloud a reent a-benn neuze oh aznevezi kuriou ar mahtiern brudet, Arzur Romantou an Daol-Grenn hag a dlee dond, eun deiz, da ziahubi ar vro, Keltia Goz.

Dug Breiz, Arzur a oa, dre e vamm Konstanza, mab bihan d'an dug Konan IV, warlerhiad, da houde eun emgann taer, d'e dad-koz Konan III. Hemañ en-doa eur mab, Hoel, hag a oe dianzavet gantañ war e wele a varo, a-ouez d'an oll. Naonediz koulskoude e anavezaz da Benn-bro. Hogen, an darn-vrasa euz an aotrounez vrezon a zibabas Konan. Hoel yaouank o veza bet kavet re laosk, Naonediz e zistaolas hag, e 1157, e halvjont Jafrez, kont Anjou, breur Herri II, roue Bro-Zaoz. Bez' e oe an drokadenn-ze eur fazi euz ar gwasa, rag dor Breiz en em gavas digor d'an diavêzidi hag ar vro a-bez kinniget da hoantegez tiegez diaouleg Plantagenet, hag a oa lakeet, dre eun danevell da zond diwar gwrah-an-diaoul, anezi eur brao a hwiloustenn-ivern. Trubarderez Naonediz a lakeas da zevel kounnar reiz ar vrogarourien hag a oe poent-skoulmadenn ar brezeliou, brezeliou hag a badas a-hed meur a gantved.

Maro Jafrez, degouezet, er bloavezh war-lerh, a hañvale dleoud degas eun arzav d'ar hourenadenn hir-ze. Konan IV a antreas e kêr Naoned. Ar gêr-mañ a

anavezas e bennaduriez. Hogen Herri II a azgoulennas ar gêr evid e lodenn diwar herez e vreur. Goude eun hir a hourenadenn all, Konan a blegas hag, e 1166, evid miroud an dilerh euz Breiz, eh aberzas rannvro an Naoned. Argourouoi a eure e verh gand ar hornad douar brao ha pinvidig-se. Ar verhig n'he-doa c'hoaz nemed pevar bloaz. Konstanza a reed anezi. Dimezet e oe da Jafrez, trede mab Herri II. War-ze e tigoras brezel adarre hag emglevadenn Montmirail, greet etre rouaned Bro-Hall ha Bro-Zaoz, a gadarnnaas ar berz en-doa greet Herri II. E dri vab kenta a oe argourouet-kenañ gantañ. Ind-i a rankas hebken ober gwazoniez da Loeiz VII, Herri Berr-e-vantell, evid an Anjou hag ar Mên, Richard (lesanvet diwezatoh ar Galon Leon) evid an Aquitaine, Jafrez evid Breiz. Konan IV a viras Gwengamp e leh ma varvas, daou vloaz goude, e 1171, dilezet ha disprizet gand an oll.

Jafrez n'en-doa nemed deg vloaz pa zeuas da veza dug Breiz. Sturiet mad gand Rolland a Zinan, e kasas an traou en-dro er vro evel ma 'z eo dleet hag e hounezas, dre-se, grad vad an noblañs en eur denna davetañ selledou e zujidi.

E 1186, youl ennañ da azkemeroud an Anjou hag a oa e dalh ar Zaozon, ez eas Jafrez da Bariz evid goulenn skoazell digand Bro-Hall. E-pad ar goueliou reizet en e enor, e tapas e fall en eul lidstourmadeg hag, eur pennadig goude, e varvas.

Konstanza a houarnas Breiz ha, seiz miz goude maro he fried, e noz ar Zul-Fask, euz an 29 d'an 30 a viz Meurz 1187, e hanas eur mab. Herri II a vennas lakaad dezañ e ano. Hogen an aotrounez vrezon (hag a lakee o spi euz eun taol-digoll da zieubi ar vro gand ar hrouadur-ze) a azgoulennas e vije ar bugel-ze kentanvet Arzur.

Herri II, ha ne venne ket dezañ koll e levezon e Breiz, a redias Konstanza da eileureudi d'eun aotrou saoz, ha bastard euz an tiegez roueel, Ranulfe, Kont Chester, a gemeras an titl a zug Breiz.

Ar Vretoned a zinahas anavezoud ar mahomer, hag e kasjont kelou da Filip-Aogust, warlerhiad Loeiz VII. Ar mare a oa dibabet mad. Ar Zaozon o-doa mennet skrapa al Languedoc. Filip-Aogust a gerzas a-eneb dezo, hag e oe ijinuz a-walh evid dedenna Richard ha Yann a-eneb d'o zad. Sezizet, gronnet er Mañs, Herri a oe red dezañ plega. War-ze, e rankas rei ar pok-a-beoh da Richard hag aznevezi e wazoniez da Filip. An dro wenn-ze e beurgasas war-eeun d'ar bez, hag eñ eun troad gantañ e-barz, eun tachad a oa. Ar roue-mañ a varvas, eun nebeud deziou da houde, d'ar 6 a viz Gouere 1189, en eur vallozi e zaou vab. Ranulfe a oe argaset diouz Breiz ha Richard, a oa deut war-lerh Herri II, ne glaskas ket e adsevel.

Kimiadet e 1190, evid mond da vrezel-ar-groaz, Richard a zaleas e Sikelia. Eno e startaas eun emgleo gand ar roue Tankred. Merh hemañ a oe dimezet da Arzur, a oe disklêriet gand ar penn-kroazour, gand kalz a lidegeziou, da veza e benn-her, e her nesa dezañ. Guillerm, eskob Ely, kanseller ha barner-reiz-meur a Vro-Zaoz, a zekretas, gwiriou Arzur war ar gurunenn.. An disklêriadenn-ze a dennas d'he heul kounnar Yann Dizouar, breur Richard, hag hemañ a reas tenna digand Guillerm an eil-renadur a oa bet fiziet ennañ. Strapillereziou grevuz a-walh a zavas diwar an taol-nerz-se. Hag e fellas da Richard distrei da Vro-Zaoz. Tapet prizoniad en Aostria, ne zistroas d'e rouantelez nemed er bloavez 1194. Yann a grogas da dalvezoud kement-se d'e vreur en eur breizata digantañ an oll zouarou

a berhenne. Neuze e steuas an dezo da staga Breiz ouz e gurunenn hag, evid dond a-benn euz ar hrogad-se, ne zoujas ket da hoari troiou kamm. Pedi a eure Konstanza da zond d'e gavoud en Normandi. Digouezet an dugez e Pontorson, e roas Yann urz d'he fried Ranulfe da gregi enni ha da gloza warni e kastell Sant-James de Beuvron, hag a oa dezañ diwar leve.

An noblañs vrezon, kas enno - evel e vefe eet e pep den leal - a reas o hlemm da roue Bro-Hall. Neuze Richard a eilfeukas en eur lakaad da lazadega ar boblañs. An dud keiz-mañ, en em glozet en o ziez, a oe devet ez-veo. Mar tehent d'en em guzad er hoadou, e vezent diboufet evel gouezed ha muntret gand ar Zaozon digernez.

Evid dond a-benn da beuraloubi Breiz, Richard a glaskas koueza war Arzur hag e skrapa. Hogen Gwezenoc, eskob Gwened, a gavas an tu e lakaad e surentez hag, eun tachadig goude, e oe kaset ar paotr yaouank gantañ da lez roue Bro-Hall.

Ar Vretoned o-doa trehet koulskoude e Karaez, trehadenn hag a dennas d'he heul emzivizou. Konstanza a oe lezet en he frankiz hag, eur wech distroet e Breiz, eh adkemerar ar renadur euz ar Vro-ze. Arzur a zeuas daveti e 1198. Er bloavez war-lerh, Richard, o veza eet da vrezelekaad ouz beskont Limoj, a oe gwall-dizet e-kreiz ar stourm. Mervel a eure, prestig goude, d'ar 6 a viz Ebrel 1199.

Kador Bro-Zaoz a zeuas, direndael, da Arzur, hag a oa e dad dezañ breur hena Yann Dizouar. An dra-ze, a-hend-all, a oa ar pez en-doa touet Richard, a-ouez d'an oll e-pad e chomadenn en enez Sikelia. Hogen ar rouanez Eleonora a zisklêrias penaoz en-doa greet Richard eun testamant evid mad Yann. Al lavarkrenn-ze, na gredas nikun ez edo gwir, a roas tro da aotrounez Bro-Zaoz hag an Normandi da zegemeroud Yann da roue pe da aotrou. Noblañs an Anjou, an Touren hag ar Poatou a zibabas Arzur.

Amañ eo e teraou ar pez-c'hoari, drama Kloada Bernard. An aozer en-doa fiziet an dornskrid anezañ en e ziskibl Jorj Barral, d'ar 14 a viz Eost 1876.

An oberenn a zeuas er-mêz euz ar wask e 1887, e ti E. Dentu, levrier kevredigez an dud-a-bluenn, en eul levr in-8 a 193 enebenn, d'ezañ da ano :

Klaoda Bernard : ARZUR BREIZ

Pez-c'hoari diembann. E pemp kevrenn hag e yez-plên. Gand eur han.

Embannet gand daou boltret hag eul lizer diwar zorn Klaoda Bernard.

En e raog eur rakskrid istorel gand Jorj Barral.

Testenn ar pez-c'hoari a zo war-raoget gand eun hir a genskrid gand an ao. Barral, hag a heller lenn eun arroud anezañ war an enebenn 3. Hemañ a zezrevell buhez hag oberou Klaoda Bernard, heb tamm barnedigez euz an danvez a gemere warnañ ober an embann anezañ.

Eur gwall-donkadur a zeblante heulia an oberenn a yaouankiz-se. An tan-gwall a zistrujas eun toullad skwerennou anezi. Ar re a jome a oe kaset d'an horz-vrevi dre hanterouriez an Itron Klaoda Bernard. Honnez eo marteze an dro genta, a lavar eur buruteller euz on amzer-ni, ma roe darbar, heb her mennoud, da vrud he fried.

Ne gavan ket eun doare eeun d'ar varnadenn hroñs-se. Nann, pez-c'hoari Klaoda Bernard a zo hoaluz da lenn, e meur a leh anezañ, ez eus eur haerder direndaeluz. An eil arvest a lak don er spered from galloudeg ar c'hoariva.

Shakespeare en-doa, a-benn neuze, lakeet Arzur Breiz war al leurenn-hoari, “Ar roue Yann”. Ar barz saoz a heulias a-dostoh ar wirionez en eur lakaad an dug yaouank dindan spesou eur bugel. Rag hemañ n’en-doa, evid gwir, nemed daouzeg vloaz pa zigoras evitañ warlerhiegezh kador Bro-Zaoz. 15 vloaz e oa pa oe lazet gand e eontr Yann Dizouar. E pezh-c’hoari Klaoda Bernard, Arzur a zo re goz. Hogen, kement hini a skrivas peziou-c’hoari seurt-se pe romantou istorel, en-deus dalhmad damgemmet ar wirionez hag en-deus atao heh aberzet d’an dalvoudegezh lenneg.

N’heller ket rebech da Glaoda Bernard da veza lakeet re a gemmaduriou e tachennou darvouduz e drama ha da veza lakeet ennañ eun irienn garantezuz. Nann, rag an dra-ze an hini eo a laka kresk en dalvoudegezh c’hoarivaou. Hag, e gwirionez, ar garantez a zav en Arzur evid Mari, merh Guillerm Ar Herreg, eo a zegas ganti war heh askell damruz darvoud kaera an oberenn, an tu brava euz an tamm labour talvouduz-se.

An dug yaouank a embann ema-eñ o vond da eureudi an hini a zo karet gantañ, ha tad homañ, pell diouz beza lubanet gand an enor a venner ober dezañ ha d’e diegezh, a aberz e vadou hag amzer-da-zond e verh da vad Breiz. O lenn an divize, e sentis oh adgenel ennon ar birvill am oa santet e 1874, pa ‘z is a-gevred gand va zad d’ar genta c’hoariadenn roet en Odeon euz « Yaouankiz Loeiz XIV », gand Aleksandr Dumas. Euz oll ar pezh-c’hoari-ze ne chom tra em zoñj nemed eun envoradenn hebken : ar skeud euz an arvest kaer ma venn d’ar roue yaouank eureudi gand Mari Mancini, nizez e verour-bro-meur Mazarini. Hag ar penn-braz-mañ a nah, hag a vir ma vefe sevenet an dimezi-amzere-ze, abalamour ma vije bet an dra-ze, d’e veno, pennabeg eun noaz braz da vrud-vad Bro-Hall.

Bez’ e kaver en « Arzur Breiz » an heveleb stad, an heveleb berv hag heveleb menoioù hael ha gwir gand an drama meneget uheloh. Hogen pezh Klaoda Bernard en-deus eun tu-dreist war hini ar c’hoarivaour : eñ a dennas pep euz e ijin-spered, tra ma lakeas Aleksandr Dumas en e ziviz eun danevell wirion.

Ar pezh a ra talvoudegezh pezh-c’hoari Klaoda Bernard, penaoz bennag ez eus bet lakeet ennañ damgemmaduriou d’an istor, eo dre ma hovezas an oberour anezañ miroud d’an dudennou o zemz-sperezh gwirion. Liva a reas en eun doare euz ar wira a hellfed ober, termereziou Filip-Aogust, gwall-nammou ha yudazereziou Yann Dizouar, lealded ha dalhusted Arzur Breiz hag, hervez evezriadenn an Aotrou Doktor Ar Gov, ar priñs-se a ziskouezas, gwelloc’h n’o deus greet oll zanevellourien ar marevez reuziaduz-se, ar roll a dredeog he deus Breiz c’hoariet er gennamzer etre he amezeien gwirdreüs .

Ar re a bloj deza stoui war donkatur an dud, a hell en em houlenn petra a vije Klaoda Bernard da veza, mar en dije greet diouz e benn e-unan, e-lerh selaou kuzulioù San-Marc Girardin, da lavaroud eo, mar en dije kendalhet gand an hent lenneg m’en-doa skoet etrezeg ennañ eun tachad a oa. Kendrehet on-me e vije

deut an den speredeg-se a-benn da dizoud ar pal anezañ, ar penn pella euz ar vali strobinnelluz-se. Rag, peurliesañ, eh en em stager d'eur stad-vuhez heb kaoud an anaoudegeziou a zo red hag e heller, daoust da ze, en em denna bravig a-walh atao, da lavaroud eo eh en em reer bepred eul leh gouniduz pe hounidusoh, talvoudegez an den hag hervez e drevell. Klaoda Bernard a vije bet deut da veza, heb mar, eur skrivagner braz hag ive eun danevellour, ouspenn, hag en dije êseet trebarzi ollredierez ar hoarvezadennou istorel ha kevredigezel.

« Petra a vije bet kaset gantañ da vad », a houlenn an ao. Dr. Le Goff, « ma vije bet troet en e benn en em lakaad da studia a-zevri hag en oll d'an oll yez kaer ar Vrezoned, ar brezoneg enoruz a gomze ar rouaned Gralon ha Nevenoe, ar varzed Taliezin, Marzin ha Gwenhlan, Sant Padrig ha Sant Kadou. Daoust ha n'en dije ket ar gouiziege-se lakeet da adveva an oll deñzoriou a varzoniez-se, a houelez, a nerz-kalon, a huñvreou frealzidigezuz hag a weledigeziou dreist-natur, da lavaroud eo gweledigeziou euz ar bed all hag o deus ar Gelted e-pad o divroadeg hir a-dreuz ar bed hag an oadou, degaset ganto, adaleg al leh ma sav an heol benniget beteg lusennou flour ha kerreg louet an Arvorig, aberiou don Kembre, lennou braz Iwerzon, menezioù tarvoal Kerne, tiruhel Alba ha glazennou glaz Galikia. » « Ton mouez Claude Bernard a vije marteze uhel a-walh », eme c'hoaz an Dr Le Goff, evid dihuni ar roue Arzur ha marheien an Daol-Grenn a hortoz, kantvedou a zo, ma sono korn an emgann hag an treh a roio o frankiz da Vreiziz. Neuze en dije anavezet ar hlod, ar brud braz.. Hogen gwelloc'h e kavan en-deus dibabet hent ar ouiziegezh, hent hag her hasas d'an uhela poent eus ar hlod. « N'edo ket hennez, ar spered kaer a zen-ze, eur buhezoniour, bez' e oa ar vuhezoniour end-eeun », a lavaras anezañ, pa edo war e dremenvan, eur gouiziegezh arallvro.

Kement tra a denn d'an dud speredet kaer a zo dellideg da denna an evez. Setu aze perag arnodenn c'hoarivael Klaoda Bernard a dlee beza tennet eus an ankounac'h displeal e-leh ma oa kouezet. Hogen levriou-patrom « Arzur Breiz », hag a zo bet distrujet eur halz anezo, a zo deut da veza rouez-kenañ. Eun adembannadur a oa red ober, hag emañ an Ao. Dr. Y.-V. Le Goff o vond da staga gand al labour evid ar pezh a zell ouz an adembannadur-ze.

O houlenn diganin skriva eun henskriz, an Ao. Dr. Y.-V. Le Goff a roas din eur merk a fiziañs, ez on eüruz ha lorhuz anezañ. Eñ a roas din a-nevez tro ivez da lavaroud pegement e prizan hag e kehelan-me or buhezoniour. Eñ am aotreas, war eun dro, da lakaad da adveva va eñvorennoù a Vreiz, ar vro gaer-ze, a redidiredis euz an eil penn d'egile. Morse n'ankounac'hain heh uhel-dornaodou greunvên, gand o zoullou-keo don e-leh, pa edon yaouank, e kave din klevoud mouezioù teoguz ar morganed, ar morverhed oh en em douezia gand kanaouenn glemvanuz an tonnoù ha gand trouz kurunuz an tarzioù-mor. Birviken n'ankounac'hain ar gwaremmou, leun a vrug, a lann, a valan hag a vrulu glasgwenn-ruz ha melenn-aour e-leh ma seblante din gweloud, diouz an noz, ar gorriganed o korolli, endra hellent. N'ankounac'hain ket kennebeud ar

zavaduriou mein meur, leun a gelennadurez hag a gevrinou.

Aliez awalh e teu war va spered marvailloù kaer, an danevellou marzuz a glevis-me gwechall, danevellou hag a zizolo, a ziskouez frêz, d'an neb a oar o meiza, ar hevrinou kuzet en eneoù ar Vrezoned en eur zisplega, war eun dro, levezon ar gaoured, kadourien-veur hag o deus gellet en em zevel dreist an istor. E-touez an diskleriaduriou-ze, unan anezo a zeu em spered : ar roue Konan kenta a welas, eun deiz, eun toullad erminiged o vond da guzad dindan e skoed, hag e veizas e oa an dra-ze eun diougan, ha war ar skoed-se, e lakeas liva al loenig arouezieg-se hag enskriva tro-war-dro dezañ ar ger-stur kaer hag a zo deour da veza ger-stur Breiz : « Potius mori quam foedari ». « Kentoh mervel egetbeza saotret ».

Herri Roger

C'hoarierien

Arzur, dug Breiz, pennher kador-roue Breiz-Veur.

Yann Dizouar, roue Breiz-Veur, eontr Arzur

Loeiz Frañs.

Marheg ar Herreg.

Kont Kastellbriand.

Ar Hont de la Marche.

Beskont Leon.

Aotrou an Uhelgoad.

Gwillerm de Brausse.

Aotrou Bornhouet.

Aotrou Jego.

Hubert de Dinan, skoeder Arzur Breiz.

Gouarnour Kastell-Kreñv de la Manche.

Ar Merour, beli.

Mêr Parrez Poitiers.

Eur Wrah.

Eur Hoziad.

Eun Ofiser.

Tom, ar baher.

Georges, ar baher.

Mari ar Herreg.

An Itron Morris.

Marta

Marheien hall, baroned saoz, baroned vreizad, ofiserien, soudarded, gwerin, chuined, kannaded ar rannvroioù, plahed ha mevelien, tud eul lezvarn, advarnerien, hag e-se.

An traou a hoarvez e Breiz, er Poitou hag en Normandi, e 1202.

KENTA ARVEST

Eur maner breizad e stumm an XIIIved kantved.

Ar c'hoari-leh eo sal vraz ar maner. An nor-dal e penn d'an traoñ. A-zehou hag a-gleiz diou zor all. – Diouz tu an traoñ hag a bep tu, prenestou a feurm gand re al ilizou koz. E-kreiz etrezo, stag ouz ar mogeriou, ez eus delwennou, skeudennou hag eñvoradennou-treh.

KENTA DIVIZ

Arzur, Mari ar Herreg, Itron Morris

Mari

Petra 'ta, Morris, ha dinah a rafeh-hu deom-ni ar hinnig a zo e boaz, ar goñchenn gaer ha santel a ouezit dibuna ker flour ?

Itron Morris

N'oh ket fur, va bugel, rag n'emaoh ket heb gouzoud peger striz e talh warnom ho tad, on Aotrou Meur, abaoe ma 'z eus en em gavet amañ an denjentil braz a ouzoh. Gouzoud a rit ez eus gaoud hizio, er maner-mañ, eur varn vraz gand pennou renerien Breiz-Vihan ha Breiz-Veur, hag a dle diviz kenetrezo diwar-benn ar gwir-lealded. Gouzoud a rit, ouspenn, n'hellan ket dinah netra ouzoh-hu, Arzur...

Mari

Her gouzoud a ran, me her goar... N'ouzon ket, Morris, ho tanevell, ho koñchenn hizio.

Arzur

Alo ! bezit karantezusoh, Itron Morris.

Morris

A ! Ma en em lak an dug koant en abadenn, n'enebin ket pelloh. Youl Doue ra vezo greet ! (*ober a ra-hi eur pennadig prederenni*). Gwelom ! peseurt a gontin-me deoh-c'hwi, bugale ? (*o staga dezi*). Va digarezit, Priñs ! Hogen, dalhet em-eus keid-all an hini vihan-mañ war va barlenn hag ho karoud a ran a-greiz kalon ho taou...

Arzur

Bezit dineh, Itron ger, ni a zo eüruz, neketa, Mari ?

Mari

Evid ar wech-mañ, Aotrou Dug, c'hwi an hini eo a vir ouz ar gonterez a zibuna he rimadell.

Morris

Emaon ganti, bugale. Med peseurt a zoñjan-me, paour kêz koz, mennoud konta ar pez a ouezit-hu gwelloh egedon-me. Gwir eo, bez' ez eus eur hrenn-lavar hag a zesk deom : « Gwell eo aliez eur penn bleo gwenn eged eul levr nevez. » Neuze 'ta ez an da gomz deoh euz ar sant-roue braz Alfres, trehour an Daned, Doue d'e vennigo !

Arzur ha Mari

Amen !

Morris

Siwaz ! ar pez emañ o vond da lavaroud deoh n'eo ket gwall laouen da glevet.

Mari

Alo ! deom dezi 'ta, Morris !

Morris

Bremañ ez eus tostig da bevar-hant vloaz, da lavaroud eo er bloavez eiz-kant triweh ha tri-ugent goude Or Zalver, ar roue Alfred, digadoriet, harluet, red-mad dezañ en em guzad, en aon da goll e vuhez, ne zoñje mui adperhenna e rouantelez. Repuet, dre garantez, e ti-soul eur houëriad euz enez Thone, e klaske an tu da ober euz e wella evid beza dalhet e ti e vadoberourien. Ya, va bugale nobl ha koant, ar roue Alfred a droe an douar gand eur bal, a buñse dour er feunteun, a zivolhe kanab ha, zoken, heb noazoud tamm d'e vrud a roue braz, a stigne lasoukroug diouz an noz, pa veze sklêr al loar, evid degas tammou kig fresk da wellaad keusteurenn e vestr. Med ar hiziad Dick, ano hemañ an hini oa, en-doa eur verh, ar goantenn Marharid, a rene gantañ al labour war-dro an ti ha, pa ne veze ket er gêr, Alfred an hini eo a zalhe e leh da ober an dra-ze... Evid troha berr, kompren a rit n'heller ket beva, pell amzer en-doaere-ze, eur paotr faro hag eur plah koant agevred, leun a zouster hag a galon vad o-daou, heb en em garoud eun tammig ha chom zoken heb hen anzav an eil ouz egile... Neket, gweled a rit, e fell din digarezi ar roue Alfred... Med evid disklêria eh en em garent. Eun devez, ma 'z edont o-daou o tond euz ar peurvan ha ganto teir gavr, Dick koz da lakaad en o hraou, rag teir en-doa, an heol o vond da guz (gand e vannou diweza e ruzie ar gompézenn dre-oll hag Alfred ha Marharid o tiskenn uhelennou ar reter, a zeblante spluja en eul lenn dan...), Marharid, red eo hel lavaroud, n'oa ket euz ar re hardisa anezi. En eur dremen e-biou ar vered, e krogas aon enni. Alfred a strive d'he dinehia. Ha setu, a-daol-trumm ma en em gavas ganto eur vaouez vrazspontuz ar vent anezi ha divalo euzuz an dremm diskarn a oa outi ! « Naon am-eus ! », emezi dezo gand eur vouez skiltruz. Hag hi hag astenn war-du enno he breh hir, moan ha bleveg, evel a ra al logodenn-dall gand he diouaskell. Marharid a leuskas eur youhadenn vraouahuz ha, gwelloh-gwell, e reas Alfred euz ar gwella evid he dinehia. « Naon am-eus ! », a adlavaras an heveleb mouez, deut da veza gourdroutuz. Ha Marharid da hwilia buan en he godell. « Re ziwezad eo ! », a gendalhas ar spontailenn gand eur vouez biltreñk. « Marharid, te a zo eur pez aonig, aonikoh eged ne dout madelezuz ha, te, Alfred, karanyezusoh eged ne dout

fur. Gwaz a-ze evidoh ho-taou ! » Goude beza dislonket ar homzou flemmuz-se, e steuzias ar wrah koz en eur zistaga eur bomm-c'hoarz goapauz. Siwaz, va bugale geiz, he diougan ne zeuas da wir nemed re abred !... Beteg neuze en-doa Alfred kuzet mad ouz Marharid e kare anezi. Evid he divehia, eh anzavas outi mennoziou kuzet e galon, an dievez a oa anezañ ! Grataad a reas-eñ ivez dezi kant ha kant tra all. E tremenfe e vuhez en he hichenn en eur labourad en e wir wella hag, evel ma 'z oa eur paotr têt, strivant ha sentuz, eh asantfe Dick rei dezañ e verh e dimezi... Ha koulskoude, Marharid he-doa aon atao... Degouezoud a rejont er gêr gand o givri. Eno e weljont eur maread marhegerien dianav, gwisket gand hobregonou ha tokou-houarn lugernuz... Tudjentil zaoz eo e oant. Ind-i o-doa gouezet e peleh edo kuzet Alfred hag e teuent d'e aspedi, d'e redia, da zond ganto, d'en em lakaad en o fenn. An hini a oe souezet, en deiz-se, Dick koz an hini e oe. Eñ a leñvas, a leñvas forz kevred gand e verh Marharid. Homañ a guze, gwella m'hellas, he glahar, en eur vond-dond dre an ti. Alfred n'en em lezas ket da goueza er fazi. Hag, evel ma 'z edo-eñ leal en e wanerez, e klaskas an tu da dostaad outi ha da adlavaroud dezi e zezoiou ha, zoken, da adnevezi d'ar farodez e leou en oll d'an oll. Hogen hi, e gwir verh zaoz, a lavaras dezañ krak-ha-berr e fazie, hi ne gare ket, n'he-doa morse e garet. Hag, evid rei testeni dezañ euz an dra-ze, e lavaras e vefe dimezet a-raog eur miz da Nichols, eun tieg euz he amezegiez. Alfred, kollet gantañ e fiziañs, a reas strivadennou mantruz evid dizarbenni ar farodez. Aner, avad, e oe dezañ... Eñ a gimias, eta, hag, a-benn eur miz, dizroet an trehour d'e gêrbenn, eh eureujas en despet dezañ, red eo her hredi, eun intron a ouenn uhel ha na blije ket dezañ... Evel-henn eo ema an traou gand ar renerien-bobl. Hogen Marharid, merh ar hoziad Dick, n'eureujas ket ar houëriad Nichols. D'an eur ma 'z ee tre Alfred en e gêr veur gand e amheuliadenn, eun ambrougadenn-gañv a gerze etrezeg ar vered, bered Thone. An oabl a oa adarre ruz-tan hag e vez brud e oe gwelet en draonienn tasmant, spes hirisuz ar wrah koz. Hi a adlavare : « Bevet ar roue Alfred ! » Ha gand eur bomm-c'hoarz goapauz : « Kenavo, kenavo, rouanez Marharid ! »

Mari

Paour kêz Marharid !

Arzur

Bennoz Doue, Itron Morris. Ho koñchenn a zo gwall deñval... A-drugarez Doue, Alfred 'oa eur Zaoz.

Morris

Ar pezh na vir ket ez eo gwir an danevell, skweriuz eo ivez, Aotrou. Kred eo euz eur maread traou. Ha da genta oll...

Mari

Me a zav gand Marharid.

Arzur

Ne damallan ket re Alfred.

Mari

Alfred n'oa ket evid dimezi da Varharid...

Arzur

Dleet oa dezañ dimezi dezi pe chom heb anzav e garantez.

Morris

N'emaoh ket ganti, nag an eil nag egile ahanoh, bugale... Va istor a zesk deom, da genta-oll, ne zere ket d'ar merhed yaouank beza re aonig na d'ar baotred beza sod gand ar paotrezed... (*Ar Herreg a dosta*). Hi a zesk deom, ouspenn...

EILVED DIVIZ

An heveleb re, ar Herreg.

Ar Herreg

... Ez eo Morris amañ eur ranezenn, hag a zo muioh a bres warni o tenna koñchou born euz he helorn eged n'he-deus oh ober he labour.

Morris

Va digarezit, Aotrou... Evid o didui an hini 'oa.

Ar Herreg

An dra-ze a zo diduamantou fall. O lakaad a rit da leñva ha ne fell ket din her grafeh. (*Da zuk Breiz*) Neketa, Arzur, n'emaom ket en oad da grena e-pad ma tezreveller deom kontadennoù a-zivoud an tasmantou hag ar gwrahed koz.

Arzur

Va skandalit, mar kirit, Ar Herreg, hogen, hen anzav a ran, plijadur vraz am-eus o kleved istoriou bugale.

Ar Herreg

Red eo karoud ar vugaleaj, hogen evel kenta kammed ar vicher... An traouigou-ze a zo perziou madig a-walh enno. Ind-i a ro testeni euz eur galon dinamm. Med an nerz a zo ivez eur perz mad. Kalz diêsoh, avad, ez eo eñ da berhenna, o veza ma n'heller ket e gavoud nemed tamm amañ ha tamm ahont ha pignad davetañ nemed derez-ha-derez. Red eo en em gemeroud abred evid an dra-ze. Intentet eo ganeoh, Aotrou Dug, ha c'hwi ivez, Mari? D'an Aotrou Arzur n'hellan ober

nemed eun tammig trouz. Deoh-c'hwi, va merh, em-eus ar gwir da hourdrouz. Red eo 'ta ober ho lavarou ouzoh-c'hwi bepred, c'hwi eur bugel savet re eüruz, hag a fell dezi gounid oll ar priñs eviti ? Tenna rit da hounid anezañ. Re a levezon a gemerit warnañ, war eur galon ker mad a zen, Mari... Hag eñ ho selaou ! Eur henblijadur...

Arzur

Tamm ebed, Ar Herreg. Me a lavar, en eneb, gand ar vrasa blijadur an hini eo...

Ar Herreg

N'eus forz ! Peogwir e ranker hel lavaroud, ne gavan ket êz en-defe dug Breiz, deut d'an oad ma 'z eo, kement-se a vadelez evid ar plahed yaouank, bugale !... Troet kement-se gand ar merhed ! Savit ho penn, Aotrou, ha sellit uhelloh. Eur Plantagenet, eur priñs uhelwad a dle lakaad e aket da zoñjal e traou pouezusoh eged se. Setu ho lezvarn. En hoh evez eo on-eus he galvet amañ. Deuit da gemeroud al leh ma 'z oh perhenn anezañ ha degasit da goun deom gand ho parnedigeziou an eñvor euz furnez ho tad, Doue d'e bardono !

TREDE DIVIZ

An heveleb re, al lez-varn

*Al lez a stag gand an abadenn. Arzur eo ar pennrener anezi,
A bep tu dezañ Ar Herreg, beskont Leon ha meur a advarner all.
Eun tammig en a-raog hag a-zehou, Ar Beli.*

Arzur, d'ar Beli

Aotrou Beli, grit ho tlead.

Ar Beli, o lenn

Dirag e Veurdez, ar priñs galloudeg Arzur Plantagenet, dug Breiz, pennrener dre reñk a bennaotrou, Lezvarn uhel an Aotrou Gwillerm, marheg ar Herreg, a zo galvet da zond amañ, dirazom-ni :

Aotrou an Uhelgoad, den a uhelwad ha gwaz d'an Aotrou Ar Herreg, diouz eun tu,

Ha Per Adeodat Bornhouet, den dieub ha koumananter an Aotrou a zo meneget, diouz an tu all.

Int o deus diswintet an oberiou hag al lavarou-mañ :

Aotrou an Uhelgoad a glemm war zigarez ma en-deus Bornhouet tennet gounid

euz eun teñzor, bet kavet gantañ war e zouarou ha ne fell ket dezañ ranna eul lodenn euz ar peziou-ze gand ar perhenn, perhenn reiz an douarou e-leh ma 'z int bet kavet.

Bornhouet a respont kement-mañ : an teñzor kavet gantañ a zo oll dezañ a-bez, peogwir ema ar gwir-imbrouda, diouz e du.

Aotrou an Uhelgoad a eilger e ranker gweloud ar pez a zo en aour hag ar pez a zo en arhant hag ez eus leh da resteurel dezañ kement hag a zo aour.

Bornhouet a gred stard, diouz e du, ne vije ket leal ober eun heveleb rannedigez hervez ar gwir reiz ha ne hell ket rei e asant, en abeg ma 'z eo paour-ran. (*Amañ Ar Beli eo a gomz*). D'an digareziou-ze, ni, Beli, perhenniezou Aotrou Ar Herreg a zo o vond, gand aotreadur E Veurded ar priñs galloudeg Arzur, dug Breiz, or rener karet, da lavaroud or zoñj diwarbenn an dra-ze.

Herkul a bennrene war an teñzoriou kuzet...

Arzur

Deuit d'ar gaoz !

Ar Beli

Ar Papinian pell-brudet, e kantved an impalaerien Garacalla ha Geta...

Arzur

Deuit d'ar gwir broadel !

Ar Beli

An impalaer Charlez-Veur en e bennadou-lezennou...

Arzur

N'it ket dre hentou treuz ! Chomit war hent ar Gwir !

Ar Beli

An teñzor, ha bez' ez eo ez-leal teñzor ha da biou eo-eñ ? En-doare-ze, Aotrou hag Aotrounez, eo ez eus diou gaoz luziet dispak dirag ho furnez evid rei dezo muioh a frankiz, hag e vije dao dibuna istor ar gwir-imbrouda, adaleg an amzeriou kosa beteg on amzer-ni. Dibuna, evid ar gwel-ze, an hedroiou niveruz hag iskiz m'eo tremenet an teñzor drezo, disklêria frêz stad diweza ar wir reiz, he lakaad da zond da vad hag ober stad anezi da houde-ze. N'her gellom ket ober. (*Teurel a ra euz zell a-gorn war al lez*). Hogen ar Reizaouer, ma sav keuz gantañ, an den, en e galon, n'hell nemed e veuli, rag eñ a zent ouz youl hael e rener, aberzi a ra e skiantelez gonid ar breutaer.

Arzur

D'ar fed, d'ar fed !

Ar Beli

Hag-eñ eo an teñzor teñzor, ha perag ?

Ar Herreg, o veza goulennet ali digand Arzur.

Tra-walh, Aotrou Beli ! Poan-galon a ree din hel lavaroud deoh, gand prezegennou goull eo e rouestler an traou êsa da gas da benn. Setu amañ an oberou, Aotrou Dug :

Aotrou an Uhelgoad a gemer Bornhouet da zevezia. Hemañ, en eur duria an douar, douarou an Aotrou meneget, a gavas eur bern moneiz, kant lur war-bouez nebeud, hanter aour hag hanter arhant... Eñ a zo paour, tad eun tiad braz a vugale, nevez bet pulluhet e di gand ar gurun. An teñzor en-deus kavet a rafe eur vad dreist dezañ ha n'eus ket da zouezi ma venn e gaoud oll. Hogen Aotrou an Uhelgoad a zinah outañ an hanterenn wella anezañ, ha gand lealded, ez eo dao hel lavaroud, rag penn-skrid al lezenn a zo sklêr hag anad : « Kenkas ma imbrouder eun teñzor, hanter aour hag hanter arhant, al lodenn aour a zo evid perhenn an douar hag al lodenn arhant evid an imbrouder. »

Arzur

Peseurt hoh-eus-hu da lavaroud war-ze, Aotrou an Uhelgoad ?

Aotrou an Uhelgoad

Ra vezo lakeet al lezenn da dalvezoud, a houllan-me.

Ar Bobl

A ! A !

Arzur

Ha c'hwi, Bornhouet ?

Bornhouet

Ho parnadenn a vo va hini, med doaniet braz on.

Arzur

Da houde beza klevet mennoziou ar varnerien ha klemmerien, ez eo barnet an dra ganeom evel-mañ : an aour a vezo da Aotrou an Uhelgoad (*krozmoladeg*), an arhant da Vornhouet. Hogen, pa ouezan ez eo hemañ paour evel eur raz-iliz, e roim dezañ diwar on arhant on-unan ar pezh a goll en e brosez, hervez ar gwir.

Ar Bobl

Mad-tre ! Barnet eeun !

Arzur, d'ar beli

Galvit an digareziou, ar glemmerien hag ae hlemmerezed.

Ar Beli, luziet meurbed.

Eur maread on-eus, Aotrou, ha nemeur anezo ne dalv ar boan...

Arzur

Galvit-i.

Ar Beli, *touteg*.

N'on-eus hini ebed ken, Aotrou.

Arzur

Eur wech all, Aotrou Beli, e kuzot eun tammig muioh ho teskadurez lennegel hag e tiskouezot brasohig striverez, ar gwir dro eo se da aberzi ar skiantelez evid gounid ar breutaer.

Ar Bobl

Ema an traou euz ar gwella ! Setu aze eur barner ! Bevet on Dug hegarad !

Arzur

Trugarez, va mignoned. Lezit-i da dostaad, Ar Herreg !
(*Sevel a reer an dreven. Ar werin a red buan daved Arzur...*)

Eur vaouez koz, *en eur steki ouz e vantell*.

Gelloud a ran-me steki ouzit-te a-forz da dorta !

Arzur

Gand petra emaoh e chal, maeronez vad ?

Ar Wrah

Va digarezit, Aotrou Dug. Hogen, an Aotrou Person a zegase da goun deom, en deiz all, penaoz o-deveze ar re glañv ar pare netra ken nemed o steki penn o biz ouz dillad ar Zalver. Tizet on gand eun derzienn hag a zalh penn ouz pep louzou hag eo falvezet ganin steki ouz ho tillad-c'hwi ivez, rag c'hwi eo evidom-ni an hini hag a zalh leh an Aotrou Doue war an douar.

Arzur

Diwallit, maouez vad ! Pehi a reer a-eneb Doue o kredi re vuan e traou 'zo. Ar zent hebken a hell ober burzudou. Ra bareo Doue ahanoh !... Ha dalit an dra-mañ evid ho kwereda¹, evid lakaad termen d'ho poaniou ! (*Arhant a ro dezi. Da eur hoziad nammet*). Setu-c'hwi aze ivez, kroazour² kadarn ! Penaoz ema ar bed ganeom ?

Ar Hoziad

Bravig a-walh. Ar gwel ahanoh-c'hwi, Aotrou, a ra din ankounac'haad va gouliou.

¹ ho kwereda : ho tiwall (?)

² kroazour : unan hag a yafe d'ar Brezeliou ar Groaz (?)

Arzur

Arabad deoh o ankounac'haad, va den mad. Setu amañ peadra da zegas koun anezo deoh. (*Rei a ra dezañ ivez eun nebeud gwenneien. Outañ e-unan*). A ! Ar paour kêz intañvez ! Ahanta, Itron Varta, ha reisoh eo ho spered, en deziou-mañ ?

Marta

Siwaz ! Aotrou ! Ouzin va-unan emañ atao ha leun a dristidigez.

Arzur

Pour-kêz itron ! Kompren a ran ho klahar, truezi a ran ivez rag n'emaon ket heb o³ anavezoud. Perz a gemerjom enno, va mamm ha me, pa or-boe ar boan vraz da goll, hi eur pried karantezuz, me ar gwella euz an tadou. Ne oa evidom nemed eur frealzidigez, Itron Varta : ar bedenn. Hi hebken a lakee fiziañs ha goanag ennom.

Marta

Trugarez, Aotrou ! Pedi a rin muioh eged biskoaz... Evidoh hag evid Breiz. (*Mond a ra kuit*).

Arzur, d'ar barrezioniz.

Demad, va mistri. (*O tiskouez ar baotred*). Setu aze paotred têt ! (*D'ar paotrezed*). Hogen setu amañ merhed faro ! Breiz eüruz ! He ferziou mad a dremen en ho kwazied... A ! Ma kendalh ar vuhezegez reiz-se da ren dre ar vro a-bez... Ho kuitaad a ran hizio, va mignoned. Distrei a ran da Roazon e-leh ez eus ezomm ahanon evid sturia karr ar Renadur ha gwella mad an Dugelez. Hogen n'eo ket heb lavaroud kenavo an distro deoh. Kenavo ! emberr, el lez a enor ! Bez' e vezo prizioù evid ar re starta hag akuita euz or paotred. Bez' e vezo lietennoù liezliou da re euz or plahed koant hag a goroll ar flourra ouz son ar vombard hag ar biniou, hag evid ar re deuet koz ha kabah, meur a varrikennad gwin Anjou.

Ar Werin

Bevet on Dug hegarad !

PEVARVED DIVIZ

Arzur, Ar Herreg, Mari, Morris

Ar Herreg

Ya, m'hen tou ruz-glaou-tan, ni a zidalo ar barrikennou hag euz ar re wella ! Me an hini eo o fourvezo... hag e rin !

Arzur

Nann, n'eo ket c'hwi a raio an dra-ze, Ar Herreg, rag me an hini eo.

³ o : ar glahar, ar maro....

Ar Herreg

Aotrou, ne viran ket ouzoh da zeveni ar pezh a vennit. Ne virit ket ouzin da veza eüruz oh ober plijadur d'ar re all.

Arzur

Ranna a ran ganeoh an eürusted-se. Al laouenidigez a ziskenno e kalon an dud vad-se a raio vad din.

Ar Herreg

Levenez ar werin, eur pennadig-amzer he gwel o henel, eur pennadig amzer he gwel oh echui. Hogen, ar pezh ne feuker ket ouz e ganmeuli hag ouz e venniga, eur priñs an hini eo, eun tiern dellezeg a hourhemennou an dud didroidell ha gwirion-ze, eur pennrener hag a hrata dezo buhez hir hag eüruz. Sellit, Aotrou, va hredi a hellit, ne don-me ket eul lesaour, eun tostenner, eur falsveuler, ne lubanis morse den ebed, hogen n'ez eus ket gwall-bellou c'hoaz e oe darbet din koueza e goursav, tra ma tride va halon gand eur barr-levenez.

Arzur, en eur vousec'hoarzin.

Seblantoud a ra din e pad c'hoaz an dra-ze.

Ar Herreg

Ker yaouank all ha ma 'z eo, hag e vez, e kompren ken trumm-ze e wiriou hag e zleadou. Ar barner sklêrijennet a zo anezañ, a zalh stad da beb gwir, hag eñ priñs mad ha truezuz e-keñver an oll, karet ha doujet gand e zujidi. Arabad eo dond da lavaroud din-me ez eo tremenet or renadur, ez eo echu gand galloud ar varoned.

Arzur

Tra-walh ! Ar Herreg, tra-walh !

Ar Herreg

Nann, Aotrou, n'on ket evid chom dizeblant o klevoud ranerez an dud a-vremañ ouz en em skign, nevez 'zo, dre ar vro, ha ne vezan morse laouennoh eged pa hellan, evel an deiz a hizio, o dislavaroud dirag an oll. War meno kement louf-torchenn a zo evel ma 'z eo or beli, n'eus den barreg war gement tra a zell ouz ar stad-renerez ha mestr-lezener, ouspenn ni ne dom nemed skraperien, ribl-laeron, tizet ganto ar pal, hag o-deus lakeet an noz war-lerh an deiz ha brudet dre ar vro gwalenn or hrizderiou. An amzeriou brao, ar hantvedou kaer, re Gêzar, ar reou... genaouien pe dud laosk, ginerien hag a ankounac'ha euzadennou an impalaeriez hag oll heuliadennou doaniuz warlerherien Charlez-Veur... Eun den ker bihan-ze ne hell ket briata kement-se a draou, ober ker braz briata, tra ! Ma fell dezañ steki ouz an neñv, ne gav e droad tamm harp ebed hag e kouez d'an douar. Komzit din euz or hevredigezig kristen-ni, aze ema an dalh ! Ar baron, tad e zujidi, a anavez oll ar varoned e-giz breudeur. An Iliz, or mamm dim oll gwitibunan, a daol evez

warnom oll, paour ha pinvidig. E peb leh an unvaniez, e peb leh ar frankiz kuñv hag a zav diwar gengarantez... Hag ind-i o deus anvet ar geriou-ze an dizurz hag ar gouezoni ! Mallozi a reont 'ta, ivez, a-eneb an tiegez. Rag an tiegez eo or buhez, ar vuhez ezech-veur a zeskas Doue e-unan d'ar henta tud a oa er bed... El lehiou all eur werin drabaserez en em zav a-eneb he mistri, evid dond da veza parreziou boutin ! Ni on-eus, ni, or parreziou siouleg, hag a ra nebeutoh a dabut, muioh a labour dreist-oll ha muioh a vad. Deog ebed a flastra an dudigou evid gounid an dud veur. An henanded, da lavaroud eo ar re fur, a daill lodenn pep-hini hervez gwir vreudeuriez evid ar pez a zell ouz an deogou hag an douarou. D'an Aotrou, ar strad, ar berhenniez. Med d'ar houmananter ar gorre, an drevadou, ha bez' ez eus eno evel diou berhenniez c'hoar hag a zeu hag a ya dorn ouz dorn, an eil gand eben, evid en em unani startoh ha klota gwelloh, evid mad pep-hini, ar paour gand ar pinvidig, ar gwaz gand an Aotrou.

Arzur

Eun daolenn gaer, Ar Herreg, hogen ar skeud anezi a ra diouer ha, gwas a pez a zo, an den eo a daol ar skeud-se. Kement ober graou a zo a zo kaer da weloud pa vezont greet en-doare-ze. Ar peziou gwirion anezo hepken a zo teñval ha morheduz.

Ar Herreg

Va lezit da echui, Aotrou... Siwaz ! Nann, neket ar skeud eo a ra diouer em zaolenn... Hogen n'eo ket ahanom-ni eo e teu. En or bro-ni, bann splanna an heol madoberuz, ar peoh hag ae strujerez, an eurvad, hogen en diaraog hag en diadrenñ an arnev... Seder eo Breiz en aner. E-giz diou valkenn du Bro-Hall ha Bro-Zaoz en em led war he dremmwel.

Arzur

Gand eur hwezadenn, e pella Doue ar houmoul.

Ar Herreg

Hogen e hellje kredi n'en-deus-eñ ket o berniet war or pennou-ni, mar ne deo ket d'or hastiza, ober eun amprou warnom, da vihanna. Dleet eo deom chom dizeblant... evel pa ne vefe na bu na ba ennom ?

Arzur

Peseurt a vennfeh-hu ober, Ar Herreg ?

Ar Herreg, *gand lid*

Evid gwir, ar poent d'hel lavaroud a zo en em gavet, Aotrou. Daskor, renta o rener d'an diou Vreiz, o renerez-reiz a lavaran. Hoh envel-c'hwi da Roue Bro-Zaoz.

Arzur

Me, Aotrou, me, roue Bro-Zaoz ! Eur paour-kêz bugel hag a hell a-boan derhel ar vaz-renerez, baz-renerez va dugelez. Flastra a vennit-hu din va zal dindan samm an teir gurunenn ? Chomom, chomom er gevredigez kristen a gomzeh ker flour din diouti bremaig. Hag hi n'eo ket ledan a-walh d'am balhder ha d'am eurvad ? Me a gemmje va galloud eüruz, al leveneziou ken digemmesk, ar plegou mad ken êz, ouz dleadou dreist va nerz ha rehiou a bep doare ? Hag e lakajen en arvar eürusted, n'eo ket hepken hini va fobl muia-garet, med hini poblou all ha n'am anavezont ket, n'am haront ket, n'o-deus tamm ezomm ebed ahanon !... Ar galloud ne dizan ket e garoud nemed evid an tammig mad am-eus drezañ. An enoriou, seul-vui ma 'z an, seul vui e pellean diouto. Morse, abaoe ma 'z eo pelleet va mamm diouzin evid mond da lez Rom, morse c'hoaz ne don-me bet ken eüruz ha bremañ, er maner-mañ, dindan bannou alaouret an heol benniget-mañ, e-touez va gwazed habask, en ho kichenn-c'hwi, dreist-oll, va mignon koz, hag e kichenn Mari, va hoarig vad ha koant.

Ar Herreg

Red eo lakaad an traou evel ma tleont beza, Arzur. Komz a rin, dao eo... An eurvad a zaourit⁴, neket a-walh e ranna ganeom-ni. Red eo deoh her rei d'ho paroned. Doue n'en-deus ket roet deoh ho keneliez roueel evid netra. C'hwi eo or mestr, on difennour e tleit beza. Daou enebour a bouez warnom, Filip ha Yann. Deoh-c'hwi an hini eo d'on dieubi. Hag, o kas unan anezo da zotal brulu, e heller dizarbenni egile... Eveziou Filip a zo anavezet mad. Mennoud a ra perhenna Breiz evel an Normandi, evel an Anjou, evel ar Guyenn, evel kement rannvro a zo war an douar braz. Dezoioù Yann n'int ket gwelloc'h tamm ebed. Renerez bro goz ar Blantajeneded an hini eo honnez, ha tiegez Anjou n'eo ket unanet gand gwad diremziet⁵ ar Bentievred. Hogen euz ar renerez disleal-ze, ez adhouleñ Breiz beza dieubet hag ho saludi a ra gand an ano a Arzur, gand ano-ze hag a oa a-benn neuze eur goanag, eur fiziañs vraz. Diwezatoh, ar maher a redias ho mamm da ober eur falz-eured. Hogen, prestig goude, Konstanza, e disklêriaduriou Breiz, a argasas euz he zi hag euz he hador ar c'hwitouz, Ranulfe de Chester. Da houde Herri, Richard, eñ ivez, a wallas ar feiz touet, a gouezas warnom hag a lazas an degved ahanom, dre drubarderez, e meur a dachenn-emgann. Hogen kannet e oe d'e dro hag e rankas aotreal deom eur peoh enoruz. Ha bremañ, Yann, ha n'en-deus euz e dud-koz nemed ar gwall nammou, a bep seurt fallagriez, galloud all ebed nemed an hini a lezom-ni gantañ, Tann an hini eo or groundrouz ! Lezel a rafeh-hu ar reuzeudig-se da denna gounid eus ho lezober, eus ho tigasted, d'en em varrekaad diwar ho koust ha, dre ho kwallegez, da zond da enebour touet leun a halloud ?

Arzur

Eur wech c'hoaz petra a vennit-hu ?

Ar Herreg

⁴ An eurvad a zaourit a lakait etre "dao" ...

⁵ diremziet : eet da fall, dilegnezet.

Stourm outañ, d'e flastra. Bro-Zaoz a zo eet war he hemend-all, heb armead, paour, heb tu ebed da zevel pinvidig na da zevel eun arme. Ar gloer heskinet gand Herri, hegaset gand Richard, o-deus muioh a neh c'hoaz ouz troiou-kamm Yann. Ar varoned, a zo o paouez gweled unan euz o hevelebbrien⁶, Dug Gloucester, uhelleet war houlenn roue Bro-Hall, o-deus aon eh en em gavje ganto en heveleb tro, hag a zo feuket a weloud laoskentez ar maher. Ar bobl, kignet gand terzienn an dieubidigez, n'he-deus ken traou en he fenn nemed boutinerez hag ar youl d'en em zevel a-eneb he zraster. Setu aze evid on enebourien. Da vignoned on-eus oll Vretoned an enezenn, or breudeur a Gemru hag a Gernow, or hendirvi a Iwerzon, a enez Vanao hag a Albain. Da vignoned on-eus c'hoaz kement stad a zo en douar-braz. Lavarit eur ger hepken, Aotrou, ha Breiz-Veur he-devezo pelloh eur rener dellezeg anezi, Bro-Hall eun amezeg doujet.

Arzur

Ar ger-ze ne vezo ket distaget ganin-me, Ar Herreg. C'hwi hoh-unan hen anzav. Mar bez arsaillet Breiz war he douar, ez eo didrehuz. Ar peoh a ren enni hizio : ra zalho-hi d'eur vad ken talvouduz. Amzer a-walh he-devezo atao d'en em zivenn pa zeur da glask trabas outi.

Ar Herreg

Ne gontit-hu ket evid netra an traou hirisuz a denn ar brezel d'o heul, ar brezel en em zivenn. Ha n'hoh-eus-hu ket peurankounac'heet hentou-keo Foujera, e-leh ne dennas or Bretoned-ni o skasou ganto euz a-dre krabanou gwadeg an Normaned hag ar Zaozon, nemed evid koueza etre skilfou eun enebour krisoh c'hoaz, an anaon ! Hag an ilizou santel e-leh ma 'z om bet mogedet war urz ar roue Richard... Or gwragez gwallet, or bugale mahagnet, ar wreg yaouank, war-nes gwilioudi, flastret frouezenn hag all, or paotredou yaouank kaloneg lakeet e reñk tud koz ha kabah. Ar vuhez e pep leh dizeh en heh andon. Dismantrou el lehiou ma 'z oa on tiez, ripaill⁷ ha leou-douet e ti an Aotrou Doue. An dour-beuz hag an tan-gwall war ar mêziou. En on tiegeziou, ar vez, an dihoanag hag ar maro ?

Arzur

Reuzeudigeziou skrijuz, Ar Herreg, ha n'heller ket en em frealzi ganto nemed en eur zoñjal er verzerien. Hogen ha bez' e vezim-ni merzerien, ni hag a yafe da gas an houarn hag an tan e bro on amzeien ? Tonkadur ar briñsed a lak anezo e tro da ober brezel, med kabluze int ma her greont heb eun abeg reiz !

Ar Herreg, goude beza adpignet war al leurenn-hoari

An abeg-se, emaoñ o vond d'e gaoud, Aotrou. Selaout ! (*Klevoud a reer ar herniel-boud o voudal*). Ra vezo meulet Doue ! Setu amañ or zalverien.

Eun Ofiser

⁶ o hevelebbrien : o heveleb brientinien (?)

⁷ ripaill : (galleg) chervad.

Kannaded rannvroioù Saoz an douar-braz a houlenn ober eur pennad kaozeadenn gand an Aotrou Dug.

Arzur

Ra zeuint tre !

PEMVED DIVIZ

An heveleb re, Kannaded ar rannvroioù

Ar Hont de la Marche

Aotrou Dug, en ano kannaded ar rannvroioù Anjou, Poitou, Maine ha Touraine, om deut da lakaad etre ho taouarn ar goulenn dilorhuz-mañ.

Arzur

Trugarez, Aotou Kont. (*O lenn*). « D'e Veurded Dug Breiz, ni kannaded ar rannvroioù unanet euz an douar-braz, e dud dieub ha servicherien leal, salud ha sentidigez.

Maro ar roue Richard or gra ho kwizien. Ni a zo deut da adhoulenñ ho skoazell. Filip a Frañs, war zigarez lakaad urz vad en or stadou, or gwask endra hell hag e peb leh. Diouz e du, Yann a ro urz deom da bennglina, dirazañ ha, war on dinah, or gourdrouz a ra ivez. Lakeet en-doare-ze etre nehamantou roue ar Hallaoued ha droug-rañson⁸ Kont Mortain, n'hellom ket padoud ken. Ha koulskoude, kredi a reom hel lavaroud, ouz or zilvidigez eo staget silvidigez an douar-braz hag hoh hini-c'hwi, Aotrou. Unanet ganeoh, e savim eur gloued didreuzuz da adkemerredigeziou, pe d'ar Zaozon, pe d'ar Hallaoued. Pellaet an eil diouz egile, e vezim behiet. Hag or rannvroioù a zeuio da veza eun dachenn-emgann heb tevel nag arsav, c'hoariva gourenadegou gwadeg euz ar re wasa.

Abalamour da-ze om deut da adhoulenñ diganeoh, Aotrou, c'hwi hag a zo, dre ar gwad ha dre an temz-spered, ken dellezeg a hourhemenn, d'or gwarezi. Yann n'eo ket roue : ne vezo morse, zoken. Hag e vije, e berr-amzer, ni, o lakaad da dalvezoud or frankizou, a ziskarfe-eñ e-giz den laosk a rener ha laer enor e zujidi. Gwarezit-ni a-eneb ar gaouiad-touet. Habaskait en eur zerhel stard warno Bro-Hall ha Bro-Zaoz : salvit ahanom oh en em zavel c'hwi hoh-unan. » (*O lenn an aroueziou-skrid*). La Marche, Tours, Lusignan, Mauleon ha Dampierre... Anoiou gwir gannaded ar rannvroioù, rag ne lennan-me amañ nemed anoiou kloduz. Hogen petra a hortozont ahanon ? Me a zo re wan, re yaouank, re zivizet war va micher a zug evid c'hoaz...

Ar Herreg, *buan*

Aotrou, n'oh ket barner... Ha n'hoh-eus ket da houlenn kuzul pa zeu ho paroned da ginnig deoh ar pez a alien-me deoh goulenn outo.

⁸ droug-rañson : (galleg). Arhant da rei d'an enebour evid beza dieub.

Kont de la Marche

Ni a zo deut d'ho pedi, Aotrou, ha, mar bez red, da hourhemenn ha rei deoh an dibab...

Ar Herreg, *gourdrehour*

En em gavet eo ar mare, Aotrou !

Arzur

Da veza roue Breiz-Veur, ar Herreg, morse ! Va dlead eo divenn or baroned ha ganto e tivennin ivez or frankizou gourdrouzet. Doue a venn. Senti a rin... Kont de la Marche. Ar galloud hoh-eus da ober eur feurskrid ganeom. Pe ziviz a lakait kenetrezom ?

Kont de la Marche

N'eus tamm amzer ebed da goll, Aotrou... Eun emweladenn a zo da gaoud etre Yann ha Filip. Hi a hell trei en eun emglevadenn ha red mad eo miroud ouz an dra-ze a zond da wir.

Arzur

E peleh e tle dezi beza divizet ?

Ar Hont

E Vernon en Normandi. A-benn bremañ ez a di on oll varoned.

Arzur

Ni a yee da Roazon, mond a raim da Vernon. Kimiadi a raim a-gevred ganeoh-c'hwi, Aotrouned.

Oll

Bevet Dug Breiz !

Ar Herreg

A ! Aotrou, c'hwi a lak or halon da drivlia. Emaom, eta, o vond en arbenn d'ar Hallaoued. Hag i kel lorhuz, or gweloud a raint kel lorhuz hag ind-i, dispont rag pep tra, o chom heb en em ruza dirazo, oh ober dichipot or goulennou hag o lakaad etrezom an divizou. (*Trouz ha tabut er-mêz*). Piou a zo oh ober kement-se a dousmah, an dispah, moarvad ? N'emaom ket o c'hoari boutinerez, amañ.

C'HWEHVED DIVIZ

An heveleb re, Mari, Morris, Itronezed, maouezed, ar bobl

Mari

Ho tud-c'hwi, ar reou eo, va zad. Kavoud a ra dezo emañ o vond da skrapa o dug karet diganto hag e vennont e zivenn. (*Ar bobl a lamm war al leurenn-hoari. Hemañ pe gand eur hleze noaz, hemañ pe gand eur falz, eur forh-houarn pe gand eur penn-baz*).

Ar Herreg

Sell 'ta piou, va mistri, en-doare-ze an hini eo e tiskouezer deom-ni hoh anaoudegez-vad : dre an dizentidigez, dre an dispaherez ! Ha c'hwi, mestr Jego, c'hwi unan euz tud kosa ar barrez, an hini eo a welan, ma ne fazi ket va daoulagad, a zo e penn an dispaherien !

Mestr Jego

Evid miroud outo ober droug an hini eo... N'eo ket braz an torfed, Aotrou Kont.

Ar Herreg

Ker braz eo, mestr Jego, ma emañ em galloud-me evid hen deski deoh-c'hwi... a-benn eur wech all, ouz ho staga ouz ar peul-hont. (*Diskouez a ra eur groug*).

Mestr Jego

Evid beza divennet on dug hegarad, ha c'hwi, Aotrou, n'her grit ket... Da houde an dra-mañ, mar deo se ho lealded, mar deo red hen ober evid ar skwer vad, her grit ! Va askre din-me ne rebech netra d'an den eeun ma 'z on ha ma chomin bepred.

Arzur

N'her graio ket, mestr Jego. Me an hini eo a houlenn ma viot lezet e peoh... Bennoz Doue deoh. Hiviziken, bezit muioh a fiziañs en ho paroned ha kendalhit da veza ker greduz dezo ha m'hoh-eus-hu diskouezet beza en deiz a hizio... Gand eun Aotrou evel m'hoh-eus-hu, n'he deus eur bobl morse netra a gement ez eus leh da gaoud neh razañ... Kimiadi a reont, gwir eo, hogen evid distrei adarre en ho-touez. Ni a ya a-gevred gand kannaded nobl ho preudeur euz an Anjou, ar Poitou, ar Maine hag an Touraine, abalamour da stourm evidoh-c'hwi-oll, evid ho frankiz hag ho pred-vad... Kenavo en distro, va mignonned, va breudeur. (*En eur zistrei war-du Mari*). Deoh-c'hwi va ger diweza, Mari. Kenavo, va hoar ger, N'ankounac'hait ket ho preur.

Mari

Kenavo, Aotrou...

Arzur

Na zistagit ket ar ger-ze, Mari... en deizou-mañ a zeu, en em welim adarre... Deziou kaer-dreist ! Pedit Doue m'en em gavo buan an deiz-se. (*Da Vorris*). Kenavo, Itron Morris... Me ne don ket Saoz, me !

Ar Herreg

Emaoh o vond da ouela bremañ, Mari ? C'hoant hoh-eus d'am lakaad da gaoud

avi ouzoh ? Alo ! d'an daoulin, merh ! Pedenn eun tad war benn e grouadur, an dra-ze a zegas eurvad deom on-daou ! Va Doue, selaouit va fedenn, gwarezit va bugel ! Ha bremañ en em vriatom, pokom-dibokom !... Paour-kêz krouadur, n'ah-eus ket ken da vamm, hogen bez' ema-hi en Neñv o pedi evidom-ni... Morris, en eñvor euz ho mestrez vad, bezit mad ouz he merh. Mar gellom dond a-benn euz on taol du-hont, e teui d'or havoud, Mari. A-hend-all, e lavari ivez eur bedenn evid ar veajourien, mond a ri da weladenni a-liesoh ar beorien hag ar re glañv, hag an Aotrou Doue a roio habaskter dit... Kenavo, Mari (*D'ar barreziad*). Kenavo, c'hwi-oll, farouelled ! (*Sehi a ra eun daeraouenn*). Ha bevet Breiz !

Arzur, a laka e zorn e dorn ar hont, hag e youh :

Bevet Breiz !

An oll

Bevet Breiz ! Bevet on Dug ! Bevet Aotrou ar Herreg !

Dibenn ar henta arvest.

EILVED ARVEST

Vernon en Normandi
Kamp ar Hallaoued. - Karter ar Vrezoned

KENTA DIVIZ

Beskont Leon, Ar Herreg, Marheien, Soudarded.

Ar Beskont

On Aotrou ne zistro ket. Evid peseurt ez eo-eñ bet galvet da vond da gaoud ar roue ?

Ar Herreg

Piou her goar ? Marteze evid ober eun emgleo gand Bro-Zaoz. Yann n'ema ket gwall bell ahalenn : marteze unan euz e varoned, marteze eñ e-unan, zoken, a zo eet da gaoud ar roue.

Ar Beskont

Eun dra zihalluz eo hennez. Dug Breiz a vije rakkemennet. Ne vije ket bet, en eun digarez ker pouezuz, pelleet diouz e varoned.

Ar Herreg, eun tammig goapauz dezañ

Filip eo e baeron, douetuz ? Piou a hellfe rei aliou gwelloc'h eget hennez dezañ ?

Ar Beskont

Ne garit ket roue Bro-Hall, Aotrou Marheg ?

Ar Herreg

A ! Ez-leal hel lavaran deoh... Henez a zo eur priñs re widreüz evid beza eur paeron mad.

Ar Beskont

Setu an Aotrou, pelloh.

EILVED DIVIZ

An heveleb re, Arzur

Arzur, e vouez o krena.

A ! va mignoned !...

Ar Beskont

Peseurt a zo 'ta, Aotrou ?

Arzur

Deskit diganin penaoz roue Bro-Hall or galvas, a-daol-trumm, evid ol lakaad dirag Yann, hag en-deus eno on aspedet da benndaoulina dirag ar priñs-se.

Ar Beskont

Ha c'hwi hoh-eus dinahet hen ober, Aotrou ?

Ar Herreg

Aotrea a rajeh ?

Arzur

Kinnig a ris da Filip adnevezi dezañ va daou le a lealded. Dinah am-eus greet pep tra da roue Bro-Zaoz, oll.

Ar Herreg

Hag en-doare-ze rouaned Bro-Hall ha Bro-Zaoz...

Arzur

Droug-laouen o-daou, en em unvanont eneb din. An droukrañs a zo war var beza tost da darza. (D'ar varheien). hag e roan ali deoh, Aotrounez, da veza prest da gimiadi ahalen.

Ar Beskont

Ha n'eus ket eun unan euz baroned Bro-Hall oh enebi, nag a glasko enebi zoken !

Arzur

Baroned Bro-Hall ! Pa hounezis-me selladou ar roue, ind-i a ree al lez din... Peseurt a lavarand, eh en em ruzent dirazon evel miled-stlej. En deiz a hizio, pa gollan ar zelladou-ze... pe e hañvalan o holl, e pellaont oll diouzin, oll am dilezont.

Ar Beskont

Chom a ra ganeoh ar re n'o-deus morse ho tilezet, Aotrou.

Ar Herreg

Niverit mad, va friñs, deg euz baroned Frañs ken trabasuz-se, ken hedro, ker skañvbenn, ker buaneg d'en em ganna, ne reont, pouezet mad, danvez eun Aotrou breizad. Oll Vretoned tudjentil.

Arzur

Nann, ar gwad breizad n'en em zislavaro ket : eñ a redo evid on drougrañsi diouz an dud laosk ha diouz an drubarded. 'med siwaz eñ a redo...

Ar Beskont

Doue a fell dezañ amproui ahanom. Or breh a raio ar peurrest, an dilerh.

Ar Herreg

Or breh deom-ni, heb mar, a rafe kalz traou... Hogen, gand ar vreh, Doue a roas deom ar penn, eñ a zo roet deom ivez gantañ evid ober ganti, gand e boell. Setu amañ ar pez a dro em hini din-me : Filip, abalamour ma ra an dra-ze plijadur dezañ, on eus-ni aberzet da Yann. Yann, evid kelo ma talvezo dezañ, on aberzo da Filip. Eneb an dra-ze ez eus kalz traou da lavaroud, heb mar, hogen, dre ar wall-stourmerez, netra da ober... Ar hreñva a vezo atao an hini kreñva, ha digarez hemañ eo atao ar wella. Klask a reom-ni, er c'hoari vell-ze, en em viroud a veza brepred ar bellenn a gaser-digaser hag a ya, en diwez, da vervel pe d'en em goll !... En em denna ahano a zo ober eun taol fall-du war ar henta seblant. Hogen n'eus hini all ebed a gement on tennfe ahano : en em lezel ganto...

Ar Beskont

D'ar Vrezoned d'en em stlabeza, den em zua !

Arzur

Lezit-eñ da lavaroud oll ar pez a zo en e zoñj !

Ar Herreg

Ar bellenn, pa en em gaver da skei outi a-vicher, a diz, a vloñs hag a laz ar c'hoarier... Eun taol-marz an hini eo, hogen evidom-ni an taol-marz n'eo ket dihalluz dezañ c'hoarvezoud... Rag ar voullad anezañ a zo eun nerz speredeg hag a youl-vad, Breiz an hini eo... Filip on dilez ! Gwell a-ze ! Deom a-du gand Yann ! Hemañ, ar ribler-mañ, o kaoud fiziañs ennom-ni, n'on eus ket ezomm da gaoud

aon razañ ken : eñ eo e wasa enebour dezañ e-unan ha, dizale, e fallagriez hag e wall-nammou o-devezo e ziskaret. Eur pennad amzer euz an habaskter-ze, Aotrou, hag e viot anvet da roue Breiz-Veur.

Ar Beskont

Me hen diougan diouz an tu all, kdarnded Breiz a ra he nerz. Mar teu dezi trei kein d'ar perz-mad-se, da betra e talvez dezi ri lamm da Yann ? Diskar a reer ar maher, ne anver ket an Dug Arzur.

Arzur

Klask a reer, eta, gouzoud ha bez' e vezin-me roue Bro-Zaoz ? A ! va hariaded, pehi a rit a-eneb din. Va dezoïou n'int ket arvaruz. Va dleadou o diskouez din. Gwaz da Filip, ne droïn ket kein d'an enor, hogen, ereet gand va leou e-keñver ar rannvroïou, eh implijin oll va gwiriou evid o divenn. War-lerh an dra-ze e teuo brezel. Me a raïo brezel. Doue a oar e rin ar pez a zo em galloud evid distrei ar walenn-ze diwar va Bro.

Ar Herreg

C'hwi a hall rakgweloud an dibenn anezi.

Arzur

Ha da houde ma rankjom-ni mervel, red eo e harpa. Kredit, me a wel oll e rehiou. Amzeriou reuzeudig eo or re-ni. Gand gizioù an amzer-goz, or gizioù gourdadel, e oa eurüz an dud. Siwaz ! Mond a reont diouzim a-gevred gand or frankizou koz. Or hevredigez doñv ha flour n'eus bet morse anezi nemed dre an ano. Ar baron n'eo ket tad e zujidi. Hag ar zujidi en em zav a-eneb ar baron. Peseurt a lavaranne, ar varoned en em zebr kenetrezo. N'eus mui a genere, nag a fiziañs, nag a lezenn, nag a vuhez vad. Ni a zo kabluze-braz. Hag, evel gwechall-goz en Izrael, e tegas Doue deom ar rouaned evid or hastiza. I a reno, rag or renadur-ni a gouezo, en damant euz or faziou. I a reno, mar bez ar frankiz harluet diouz or manerioù, goudoret gand ar gador roueel. Med ahann di, nag a zouzennoù hag a reuzioù ! Sellit Yann, sellit Filip e-unan, ar rouaned deziad-se, kemeret ganto a-benn bremañ boazamantou fall ar vahaerien. En em lezel a raim ganto 'ta, evel ma kinniger deom hen ober ? Hogen eun drubarderez vraz a vije an dra-ze. Bezom doujañsuz da youl Doue, anzavom or gwanded, gouzañvom eur galloud dreist on hini hag a dlee c'hoarvezoud... abred pe ziwesad. Med evid mad ar bobl, en eur aberzi or brientou kizidig, na zilezom ket an neveta euz or gwiriou. Ma vennom kaoud rouaned veur, bezom on-unan sujidi valh, gouvezom bepred beza dieub... Ar bed a ro skwer deom a gement-se.

Ar Herreg

Ar skwerioù mad a zo talvouduz. Ar berz a reer o rent gwiridig. Rag-se 'ta, ni a gemer, en eun doare iskiz, hent ar berz... A ! Aotrou, va fardonit, ha roit peoh ! E herrded ho kalon hael, ne welit nemed an tu mad euz ar vedalenn, ha ne gredit

ken zoken e gwall-reuz ar bobl. Ha, koulskoude, nag a berziou e-touez ar bobl-se fiziet ennoh evid ma taolfeh evez warni. Tud uhel ha mad Breiz, ez aint oll d'ar maro... Hogen c'hwi a gred en o hredusted evidoh, sioulig med gwirion, ne vezo ket en e strad eur hwervoni vraz ? Ar paour-kêz penntieg ha ne hell ket ken rei bara d'e vugale, hag a wel e drevadou flastret, e di skrapet gand preizerien divezet, e wreg, e verh, beziou e dud koz, nevedenn e Zoue, e Zoue zoken e tro da veza disprizet, hennez, c'hwi a gav deoh ne zanto ket e galon o vihannaad ha n'en-devezo ket en e aberz, eur pennad dihoanag, fallgaloni, pe, da gredi eo, eun tammig disfiziañs hag ar youl d'en em zewel a-eneb d'e vistri ? Ha ma vije gellet armerza gwad kement-se a dud kadarn, pebez keuz diwezatoh he pebez mez evid evid ar priñs en-dije o aberzet da falz-keuziou a enor, da eul lorh dall ha fero, a vennan-me lavared !

Arzur

Ar Herreg !

Ar Herreg

Va digarezit, Aotrou ! Hogen eur hoskor koz a dle lavaroud ar wirionez penn-dabenn. Ni a glask an emroiou kloduz. Ni a argil dirag an aberziou teñval. An oberennou dianaoudeg, med didalvez, ar servijou divrud, a zo koulskoude ivez oberennou greduz. Kredit em skiant-prenet-me, Aotrou. Doare-beva ha blenerez ar broiou n'int ket stummet en eur hiz ma heller atao, hag heb diêzant, diforha ar mad diouz ar fall ha priza gwelloc'h an eil war egile anezo. Aliez ar rener a zant eur bern arvar o waska dezañ e galon ha souezennoù gwasoh c'hoaz o krignad noz ha deiz e spered. Eñ a venn beza meur : trehi warno a ranko... Amañ dreist-oll, ar pez on eus neh da gaoud razañ, n'eo ket an neuz da gila ha da gaoud aon an hini eo. Nann, kaoud aon eo, ez-gwir, o chom dindan traou, digareziou a netra hag o priza frealzidigeziou tremeniad ar brud war or mad on-unan ha war on dlead ivez... N'eus ket ano amañ da houzañv eur maro pe vuioh pe nebeutoh, maro eur zoudard têt war an dachenn-emgann. Nann, red eo dieubi, savetei Breiz.

Arzur

Ar homzou peohieg-se o tond euz ho kenou, Ar Herreg, o-deus leh d'am zaouzani, d'am zourpren. Hag ankounac'heet eo ganeoh ar huzulioù brezelgar hoh-eus roet deom-ni amañ bremaig ?

Ar Herreg

An digareziou-ze a zo kemmet, troet eo penn d'ar vaz ha ganto ar renerez-bro, med va halon din-me ne gemm ket. Hi a zo brepred greduz d'he friñs evel ma 'z eo d'he bro.

Arzur

En dibenn, peseurt a ginnigit-hu deom-ni ?

Ar Herreg

Kannad-meur Bro-Zaoz en-deus greet goulenn ober eur genbrezegadenn ganeoh, Aotrou. Me ho ped d'am lezel da vond en ho leh, d'en em glevoud gantañ... Ha ma ne zegasan ket deoh divizou eur peoh enoruz ha talvouduz...

Arzur

It 'ta ! Rag, daoust d'an heug re reiz evidom-ni, ne zistaolan, betegoud, kostezenn ebed... Hogen, c'hwi, Beskont Leon, hag a zo en heveleb lavar ganin, teurvezit farda ha gronna pep tra ma 'z aim-ni kuit ahalen. (*Ar Herreg, hag ar Beskont a ya er-mêz*).

TREDE DIVIZ

Arzur, e-unanig

Ar Herreg hag e-leiz euz va baroned a zalh evid an unvaniez saoz... Ha koulskoude, me a zant evid an heveleb kostezenn eun doñjer braz, da lavaroud eo ez eus, etre an emgleo-ze ha mennoziou va halon, eun dachenn hir a hent bouilleneg ha didreuzuz... Hag, evelkent, lakeet on nehet o klask gouvezoud e pe du trei... Ma en em rentan eh en em gollan. Ma talhan stard d'an unvaniez hall, va baroned am dilezo. Ar Herreg e-unan, va zad-mager, tad Mari ! Mennoz doaniuz !... Ha koulskoude, an dlead eo. Ouz e hourhemenn, red e vezo senti, red e vezo kimiadi, diouz va harantez. Va Doue, harpit va halon ! Setu-hi.

PEVARVED DIVIZ

Mari, Arzur

Mari

Va digarezit, Aotrou ! En ho kichenn e kave din kavoud va zad.

Arzur

Med petra a hoari ganeoh, Mari ? Aon hoh-eus-hu kemeret rason-me ?

Mari

N'em-eus ket lavaret an dra-ze, Aotrou.

Arzur

Netra ne ziskouez din gwell ; a-hend-all ne ran ket plijadur deoh.

Mari

A ! va Aotrou... Na damallit an dra-ze nemed d'am zregas, d'am doujañs, d'am zaouzan... Hag aotreit din mond da gavoud va zad.

Arzur

Chomit... An doujañs, an azaouez. Gwell e vefe ganin ho frankiz karadeg a-wechall. Ar zaouzan : pehini eo penn-abeg ?

Mari

C'hwi her goulenn ouzin, Aotrou ? Daoust ha n'em-eus-me ket klevet ar pezh a adlavar an oll ? Daoust ha ne ouzon-me ket peseurt tagell a oe stignet, an dispriz greet da zug Breiz hag ar respont, leun a valher, en-deus greet en eur vond en arbenn da rouaned Bro-Hall ha Bro-Zaoz ? Gouvezoud a reen oll an dra-ze, va Aotrou, ha deuet on da houlenn ouz va zad hag ober e tleen va fak evid kimiadi ahalenn.

Arzur

C'hoar ger ! (*En eur huanadi*). Sal' na vefe ket ar himiad-se eur bellaidigez, eun disrann etrezom-ni on-daou !

Mari

Petra a lavarit-hu, Aotrou ?

Arzur

Siwaz ! Ema ar Herreg ha me en em gavet en eur poent ma n'hellom ket en em glevoud ken. Ema an hini en-deus servijet din bepred a dad o hourdrouz dilezel e vad, hag a venn, Mari, ho pellaad diouz ho preur.

Mari

C'hwi pe eñ a zo penn-abeg euz an dra-ze, Aotrou ?

Arzur

Me an hini eo, Mari. Bez' ez on-me, re greñv, re fiziuz ennon va-unan evid kaoud ezomm euz skoazell va hariaded mad ha leal ! Ha, d'an ampoent ma 'z on dilezet gand Filip, eo e pellain-me, laouen va halon, diouz ar re hebken a oa va gwir skoazellerien ! Neket a-walh ez eo chomet ar priñs e-unanig. Dilezet eo. Red eo d'an den chom e-unanig ivez. N'eus evitañ, nag en amzer-vremañ, nag en amzer-da-zond, hini ebed euz leveneziou kuñv an tiegez, e diad dezañ. E vamm, an degouezadennoù he fellaas dioutañ. E dad-mager, an emrenerez. A ra anezañ eun enebour a-eneb din... Ha ne chomo ket gantañ eur hoar da rei dezañ eun tammig nerz-kalon ha goanag ?... Ya, ya... me an hini eo hag a vennas oll an dra-ze.

Mari

Arzur, va breur !

Arzur

Va hoarig ker ! Hoh adkavoud a ran... C'hwi a zo ker mad, ken karadeg, ken keneduz, ker feal !

Mari

Ha red eo va meuli kement-se, abalamour ma komzan evel ma soñjan ?

Arzur

C'hwi a zo ken didroidell ha ma 'z oh koant, Mari, hag en ho kichenn e teu al levenez em halon. A ! me a vije eur priñs braz ma em-bije atao d'am adsevel, d'am alia, ha d'am awena, eur hoar evel ma 'z oh-c'hwi !

Mari

Pebez kuzulier ho pije-hu aze !

Arzur

Ar wir emrenerez-bro a zeu euz ar galon, ha ma o-dije bet an oll ho kalon, eur galon heñvel ouz hoh hini-c'hwi, Mari... Hogen ne vefe ket ken ar bed-mañ, ar baradoz an hini eo a vefe anezañ.

Mari

Daoust ha va zad-me ne ra ket a emrenerez-bro dre ar galon ?

Arzur

Heb mar, heb ket a var. Hogen drougveska a ra ennañ treuz-sklêrderiou saoz hag eur maread fiziañs ennañ e-unan euz e arnodennou koz.

Mari

Va zad ne gomz ha ne labour nemed evid ho mad deoh-c'hwi, Aotrou.

Arzur

Me eo an hini kenta hag a anzav an dra-ze. Med aon am-eus e fazi-eñ evid on drougeur deom-ni oll.

Mari

Peseurt a lavarit-hu, Arzur ?

Arzur

E fell dezañ va redia da arouezia eur feur-skrid a unvaniez gand ar Zaozon. Troet en-deus spered va baroned, ar pezh ne vennan ket-me.

Mari

C'hwi eo neuze, Aotrou, an hini eo a venn kaela etrezoh hag ar re a venegit din ?

Arzur

Ha red eo rebech din da zerhel d'am leou ?... Mari, ha koun hoh-eus atao euz an devez-se ma kimiadjom an eil diouz egile, evid an dro genta ? E maner ho tad an hini 'oa. O teski va micher a rener edon ha ne gave ket din, tamm ebed, siwaz ! edon o vond dizale da anavezoud an oll diêzamantou, ar preder hag ar reuziou.

Mari

Edom e sal vraz ar maner hag, o terhel va zad dindan e fazi, Morris a oa en tenn

da zibuna deom unan eiz ar mojennou koz a blij kenañ deom.

Arzur

Ha dalhet hoh-eus koun euz ar vojenn-ze, Mari ?

Mari

Ma em-eus dalhet soñj anezi ! Ar roue Alfred o kimiadi diouz tiig soul Dick koz evid mond da aloubi e rouantelez kaer... Kenavoïou Marharid hag Alfred ha, da ziwez, maro ar paour-kêzig plah !

Arzur

N'hoh-eus ket dalhet koun euz a draou-all ?

Mari

Bez' e oa da houde or prederennou-ni. C'hwi, Arzur, a damalle Alfred. Me a veule Marharid.

Arzur

Hag, o sevel ganto o-daou, n'ho-poa ken mennoz nemed evito, Mari ?

Mari, doaniet ha lakeet nehet.

N'em-eus ket dalhet soñj euz an dra-ze. N'hellan ket derhel koun euz a netra ebed bet e gwall-bellou.

Arzur

A ! Derhel a ris soñj-mad, me. Ho meuleudiou, merh denjentil, a venne lavaroud : « Mad he-deus greet, Marharid kêz. Hi a zo maro evid Alfred, hi n'helle ket e garoud muïoh ». Med me, o tamall Alfred, a lavare : « Er gaou edo Alfred. Eñ a zo bet gwall-gabluz ». Peogwir e kare Marharid anezañ beteg rei he buhez evitañ, e helle-eñ, bravig-tre, rei eur rouantelez da Varharid. Kouan, soñjal a ran-me atao en-doare-ze... Hag e rin bepred evel-henn, Mari.

Mari

Ha me evel Marharid.

Arzur, gand eur vouez fentuz.

C'hwi ne zoñjot morse evel don-me 'ta, Mari ? A ! C'hwi n'hoh ket c'hoar din-me.

Mari

Arzur !

Arzur, lentoh dezi.

C'hwi n'hoh ket c'hoar din-me... N'am harit ket a-walh pe me ho kar re... Me ho kar muïoh eged na ree Alfred, Marharid, rag eñ he huitaas. Ha me n'ho kuitain biken. Pa 'z edo, evid an dro genta deom da zantoud ar gengarantez o tomma or

halonou, eo an dlead hag or pellaas an eil diouz egile, eñ a lakaas etrezom an ehonder. Dre ar mennoz edon ganeoh.

Mari, *prederennet*

Evel ma 'z oa Alfred gand Marharid ?

Arzur

Nann, tra, O ! ne deo ket, rag eñ a zilennas eur garedig all. C'hwi, Mari, a vezo va haredig bepred, va hariadez din-me atao !

Mari

Dre ar galon ha dre ar spered, dre ar bedenn ha dre ar mennoz n'ho tilezin biken, Aotrou.

Arzur, *dezañ e-unan*

Êl a hlanded ! A ! na daolom ket en heh ene an tan a zev emouestladenn va hini-me... (*a vouez uhel*). Mari, eun testeni a garantez d'ho preur... Ar walenn, ar bizouze.

Mari

Hi a zo talvouduz braz din... digand va mamm em-eus hi bet... Hogen bez' em-eus re all... Setu-hi. C'hwi a bedo Doue evid va mamm, Arzur.

Arzur

Trugarez, o va hoar a garantez ! Degemerit, e trok, ar walenn-mañ hag a zo bet d'am zad... Ha bremañ lezit Arzur da ober e benn e-unan ! Eñ a gavo, en êr hag en amzer, an tu da jom tost deoh bepred !

PEMPVED DIVIZ

An heveleb re, ar Herreg

Ar Herreg

O-daou o-unanig hag o-daou prederiet... Peseurt a hoarvez gand ar re-mañ 'ta ? Alo ! 'ta ! ... (*A vouez uhel*). Grataad keleier mad em-boea greet deoh, Aotrou. Berz am-eus greet. (*D'e verh*). Mari, lez ahanon gand Arzur, rag ober eur pennad kuzulikad a fell din.

Mari

A ! peger raneüz eo ar re-ze, ar wazed-se, gand oll o hevrinou a-berz-stad.

Arzur

Me, n'em-eus ket a gevrinou, a draou kuzet evidoh-chwi, va hoar ger.

Ar Herreg

Ha me, va bugel ker, az ped d'ol lezel on-unanig. Me a zegas ganin, red eo goanagi, keleier mad. Pa zeuio da veza laouen euz an dra-ze, neuze e tistroi d'al leh ma kimiadez.

Mari

Ya, ya, en-doare-ze eo e vez atao. Evid plijoud d'ar merhed, d'ar re wan o haser d'o gwanded. Tud, peziou dianaoudeg. Ni hag a garfe kement ranna ganeoh ho morhed !...

Ar Herreg

Hag or hevrinou, neketa ? Alo ! Mari, ho leh n'ema ket amañ, en eur huzul-brezel.

Mari

Senti a rin, va zad... Hogen ha grataad din a rit ne zavo ket a zroug ennoh hotaou, m'en em glevit atao, ha d'am gervel an abreta 'r gwella, evid kemeroud perz en ho levenez ? *(Pokad a ra d'he zad, ha starda dorn da Arzur ha mond er-mêz).*

C'HWEHVED DIVIZ

Arzur, Ar Herreg

Ar Hereg, *dezañ e-unan*

Atao ar zaouzan-ze... Me a hovezo peseurt eo ar c'hoari-ze.

Arzur

(Keid ma komze e genlabourer-kuzulier n'ehanas ket da zelled ouz Mari).

Perag beza he fellaet, Ar Herreg ?

Ar Herreg

Perag, Aotrou ? Abalamour ez eo dleet deom-ni kaoud eun disklêriadenn-reiz, da gas da benn a-gevred ha dirag Mari ez eo dihalluz ober eur seurt disklêriadenn.

Arzur, *dezañ e-unan*

Eñ a lavar gwirroh eged na zoñj dezañ. Evid miroud ouz an drougrañs e ranker kaozeal. *(A-vouez uhel).* Gwir eo, Ar Herreg, neuñv pe veuzi a zo red deom !

Ar Herreg, *dezañ e-unan*

Brao eo lavaroud an dra-ze. Ya, 'med dre pe du boulha al labour, dibuna ar gudenn ?... Penaoz en em gemeroud ? N'ouzon ket !... *(A-vouez uhel).* Lavared a reen deoh 'ta, Aotrou, e tegasen ganin keleier euz ar gwella... eur peoh ker mad, gwelloc'h zoken eged an hini edom war-hed anezañ.

Arzur

E digarez peseurt divizou ?

Ar Herreg, *dezañ e-unan*

Emaom ganti ! (*A-vouez uhel*). Ho tugelez a jom en he fez ganeoh, an dra-ze n'eo ket eul lavar an hini eo...

Arzur

O ! evid an dra-ze, emaom akord !

Ar Herreg

Gwaz ar roue ez oh hag e viot... 'med evid an ano hebken, c'hwi n'eo dleet deoh paea d'ar priñs-se gwir ar hiz.

Arzur

Ho-pet koun adarre, Ar Herreg, euz ar pez a eilgerias Morvan Lez-Breiz da gannad impalaer ar Franked : « Me a baeo-me ar hinnig, houarn d'ar roue-ze ! »

Ar Herreg

Goulenn toulleg ha dreineg ar rannvroiou a jome ouz torgenn... Ar gudenn-ze a zo dirouestlet hag an treh a zo ganeom, Aotrou. Yann a dro kein d'e wir.

Arzur

Eun dra dihalluz eo dezañ ober an dra-ze ! Pe, mar gra, ez eus eno, dindan ar hoari-ze, eur griped, eil las-kroug bennag... Pe ziviz a laka-eñ etrezom ?

Ar Herreg

Da gredi eo, eñ a lakaio meur a hini evid en em zigoll euz ar pez en-deus kollet. Hogen fiziit ennon-me, Aotrou : n'eus hini ebed anezo a gement a vije dizenoruz

Arzur

Komzit 'ta.

Ar Herreg

Gwelom, Arzur ! Mar gellfeh-hu armerzi gwad bugale Breiz, lakaad amezegiez vad da ren etre an diou bobl, diou ouenn-dud ganet evid beva e-giz breudeur, da addegas ar henemgleo e tiegez Plantagenet. Ma vije ouzoh e trok ouz a gement-se a draou, nemed eun aberz, unan hebken, hag e rofe oll ho paroned ali deoh d'hen ober : lavarit din, me ho ped, ha c'hwi n'her grafeg ket ?

Arzur

Oll kement tra ha ma hell an askre aotren hag an dlead gourhemenn, a vezo greet ganin.

Ar Herreg

An aberz-se a zo disterroh eged na zoñj deoh. Gounidou braz ho-po.

Arzur, war eun ton kendrehuz

A ! Va Doue ! Ar Herreg, ne houlennan ket tenna kement-se a hounid davedon. Va hredenn a hell beza eur fazi : va baroned n'eo-deus nemed kentlavaret din... Evid mad va zujidi netra ne gavin re ger da brena... Em buhez kuzet, ma em-bije ar pezh a ra 'r brasa diouer din...

Ar Herreg

A ! meiza a ran : eun annez, eun tiegez, neketa ?

Arzur

Hel lavared hoh-eus greet. Dond a reer da goza hag an den a zo laouen da veza karet kenañ n'eo karet dre gared dre eur garantez heb frouez. Eñ a venn kaoud startoh karanteziou eged ar c'hoariellou-ze, tud da warezi, oll eur gevredigez da ren ha da vlenia. Ar zerheg a ro e leh d'an tad a diegez.

Ar Herreg, laouen dezañ

An dimezi, an dra-ze eo.

Arzur

Hogen na faziit ket ! War an dra-ze, me am-eus ivez va mennoziou. C'hwi, baroned, lorchuz gand ho kwiriou ha gourvenneg gand ho prientou, c'hwi a glaskje a-walh ar garantez er briedelez, med dreist-oll an enor... evid eun netraig da argourou pe dre wanded. Me a varn dre eun doare all. Ar briedelez d'am meno-me, n'he-deus ken buhez nemed er garantez.

Ar Herreg

Ni a zo war-nes en em glevoud.

Arzur

N'eo ket e klaskfen-me diligneza... « Beza nobl a redi. » N'hen ankounac'hain ket. Hogen seblantoud a ra din ez eo an didêridigez, ya, hañvaloud a ra din ez eo ar pleg-mad-se nerz war eun dro ha furnez.

Ar Herreg

Distaget mad ! Dond a ra brao ganeoh, Aotrou !

Arzur

Mar gouvezfe enta eur priñs karet gand e zujidi lakaad harz d'e lorch da vond en arbenn d'eo harantez-i. Mar karfe, e-leh c'hoantaad er briedelez unan bennag euz an dimeziou-ze ken bresk dre ma'z int diazezet war degouez lorch-dilorh an ampoent ha neket war roh an dereadegeziou, ya, mar karfe goulenn gand ar Vamm-Vro, gand eun tiegez mad gand ar vuhez prevez ar vaouez a glask e galon...

Ar Herreg

Echuit, Aotrou !

Arzur

Ha va intentet en dije ? (*A-vouez uhel*). Kredi a-walh a rafen e tiskouezfe ar priñs en dra-ze kaoud kement a spered hag a furnez.

Ar Herreg, *gand eur vouez veluz*

O va friñs ! Na me a hoantefe, heb klask e ziarbenn, ar pennad amzer a venn rei deom !

Arzur

Va lezit da bennlina dirag Mari... (*Mond a ra d'en em stoui*).

Ar Herreg, *ouz e ziarbenn*

Dirag Mari ?

Arzur

Heb mar. Ha da houde... war ar pez emaom o paouez kleved...

Ar Herreg

Gweled a ran ervad ne fazien ket ! Emaom ganti ! Med merh Yann an hini eo a ginnigen, hag a fell din goulenn deoh da bried. Alvisia a Hlocester a reer anezi, Aotrou Dug.

Arzur

Dorn ho merh eo a houlenan diganeoh.

Ar Herreg

Digeri a ra bremañ va daoulagad... Ar from-ze bremaig, beza ho-taou hoh-unan bemdez koulz lavaroud...

Arzur

Arouez or harantez an hini 'oa.

Ar Herreg

Hag ar walenn-mañ ?

Arzur

Mari an eo he roas din.

Ar Herreg

Hag hi he-deus anzavet ouzoh ho kare ?

Arzur

Kavoud a ree din meiza an dra-ze heb dezi beza anzavet netra ouzin.

Ar Herreg

Ha c'hwi, Arzur, ha lavaret hoh-eus dezi e kareh anezi ?

Arzur

C'hwi hoh-unan ha n'hoh-eus divinet an dra-ze ?

Ar Herreg

Aon a dlejen bet kaoud rag se. A ! Petra hoh-eus-hu greet, Arzur ?

Arzur

Me ! O netra a zireiz, avad ! Netra a gement na vefe kaer ha gwir.

Ar Herreg

Mar befe disprizet ho mamm, ha c'hwi war al leh, petra a rafeh ?

Arzur,

o kas an dorn da zornell e gleze

C'hwi a houlen se ouzin ?

Ar Herreg

Me, Arzur, n'em-boa den ebed er bed-mañ nemed eur verh. Enni e lakis va oll frealzidigez, va oll goanag. Ha c'hwi, Aotrou Dug, an hini eo hag a daol an dispriz warni !

Arzur

Disprizoud Mari... me !

Ar Herreg

Gwasoh eged se hoh-eus greet. Eun taol dismegañs a vez gwalhet gand dorn eur mab, eur pried, eun tad. He glanded a zo a-walh, ouspenn, evid he divenn... Hogen gounid divalo diwar-goust eur hariad evid skrapa digantañ eur verh dinam. Teurel, e kalon glan eur bugel, ar zoñj, ar c'hoantegeziou direiz... kabluz...

Arzur

O ! Petra a lavarit-hu aze , Aotrou !

Ar Herreg, oh ober skouarn vouzar.

En-doare-ze eo e rejoh-hu, Aotrou, goude beza bet ker mad ouzoh... da houde beza bet ker greduz deoh-c'hwi, ken aketuz da ober war ho tro p'edoh bihan, an anaoudegez vad, ar garantez, an enor, netra ebed n'hellas ho tizarbenn... Padal

edon-me o terhel stard da wiriou Dug Breiz, prest da skuilla va gwad evitañ, hag e-keit-se Dug Breiz n'en-doa ken mennoz nemed da denna diganin va merh...

Arzur

Tavit, reuzeudig ! Mari a vezo va gwreg.

Ar Herreg

Anzav a rit ho torfed eta ?

Arzur

Ya, mar d'eo an dra-ze eun torfed, me a gar Mari.

Ar Herreg

Merh Ar Herreg, den dister, n'hell ket beza, ne vezo morse ho kwreg-pried !... Arsa ! C'hwi her goar mad... Sellit, c'hwi n'hoh-eus lakeet en ho penn dimezi dezi nemed diwar c'hoari hag evid kas da benn eun avi gaer... Ha c'hoaz e lavarit din-me he harit ? Petra he-deus ar paour-kêz bugel-ze greet deoh-c'hwi 'ta, evid ma kontammfeh heh ene divlamm gand eur garantez heb goanag hag heb enor ?

Arzur

N'em-eus ket greet an dra-ze, Aotrou Ar Herreg... Bremaig, pa 'z edom en heveleb lavarou, me a gemere evid ar wirionez pezh na oa nemed fiziañs. Bremañ, n'hellan ket hen ober ken. Gouvezit mad an dra-ze : abaoe pell e karan Mari. Morse n'her anzavis outi.

Ar Herreg

Dihalluz eo !

Arzur

Dirag Doue, m'hen tou deoh.

Ar Herreg

Va digarezit, Aotrou, me a gar kement va merh ! Ha bremañ, roit din oll va fardon. En eñvor euz ho tad, dre garantez ho mamm, an dugez vrudet Konstanza, troit kein a-grenn d'eur garantez dihalluz, ha n'hello biken beza kaset da vad.

Arzur

Goulenn a ran dorn ho merh diganeoh.

Ar Herreg

Petra 'lavaro Bro-Hall ha Bro-Zaoz, Aotrou, petra 'lavaro an Europ, mar gwelfent dug Breiz oh ober eun eured-mezuz en-doare-ze ? Daoust ha petra eo tiegez Ar Herreg ma vennfeh diskenn enni ? Nobl, gwir eo, hogen heb kalz a deuliou. Na markiz, na kont, na beskont enni. Heh unaniezou a zo eun netraig. He leve treud a-walh. N'eus ket unan eus he izili hag a vefe pellvrudet nag en armeou, hag er

vro, nag el lennegez. Eun tammig gredusted a gavfeh enni, setu oll. Pebez drougiez a dennfeh warnoh, Aotrou, ha warnom-ni ivez ! C’hwi a gomze din eus dleadou eur rener, eus ar red, m’eo da brezeg, da ziskouez skwer-vad : penaoz, a gav deoh, e vefed leal d’eun dug, mar kendalfeh ken fall gand hoh hengouniou ? Va zelaou a rit, Aotrou, ha keuz n’hoh-eus ket ! Selaou a refet d’an debeuta ouz tad Mari ! Bezit truez outi, ouz va merh-me. Bezit truez ouzin, Arzur ! Tad on. Ar gwir em-eus da zoñjal en eurvad va hrouadur... Hi ne vefe ket eüruz ganeoh, Arzur... Ma ne vije bet ahanoh nemed eur baronig hebken, ne lavarant ket, abalamour ma vefe hi ho kendere. Gand dug Breiz, morse... He stad dezi, brall-divrall atao ouz heh heskina bepred evel eur heuz braz o krignad he halon. Pennabeg a zrougc’hoant evid eur maread kevezerezed. En pal da droiou lorhentez, hogoz atao pell diouzoh dre ar c’hoarvezadennoù. Pennabeg, douetuz eo, euz ho tisleberaad hag euz ho koll, ni ne rafe ket a goz eskern pe hi a jomfe da vaga paourentez ha da ziwaska poaniou. Eun dro-abeg eo honnez euz eurvad va merh. He haroud a rit-hu... Petore amzer da zond a aozit-hu dezi, Arzur ?

Arzur

Med an hini emao-h-c’hwi...

Ar Herreg

O ! Mar deo en-doare eo ema ar c’hoari, troet ez eus penn d’ar vaz ! Ne ginnigan ket deoh eur vaouez a netra. Nann, kinnig a ran ouzoh merh roue Bro-Zaoz ?

Arzur, o pedi

Ar Herreg !

Ar Herreg

Yann en-deus aon razoh-c’hwi mar doh dezañ kenvrezelour. Ho kemer a ra, avad, da zeuñv ha da vad-kaer dezañ.

Arzur, gand an heveleb c’hoari

Va mignon koz !

Ar Herreg

Eñ a hello fizia en ho kleze.

Arzur, anoazet

Hag ankounac’heet hoh-eus va leou-me, al leou a ris da Vro-Hall ?

Ar Herreg

Trubardet oh bet gand Filip.

Arzur

Yann am zrubardfe.

Ar Herreg

Hennez a zo gwannoh eged egile ha diboagnoh e vo deom dond a-benn anezañ.

Arzur

Na rit ket euz an dlead. Ar gounidigez, honnez a zo eun dra all.

Ar Herreg

Yann pe Filip, red eo deoh dilenn.

Arzur

Dug Breiz, eñ e-unan, Aotrou ! Doue ne hortoz ket o bleo da louedi evid rei da vibien ar brñsed haelled o gourdadou. Mar n'eus amañ nemed meneg euz an enor, dug Breiz a zo kendere ganeoh-c'hwi. Ha, ma'z eus meneg euz a hourhemenni, eñ a zo, dre youl Doue, mestr warnoh. Rag-se 'ta, setu amañ or youl deom-ni : roet on-eus or ger da Filip, ni her miro dezañ.

Ar Herreg, *fioun ennañ ken e fuh*

Da Filip hag a oe a-viskoaz enebour touet ho kouenn, a armas Richard ha Jafrez eneb o zad, ha Yann eneb Richard diwezatoh hag hizio c'hwi hoh-unan eneb hoh eontr. Da Filip, hag a hourdrouz n'eo hebken dug Breiz, hogen oll baroned ar gristenelez : maher, distrujer, breser ken dall, ken lorhuz hag, evid gelloud dond a-benn da breizata diarzav kement tra a gav diouz e zoare, a gemer harp war an dud vilen. Da Filip, ar hristen nah-Doue-ze, ouspenn ma'z eo gwall-skweriuz, hag a brezeg d'ar bed oll an terri-bizou, ar vuhez fall etre ar priedou, ar hasterez hag an dispah !... Grit an dra-ze, Aotrou, ha n'eo ket ho paroned hebken eo a droio kein deoh, hogen oll gristenien ho tugelez.

Arzur

An abegou jurdig-ze a zeu deoh eun tammig re ziwezad, ya, gwall warlerhiet int. Perag n'ho-peus-hu ket komzet din evel-se p'edom e Breiz ?

Ar Herreg

Yann n'en-doa ket lavaret c'hoaz e zoñj... ha bremañ, me a wel sklêr en e hoari-gamm.

Arzur

Aze eo ema ho ker diweza... mad ! N'it ket da hoari tro o tistaga ar pez a vennit displega. Aner eo deoh, Aotrou... Filip, a lavarit-hu, eo enebour va gouenn. Doare iskiz evidon d'en em gleved gantañ en eur hoari divalo dezañ heg ouz e drubardi, war ar marhad, d'am zro ! Eñ a ro tro d'ar bobl vunud d'en em zével. Nag eun tu fall evid en em gemer da zegas an urz-vad e ve gwalla va leou ! Eñ a zo nah-Doue hag heretig : hogen c'hwi a zo pab 'ta ? Ar falz-kredennadurez n'hell ket beza er vad en-deus greet din. Paeron eo din, va Aotrou reiz eo eñ ivez, me a jomo feal dezañ.

Ar Herreg

Ni a stourmo evidoh a-eneb deoh eta !... Kenavo, Aotrou !

Arzur

Da lavared eo e nahit ouzin-me ar zentidigez ! Kenavo, Aotrou marheg !

Ar Herreg

(Mond a ra etrezeg an nor evid mond kuit, med dond a ra war e giz)

Va Aotrou ! Arzur ! Ne gimiadin ket diouzoh en-doare-ze... Neket em gwallegez din-me pa n'hellom ket en em gleved... War-du ho koll e kerzit. Mennoud a ran ho tizarbenn ha c'hwi, va hemer a rit evid eun dispaher, eun den dizuj en em zavet a-eneb deoh.

Arzur

Paouezit gand ho rebechou, Aotrou marheg.

Ar Herreg

Va digarezit, Aotrou ! Kint a lakean ennoh... en despet din an hini eo... N'ouzon ket penaoz en em gemered. Sellit, Aotrou, daoust ha ne gredit ken em gwir fealded ? Daoust hag ar Herreg koz, kariad ho tad, ho kariad, Arzur ! gand e oll zious-fall, e vouez rust, e her rog, e dreuzweladennou dibareüz, mar karit, daoust ne reas ket bepred e zeiz gwella evid sacha dour d'ho milin deoh-c'hwi ? Daoust ha n'ho karas ket ?

Arzur

Se a zo pennabeg, den didruez, mar deo ker poaniuz on disrann... Va huitaad a reot 'ta ?

Ar Herreg

An dra-ze a vezo diouz ma reot-hu din.

Arzur

Diouz a rin ?

Ar Herreg

Ya, c'hwi end-eeun ! Hogen, petra ? Hag adlakaad a rin ar c'hoari da vond en dro ? Dre eurvad, setu va merh !

SEIZVED DIVIZ

An heveleb re, Mari

Mari

Va zad, o veza n'am adgalveh ket, me a gave din edon ankounac'heet ganeoh...
Ha setu-me. Alo ! lavarit din ho kevrin braz ma rannin ho levenez ganeoh...
Hogen petra ! an neuz doaniuz-se a zo warnoh, ar zioulder-ze : ha se a ve ho
levenez ? Eul levenez iskiz honnez ! (*Outi heh-unan*) Krenien a zo warnon.

Ar Herreg

Kouezet mad out, Mari, evid or barn pe d'ol lakaad emgleo...

Arzur, goustadig da Willerm ar Herreg

Petra a rit-hu, Gwillerm Ar Herreg

Ar Herreg, goustadig da Arzur

Evid enor ha peoh va bugel, tavit, Aotrou ! (*A-vouez uhel*). Ha kredi a rafes, Mari, e
pella diouzim an Aotrou Dug, diouzin-me ha diouz e varoned, abalamour ma fell
deom miroud outañ a ober eur fazi euz ar gwasa, eur falz-unaniez, an dra-ze
hebken...

Mari, *sebezet*

Me ne don ket barner.

Ar Herreg

Te eo, en eneb, ar barner a vank din. Ya, Mari, da vreur karet Arzur, hag a hellje,
pa garo, dimezi d'eur briñsez a wad roueel ha dre an eured-se reiza, lakaad ar
peoh da ren e Breiz, e Bro-Hall hag e Bro-Zaoz, Arzur, hag a zo sod gand n'ouzon
doare pe blahig yaouank, a zinah a-grenn oll or hinnigou.

Arzur

Arzavit, Ar Herreg, pe me a lezo al leh-mañ ganeoh... da ober ho tivizou hoh-
unan. (*Ober a ra an neuz da vond kuit*).

Ar Herreg

Ar galloud d'hen ober hoh-eus, Aotrou. Hogen an hini a denn e spillenn diouz ar
c'hoari a anzav ema ar gaou gantañ pe e ra nebeud a van ouz e varnerien.

Arzur

Chom a rab amañ 'ta hogen evid ho redia da zouezi ar pezh a zellez azouez. Siwaz !
me a zo nebeud a dra, eun dra dister e-kreiz an traou meur hag a zo kement a
verv ganto. Hogen Doue a oar ez eo va houstiañs va blenierez nemeti !

Mari, dillo

N'hen douetan ket, Aotrou.

Ar Herreg

A ! te a laka ar gwir diouz e du... deom dezi 'ta, beteg ar pal ! Ar pried nobl a
zinah-eñ a-grenn, merh ar roue Yann an hini eo end-eeun... Alvisia a Hlocester...
An hini a briz-eñ war briñsez a Hlocester...

Mari

Va zad... douja a ran da gevrin ar priñs...

Ar Herreg

A zo eun dra gaer ! Hogen neuze, ro deom da ali. (*Goustad da Vari*). Mari, felloud a ra din ! Silvidigez ar priñs a zo en argoll.

Mari, *krenienn warni*

Ar wirionez a zo ganeoh, va zad... Ar wirionez a dle beza ganeoh... C'hwi a gar kement an dug Arzur... Eun treuzdimezi, pa vez ano euz tonkadur eur vro. Se a vefe muioh eged eur fazi... muioh eged eur pehed... se a vefe eun torfed braz...

Arzur, *têr*

Hen mennet hoh-eus, Gwillerm Ar Herreg, ra vo Mari or barner-ni ! (*Da Vari*). C'hwi am barn hag am laka kabluz, Mari... Med ar homzou emao-h-c'hwi o paouez lavaroud aze din-me, horeiz o dianzav, ho kalon muioh c'hoaz. Her gweled a ran ervad dre ho saouzan, diouz ho têtieu, o ! va hoar ! va barnedigez heb galv eo emao-h o vond da zistaga ! N'am lakait ket da goll va goanag...

Ar Herreg

Dres ! aner eo dit, va merh, klask kuzad an disterra tra ouzin ! Da vennoz a zo dizolo brao ganez, neketa ? Kemer eun tammig nerz-kalon ! Dispak, a-wel d'an oll, da zizenor ha va dizenor din, da dad, klevoud a rez, Mari ?

Mari, *o koueza d'an daoulin dirazañ*

Va zad !

Arzur

Bezit truez outi hag ouzin-me ivez, Ar Herreg !

Ar Herreg

Ho-pet truez ouzom-ni, Aotrou ?

Mari, *en eur leñva*

Her c'hoanteet hoh-eus, va zad. Senti a rin. Va zaouzan, va daerou, n'on ket evid chom peoh war an abeg anezo... Karoud a ran... Kabluz on... Huñvreal am-eus greet en eur garantez dihalluz, en eur garantez kabluz... en eur falz-unaniez !

Arzur

Mari !

Ar Herreg

Lavar din ano da garantez enta !

Mari

Siwaz ! Loeiz de France.

Arzur

Va Doue !

Ar Herreg, outañ e-unan

Bugel nobl ! Paourig kêz ! Echuom. (*A-vouez uhel*). Her gweloud a rit, Arzur, ma ran-me mad o karoud ar Hallaoued ! Ha c'hwi, chom a reoh atao feal dezo ?

Arzur

Red-mad eo din, Ar Herreg !

Ar Herreg

Kenavo 'ta, Aotrou ! Mari, va bugel, lavar kenavo d'az preur.

Arzur

Kenavo, Mari... er baradoz

Mari, gand eur vouez hlaharuz

Er baradoz ! (*He zad a zach war he breh da vond kuit*).

Dibenn an eilved arvest

TREDE ARVEST

Poatie

Ar c'hoari-leh a ziskouez diabarz eur hastell-kreñv.

D'ar henta gwel, eur zal vraz.

A-zehou, kambri Arzur.

KENTA DIVIZ

Ar Mêr ha chuined parrez Poatie,
Hubert de Dinarz, Douger-skoed Arzur,
Marhegerien, soudarded.

Ar Mêr

Lavarit d'ar priñs ema amañ chuined ar barrez.

Hubert

Ar priñs n'hell degemer nikun.

Ar Mêr

Hogen on degemer a raio, ni, pennou ar barrez...

Hubert

Digarez, Aotrou ! Ha goude ma vefeh oll pennou kurunennet... Setu pemp devez ha pemp nozvez ema va Aotrou war evez. Eun eur a zo hebken abaoe m'eo eet d'e wele, hag ez afen-me d'e denna diouz e gousk !

Ar Mêr

Kousked e-kreiz an deiz, pa 'z eus seziz war or hêr-ni... sezizet ha peillet...

Hubert

N'eus ket ezomm hen ober, Aotrou, pa dremener an nozveziou en eur gwele mad, blod ha tomm.

Ar Mêr, *outañ e-unan*

Ar pezh divergont ! (*Kreñv*). Aotrou skoedour, adlavaroud a ran deoh, diambrougit d'ho mestri izili ar huzul-parrez.

Hubert

Dre ene va zad, ne rin-me seurt-se.

Ar Mêr

Ahanta ! Ni en em ziambrougo on-unan.

Hubert

Ne dremener ket, Aotrou !

Arzur, *o tegouezoud*

Perag ober kement-se a drouz ? Izili kuzul Poatie... Bezit deuet mad, Aotrounez !

Ar Mêr hag e chuined, *oh en em stoui*

Ho saludi doujuz a reom, Aotrou !

Arzur

Red e vefe bet deoh, Hubert, beza deuet da lavared din edo en em gavet an dud-mañ amañ. Likit anezo d'azeza.

Ar Mêr, *o sevel war e ellou*

An dra-ze eo a lavaris-me dezañ bremaig.

Hubert, *o krozmolad*

Re vad om-ni ouz lastez-tud evel ma 'z oh-c'hwi ! (*Tostaad a ra kadoriou hag ez a kuit*).

EIL DIVIZ

Arzur, ar Mêr hag e chuined

Arzur

C'hoanteet hoh-eus komz ganin-me, Aotounez. Me va-unan a venne ho kweloud. Grataad arhant ha pourveziou-debri hoh-eus greet deom. Ha gelloud a rafeh o degas beteg amañ da rri da gêriz ha d'ar zoudarded ?

Ar Mêr, *lakeet diêz e benn*

C'hwi a oar ervad, Aotrou, ez om-ni oll amañ en ho servij.

Arzur

Abalamour da ze ivez eo e houlenan diouzoh ez-eeun eur hred nevez. An arhant hag ar bevañs-se, ha prest int ganeoh ?

Ar Mêr

Kredabl sur, Aotrou, ni ne houlennom ket gwelloh eged ober plijadur deoh... Med an arhant a zo rouez !

Ar henta chuin

Hag or pourveziou n'int ket deom.

An eil chuin

D'ar barrez int.

Trede chuin

Aon on-eus rag ar werin.

Pevare chuin

Ar gernez, an naonegez...

Pempved chuin

Ha greet ganeom a-benn bremañ kement a aberziou...

Arzur, *meurdezuz*

Aberziou, ni oll on eus greet anezo, Aotrounez. Heb rebech deoh, an hini eo. En em viroud a goll ar frouez anezo eo a dleom... Sellom ! an arhant hag ar bevañs, hag o rei a reot-hu din ?

Ar Mêr

Daoust hag-eñ ne vefe ket, Aotrou, tro da gaoud an tu d'en em viroud a ober an dispignou-ze ha da zistrei diwarnom war eun dro reuzeudigeziou braz ?

Arzur

Pe du kavoud ?

Ar Mêr

Evidoh-c'hwi an dra-ze a vije diêz da gaoud, kroget evel ma'z oh er hourenadeg-se... Hogen, ni, izili kuzul eur Barrez dishual ha digabestr, daoust ha n'hellfem-ni ket da jubennerien ?

Arzur

Etre an enebour ha ni, neketa, Aotrou ? Red e vefe bet din meiza abretoh an dra-ze. Keit ha ma kave deoh-c'hwi edom-ni ar re greñva, ennom-ni eo ho-poa fiziet miridigez ho frankizou. Hogen hizio, pan ema skoulmet mad ar brezel, pa ranker paea, dre red, gand hoh aour pe gand ar gwad, c'hwi a hin hag a jom da dorta.

Ar Mêr

Eun dra euz an eeunna eo an dra-ze. Yann, hag-eñ n'ema an oll chañsou en e hoari ?

Ar henta chuin

Da genta oll e rankem klask an tu da viroud on tammig buhez.

Arzur

Arsavit, tavit, Aotrounez, pe intentit gwelloc'h ouzoh hoh-unan !!! Daoust ha ne ve ken ahanoh unan euz ar hevredigeziou yaouank-se, dieub, mar deus, hogen hael ivez, hag a zo anvet, Parreziou ? Ar ger-ze ha a lak kintou en or baroned, me e zegemer mad evidon va-unan, hogen me a fell din ne vefe ket an dra-ze eun dra aner... Ya, ar Gumun a zo hizio muioh eged eun dra hreet : test eo-hi euz eun ezomm, hi a laka anad eur gwir. Faziou or baroned, ho klemmou, labour ho tivreh,... ha perag hen ankounac'haad ? Ho telleziou, ho perziou-mad, an traou-ze oll o-deus greet ahanoh ar pezh ez oh. C'hwi hoh-eus bremañ eul leh dindan lagad an deiz, heol benniget an Aotrou Doue. C'hwi a zo, c'hwi a dle beza eur galloud, eun nerz hallouduz. Koulskoude lakit evez ! Ar pezh a zo ouz or gwannaad a hellje eun devez ho koll. Ar pennabeg euz an dra-ze a vefe eur mennoz difiziuz, re arvaruz, re hourvenneg, eur garantez dreist evidoh hoh-unan hag an digasted o kaledi ho kalon. C'hwi a fell deoh kaoud ar peoh. Hogen daoust hag ez oh amañ kannaded ar Poitou, re he zudjantil gadarn ha re he gwerin têt ? Ar vrasa karg a zailhit-hu evidon eo hini eun nebeudig tud hag ivez eun tammig gounidigez a zinerou diwar-goust ar re-all, tud divoulhet, dianterin ha re hoantuz. An dra-ze eo, ouspenn, ar pezh a zo da veza gwelet ganeom... Hubert ! (*Hubert a zeu er zal*). Galvit marhegerien ar Poitou, o galvit amañ ha dastumit ar muia a hellot euz an dud vunud.

Ar Mêr

Petra a rit-hu, Aotrou ? Ni ne lavarem nemed ar pezh a gave deom e oa mad, reiz,

eun ali, tra ken, hag e hellom beza kred euz or brasa doujañs ouzoh-c'hwi.

Ar henta chuin

Euz or brasa sentidigez.

An eilved chuin

Euz or skoazell al lealla.

An trede chuin

Euz oll or gredusted.

Arzur

Ar gwella a zo da ober eo sklêrijenna ol letern, en em sklêrijenna an eil egile. (*D'ar varhegerien en em gavet eno*). Lakeet on-eus ho kervel amañ, Aotrounez, evid goulenn ali diganeoh en abeg ma kemenn deom kuzul Poatie ober ar peoh. Hag ho mennoz-c'hwi eo an dra-ze ?

Ar henta marheg

Ar peoh gand skrapet ar Gontez de la Marche !

An eilved marheg

Gand eur reuzeudig galvet dirag ar Baered !

Trede marheg

Ar peoh, derhent an treh ! Poatie, heb ket a var, a hell derhel bloaz. Yann n'en-deus nemed gopr-soudarded dindanañ hag, a-benn bremañ, ema ar Hallaoued mistri war Dour.

Marheien all

Argad ! Argad !

Arzur, d'ar guzulerien

Ahanta, Aotrounez, ha klevoud a rit-hu ? Ha bremañ, goulennatom ar werin, rag ar bobl vunud he-deus ivez ar gwir da lavaroud he ger. Deuit, mignoned ! (*D'ar bobl emvodet*). Va mignoned, bez' e hellom kaoud ar peoh : tud-a-lezenn her gwarant deoh... eur peoh enoruz... Ha plijoud a ra an dra-ze deoh ?

Ar Bobl

Argad ! Argad !

Arzur

Ahanta, Aotrounez, ha kendrehet oh ? Ha dineh a rafeh-hu bremañ deom-ni ar skoazell a vank, a zo red deom ?

Ar Mêr, a-barz mond kuit

E meur o vond da zenti ousoh, Aotrou ! Kredit ne oa nemed mad ar bobl hebken...
(*Outañ e-unan*). Ni a hortozo ar Zazon.

Arzur

Kenavo, Aotrounez.

TREDE DIVIZ

An heveleb re, heb ar guzul-gêr

Ar varheien, o c'hoarzin

A ! A !

Ar henta marheg

An dorrerien pennou-touseged ! Ar skamperien !

An eil marheg

Labour or-bezo gortoz hag o arhant hag o bevañs.

An trede marheg

A drugarez Doue, m'on-eus ezomm anezo, ni a hovezo pelloh mond d'o herhad.

Arzur

A-walh a gunujennou, Aotrounez ! Tud hag a ve boaz da veza gwallgaset evel ar re-ze a zeufe da veza difiziuz. Ha, dreist oll, arabad skei warno. An taoliou-ze a zizenorfe ar pez emao m'o tivenn. (*Mond a ra da zelloud dre eur prenest hag a sko war ar ploue*). Peseurt a hoari 'ta ! N'eus ket a geleier euz beskont Leon ! Va goanag, e gadarnded, daoust hag e vijent gaou ? Hag e arzaill e diavêz kêr, daoust ha c'hwita en-dije greet ? Beskont Thouars, it dillo war e roudou, ma vezo roet skoazell dezañ en e zouzadenn. C'hwi, Aotrou Luzignan, it da zor an Anjou, ha lakait aoza afo an eoul, ar peg, an trêz hag ar manikinou. C'hwi e-keit-se, Kont ar Marche, ingalit ho soudarded dre gêr evid kennerza ar bobl hag evid dizarbenn, mar bez red, youl fall ar huzul-kêr. Me a jom amañ da zegemeroud ar Hallaoued.

Hubert

Va Aotrou ! Diouz dor Tour, e spurmanter eur strollad marhegerien.

Arzur

A ! Ar Hallaoued, erfin ! Filip en-deus dalhet mad d'e her... Ha niveruz int, douetuz ?

Hubert

Eun nebeudig hebken anezo, Aotrou !

Arzur

N'eo c'hoaz nemed ar rag-gward. Ra vezo meulet Doue ! Gand skoazellerien seurt-se ema greet gand ar Zaozon.

PEVARVED DIVIZ

An heveleb re, Loeiz de France
Marhegerien Hall

Loeiz, o vriata stard Arzur

Arzur !

Arzur

Loeiz, va Aotrou !

Loeiz

Lavarit din kariad, ha breur... N'edoh ket ken ouz or gortoz, neketa ?

Arzur

Goanagi a dleen. Ho ker ho-poa roet din.

Loeiz

Trugarez, Arzur ! Siwaz !

Arzur

Petra 'ta ?

Loeiz

Chomom on-unan on-daou !

Arzur, d'e varoned

Aotrounez, on urziou hoh-eus bet. Hubert, deoh-c'hwi eo intent ouz ar varheien gadarn-ze. (*Oll e stouont hag ez eont er-mêz*).

PEMPVED DIVIZ

Loeiz, Arzur

Arzur

N'eus nemedom-ni on-daou amañ, Aotrou

Loeiz

Keleier fall, Arzur ! Na tud, nag arhant.

Arzur

Peseurt a hoari gand ho tad, enta ? Eñ a dro kein din evid en em unani gand Yann. Ha goude m'en-deus hemañ skrapet an Itron Gontez de la Marche ha dre ze diskennet da izela derez ar fallagriez, va gervel a ra en-dro en eur grataad din adarre e oll bromesaou. Ha setu bremañ ne zalh da hini ebed anezo.

Loeiz, *touteg*

Va zad a lavar beza roet deoh arhant ha pourveziou ha daou-hant marheg.

Arzur

Tra-walh e oa evid ar stourmadouigou. Hogen evid eur brezel renet beteg beza fêzet...

Loeiz

Hen anzavoud a ra ar roue, 'med disklêria a ra n'hell ket ober gwelloh ken. Setu amañ ar geriou deuet diouz e henou : « Karoud a ran Arzur evel va mab ha ne reketan dezañ nemed eurvad. Hogen aner e vezo dezañ dond a-benn euz e daol, ha n'hellan ket aberzi pelloh va amzer gantañ... na kennebeud va arhant na va zoudarded. Goanagi a reen en-divije cheñchet ali, o weloud ar pezh a hoarvezfe. Me a venne ivez armerzi lorh ar broiou... Eun ali bennag a rois-me ivez zoken. Kavet fall int bet : o gwalleur eo ha nann va fazi-me. Petra a glask ar re-ze, eur wech c'hoaz, gand o unaniez euz ar broiou ha Breiz ? Dehel penn da Vro-Hall ha da Vro-Zaoz ? Re ziwehad eo ! Digoulzet int ! Bro-Hall ha Bro-Zaoz a zo re greñv hizio. Dezo o-diou eo an dachenn-emgann, abalamour ma'z eo etrezo eo ar gwir hourenadeg ! An dilerh ne deo nemed c'hoariell hag huñvreou. »

Arzur

An domani eo e laka-eñ dindan e veli ! Dre be wir ?

Loeiz

Dre wir an alouber. Ar rannvroiou ez oh divarreg da zivenn ouz Yann a zeu da veza skrapadenn vraz anezo : ar roue o hemero... Honnez a zo ivez, dre wir, rakkwelet fur. Mad ar Frañs n'aotreo biken e chomfe pelloh an enebour ouz toull he dor. Hi a adhoulenn hag a venn stard ma vezo kaset ar Zaozon d'ar gêr.

Arzur

An dra-ze a hell beza rnerez-vro gouizieg, tuet euz ar gwella. Hogen ne welan-me aze nemed diwirionez.

Loeiz

Ankounac'haad a rit, Arzur, ez eo euz va zad-me e komzit.

Arzur

Ha piou 'ta oh evidon-me, Aotrou, hag a zegas gantañ komzou seurt-se ?

Loeiz

Da genta-oll, mab roue Bro-Hall ha n'en-deus netra da zislavaroud diouz komzou e dad. Abalamour ma hoh-eus-hu greet eun dra hael, hogen diwirion, euz ho tleadou. C'hwi on tamall da veza displeal, c'hwi a zivenn madou ha n'int ket da Vreiz int, ha roue ar Frañs n'en -dije ket ar gwir da ziwall madou Bro-Hall ?

Arzur

Me a zivenn eun dra kalz haelloh eged an dra-ze : ar frankiz !

Loeiz

Ar frankiz ! Piou he gourdrouz 'ta ? Ar varoned gand o dizurziou pe ar roueed hag a venn he rei d'an oll ?

Arzur

Peseurt gwarantou a roint, i hag a vah dindan o zeulioù ol lezennou-ni ?

Loeiz

O gounid, paneved o dlead. Tredeoged etre ar varoned hag ar werin ne zalhont ar veli nemed en eur striva da veza evezieg ha leal.

Arzur

Pebez fentigell hoapauz ! Dleet 'oa din beza war-hed anezi... Neb piou bennag a gemer eur galon a hell kemeroud eur rannvro.

Loeiz

Arzur, ne veizan ket ahanoh.

Arzur

Lavarit 'ta n'hoh-eus ket tennet gounid diouz or mignoniez-ni, diouz ar repu a rois-me deoh, evid lakaad eur plah yaouank dinamm da zistrei diwar an hent mad.

Loeiz

Komzou flemmuz mar deus !

Arzur

Ne garit ket ken merh Marheg Ar Herreg ?

Loeiz

Tamm ebed ken !

Arzur

Ha c'hwi hoh-eus he lakeet d'ho karoud !

Loeiz

Nag ouz he haroud, na karet ganti, m'hen tou. Setu aze 'ta penn-abeg ho flipadou !*

Arzur

Hen prouit din.

Loeiz

Kretaad war ze, me ! O veza ez oa dihalluz din kaoud skoazell evidoh digand va zad, me a zeu, Arzur, da ginnig deoh va yalh ha va hleze. Ha c'hwi n'hoh-eus ket fiziañs ennon : c'hwi a houlenn e kretafen se.

Arzur

Neket eñ an hini eo ! (*A-vouez uhel*). Va fardonit, va mignon ! Me a zo ker reuzeudig, ker doaniet... Hogen d'an ampoent-mañ eh en em zantan divehiet, eüruz... (*Loeiz a zell outañ gand estlamm*). Ya, kaled 'oa din kredi e vefe bet eur hariad evel ma'z oh-c'hwi, eur marheg euz hoh ano, euz ho temz-spered, hag endefe greet eun dra ken divalo...

Loeiz

Hogen an damalladenn-ze...

Arzur

O ! netra, netra !... Ar brud faoz o redeg hag em-boa degemeret da wir dre garantez ouz eur gwaz koz hag a oa deuet mad ganin... hag e kouezas va meud em dorn, hag e vorennas va halon gand ar hwervoni. Eur wech c'hoaz va fardonit, Loeiz !...

Loeiz, o starda dorn Arzur

Me a zant, dre hras Doue, enor va ganidigez. Ne strebotin ket. Hag her mennoud a rafen, an Neñv a virfe ouzin hen ober. Karoud a ran-me, Arzur, ya, med eur vaouez dellezeg ouz eur mab a Frañs. Hi a zo nobl evel ma'z eo glan ha kenedeg. Hi he-deus ar gurunenn roueel evel m'he-devezo ar gurunenn neñvel. Meurded eur rouanez, izelegez eur werhez, an aour e penn he bizied, ar gwir deñzoriou en heh ene. Maouez kreñv, plahig hegarad, gwenn a galon evel a ano : Pennherez a Gastilla an hini eo.

Arzur

O ! Kuzom mad or hevrin.

Loeiz

Aze ema va huñvre kuñv-me, ha n'eus ket nemetañ. Arzur, va mignon, va breur, mar gouvezfeh peseurt dezo eo va hini en ho keñver ! Me am-eus eur hoar kenoad ganeoh... C'hwi a anavez ar bugel nobl-ze... N'ema-hi ket heb priza Dug Breiz... Va zad a fell dezañ ho kweloud eüruz... Arzur, chomit hizio or hariad...

Warhoaz, marteze, e viot tre va breur.

Arzur

Se a zo re a enor evidon-me, Loeiz, ha ne don ket dellezeg anezañ... Hogen ha p'em-bije hen dellezet em-bije hen dinahet a-grenn. Greet em-eus al le a fealded... Broiou a-bez o-deus lakeet ennon o fiziañs, em enor. Va enor din-me eo a zo kred war an dra-ze. C'hwi, Loeiz, a zo digabestr ! It gand hoh hent. Euz a-dost hag euz a-bell e vezin bepred ho mignon.

Loeiz

Ha va mignon am dispriz ! Kenetrezom-ni, ni a jomo leal an eil d'egile, beteg ar maro.

Arzur

Va hariad, va breur ! Neket evidon eo e komzan.

Loeiz

Her gouvezoud re vad a ran-me. Hogen, mignon hael, evid mad ho kenunanidi, n'hellfeh-hu ket, heb cheñch penn d'ar vaz, kemeroud unanidi all ? Peseurt e teuio da veza on enebadur ? Dismantrou, heb tamm gounid ebed da denna diouto. Hizio sujidi da Vro-Zaoz, warhoaz gwizien da Vro-Hall, c'hwi a vezo atao aberzou, koll e viot bepred, ne vern pe du e trofeh... Chomit en ho tugelez vad a Vreiz. Na roit ket harp da dud ar rannvroiou d'en em zével ouz o renerien. Nann, N'it war o skoazell tra ken nemed evel tredeog, eun tredeog peohiuz... Neuze, ha neuze hebken, roue Bro-Hall, eur wech ma en-devezo kannet ar Zaozon, a zavo e gabestr diwarnoh, a vezo hegaratoh en ho keñver... N'eo ket enebour d'ar humuniou. Eñ a lakaio astenn en ho prientou, en ho frankiziu. Hag ar frankiziu-ze, gwirroh eged n'eus forz pehini euz ar re all, frankiziu e gwarez ar gador-roueel, a vezo hoh oberenn hag ho klod, Arzur !

Arzur, en eur huanadi

A ! Ma vijeh-hu bet roue Bro-Hall !... Med ren a reot eun deiz ha va strivadennou ne vezint ket kollet.

Loeiz

Roue Bro-Hall, ne welin-me nemed Bro-Hall. Marheg hebken, c'hwi hoh-eus va fealded. Roit din al leh a enor, enta, al leh ma 'z eus ar muia freuz hag arvar.

Arzur

Em hichenn-me, va breur, ni a jomo tost brepred an eil d'egile.

C'HWEHVED DIVIZ

An heveleb re, Hubert

Hubert

Estrañjourien a houlenñ beza degemeret ganeoh, Aotrou.

Arzur

O anoiou ?

Hubert

Dond a reont gand tal o zok-houarn war-draoñ, ha ne fell ket dezo o zevel nemed dirazoh hebken.

Arzur

N'em-eus netra da guzad ouz va breur. Ra zeuint tre ! (*Hubert a ya er-mêz*). N'eus ket bet c'hoaz a geleier euz ar beskont... Nehet-braz on.

SEIZVED DIVIZ

An heveleb re, Ar Herreg,
Marhegerien zaoz

Arzur, gand estlamm

Ar Marheg Guillerm Ar Herreg !

Ar Herreg

Eñ end-eeun, hag a guiteas, eur pennadig, armead ar Zaozon evid dond d'ho saludi, Aotrou Dug !

Arzur

Trugarez, Aotrou Marheg ! Hogen petore c'hoari eo hemañ ?

Ar Herreg

Pa 'z oh dilezet gand ho mignoned a Frañs, hoh enebourien a Vro-Zaoz a zo bepred aze evid rei dorn deoh.

Arzur

Eun tammig re hir eo ho teod, Aotrou. (*En em harpa a ra war Loeiz a Vro-Hall hag a zo deneseet*). Or mignoned a Vro-Hall ne droont ket kein deom, evel a welit.

Ar Herreg, o stoui, touteg

Va digarezit, Aotrou, enori a ran seul-vui ar gadarnded hag al lealded, ma'z int rouesoh, dreist-oll en deiz a hizio.

Arzur, hag a zeblant beza kemeret plijadur gand nehamant ar Herreg

Ahanta, Aotrou Marheg, va mignon koz, rag n'em-eus ket hoh ankounac'heet

kennebeud, lavarit deom ar pezh a ra deoh da zond d'or gweladenni amañ.

Ar Herreg, o kemeroud hardisegez
Va Aotrou, me a zegas deoh ar peoh.

Arzur

Ha ma ne fell ket din ?

Ar Herreg

Red e vo hen rei deoh dre heg.

Arzur, gand eur vouez fentuz
Pebez rogentez ! Ha gouvezoud a rit, Aotrou Marheg, e hellfem-ni, gand eur gerig hebken, lakaad kregi ennoh hag ho toullbaha evel gour diseven, eun trubard ma'z oh !

Ar Herreg

N'hellfeh ket hen ober, Aotrou. Ni on-eus eun aotre reiz etre on daouarn. (*Kinnig a ra an aotreadur da Arzur*).

Arzur, o lenn

Digand ar Gumun eo e teu ! Ar reuzeudiged anezo ! Mad eo. Komzit 'ta.

Ar Herreg

A berz ar roue Yann eo e tuom, Aotrou, da ginnig deoh ar peoh. Setu amañ an divizou : C'hwi a gimiado diouz Poatie gand enoriou ar brezel. Hogen evel ma'z eo cheñchet penn d'ar vaz gand an degouezadenn-ze, evid armerzi gwad tud an diou gostezenn ha peurreiza gwirioù an eil hag eben, eun arzav-brezel a vezo greet kenetrezom. Evelkent, e vezo galvet ar stadou rannvroel d'eur vodadeg hag a zilenno dieub o Aotrou. Ar roue Yann a zo a-du gand an dilenn-ze a-benn bremañ. C'hwi, Aotrou, a raio eveltañ, hag en-doare-ze, ne vezo ket ken etrezom na pennabeg na digarez da ober brezel.

Arzur

Ha c'hwi an hini eo, Ar Herreg, hag a zo deuet amañ da zegas din marhadou seurt-se ?

Ar Herreg

Ya, me, hag en dra-ze on muioh Breizad eged Saoz. Grit diouz va helenn, Aotrou !

Arzur

N'her goanagit ket.

Ar Herreg

Grit diouzin... pe ema greet ganeoh.

Arzur

Ankounac'haad a rit e helle Poatie derhel pell...

Ar Herreg

Ar Gumun a zigoro deom an doriou.

Arzur

Ema ar Hallaoued...

Ar Herreg

Me a wel o hannad meur, 'med an dalvoudegez ne splet ket war an niver.

Arzur

Ma teuje da vihanha Beskont Leon...

Ar Herreg

Or paour-kêz mignon... kouezet e-touez eul lazad tud armet, ha lakaet en eul leh ne zeuio ket ken er-mêz, siwaz dezañ ! Mennoud a ris, heb gelloud din mond war e skoazell.

Arzur

Eñ, va Doue ! Hogen an dra-ze a zo dihalluz... Lavarit din n'eo ket gwir an dra-ze, n'hoh-eus ken imbroudet evid va sponta hag ober din goulenn ar peoh... Loeiz, it da weloud hag-eñ ez eus harnez gantañ. Ema ar marheg-mañ, hag a zo muioh Saoz eged Brezon, o vennoud ober aon dim-ni...

Loeiz, o vond war-du penn pella al leurenn

Siwaz ! ar wirionez a zo gantañ !...

EIZVED DIVIZ

An heveleb re,

Beskont Leon, *dougennet war eur hravaz ha tizet marvuz.*

Arzur, o vond da ziambroug an dud

Herri ! ha gwir eo ?

Beskont Leon, *tohor*

Tizet marvuz, Aotrou, med a-walh a nerz a jom c'hoaz ganin evid poka d'ho torn... ha goulenn va fardon.

Arzur

Ho pardon ! ha petra lavarfen, me an hini hag a gemennas deoh mond er-mêz kêr

da ober ar hrogad fall-ze. Hogen c’hwi a bareo, Herri, c’hwi hen talvezo deom.

Beskont Leon

N’eus da gaoud tamm fiziañs ebed... Santoud a ran ar maro o tostaad. Gwerzet gand spierien, kouezet en eur griped... Hag oll va zoudarded, oll va marheien ganin... Hag e tistroan va-unanig ! Hogen kent pell ez in d’o havoud, Aotrou... Va zelaouit, roit skouarn da vouez eun tremeniad, eun den tohor. Na glaskit ket enebi, rag aner e vefe deoh... Evid miroud na ve kaset gwiriou ha frankizou Breiz da get, ha da netra, en ano Doue, grit ar peoh ! En em rentit ! En em zaskorit !

Arzur

O ! tra, tra... Ra zeuio Yann, al lazer !

Beskont Leon

Va Aotrou, Arzur, c’hwi a oar na begement a evez a daolen-me war hoh enor... Hogen bremañ eo red plega. Niveruz int. Arabad rei tro dezo... Diwallit diouz an dud kriz ha digernez-se... Yann a zo en o fenn... (*Dre e ambren e lavar*). O gweloud a rit-hu ? Redeg a reont, tremen a reont warnon... A ! Int am flastr ! Hag int ho kourdrouz, int ho tiz... Arzur ! dit-te va harantez ! Ha va ene da Zoue. (*Mervel a ra*).

Arzur

Mignon va bugaleaj, va henta breur-an-armou, va harp al lealla !

Beskont Kastellbriant

O ! na leñvom ket dezañ, gwad ouz gwad !

Arzur

Kastellbriant, Porzoez, c’hwi oll, va heneiled ! N’hoh-eus ket e glevet ? Mennoud ar gwall bremañ a vefe en em goll... O ! tra-walh eo, re eo gand ker braz drougeur... Enor ar rannvroioù a zo salv, va mad-me hebken a zo en argoll... Plega a ran. (*O nesaad d’an hini maro*). Kenavo, va hariad ker, kenavo er baradoz ! Dit-te ha d’az keneiled palmez ar verzerien. Deom-ni amañ ar heuz da jom heb gelloud talvezoud o maro. Mennoud a rez-te : ni a zento ouzit. Kleze ar re gadarn a stouo dirag treh ar re laosk. Ni a dremeno, heb tufad dezo, dirag da vuntrerien diwez. I a gomzo a beoh, ha ni a raio ar peoh. Marteze zoken e teuint da glask starda on daouarn, da zaotra ahanom gand neuziou-droug dindan o min ha gand o fokou Judaz.... O ! Herri, Herri ! en em vestronia en eur vez ker braz all a zo testeni, eun desteni vraz euz an azaouez, eus an doujañs hag euz ar garantez amboa evidout hag a hellan c’hoaz diskouez dit. (*Kas a reer kuit ar horv maro*).

NAVED DIVIZ

An heveleb re, Kont de la Marche

Ar Hont

Aotrou, n' on ket ken mestr war va zud... N'hellan ken o lakaad da zenti ouzin. Ar Gumun a zinah rei dezo arhant ha bevañs. I a venn ober eun arsaill d'o distruja oll.

Arzur

Red eo o dizarbenn, o dibennadi. Lezom gand tud ar Gumun an heug, hag ar vez euz o direizadenn... Aotrou marheg Ar Herreg, an treh a zo deoh. Sina a reom an arzav-brezel ha kuit, o lezel kêr ganeoh.

DEGVED DIVIZ

An heveleb re, Yann, Baroned Saoz,
Soudarded

Yann

Neket en-doare-ze, evelato, heb lavaroud kenavo deom !

Arzur, d'e varoned

War-raog, marheien !

Yann, ouz o helhia gand e zoudarded

A-dreñv !

Loeiz, o vond war-raog

Priñs, ar fealded touet he-deus testou.

Yann

Aotrou Dug, c'hwi a zo dieub.

Loeiz

Ne gimiadan ket diouz dug Breiz.

Arzur

Loeiz, c'hwi a zo er-mêz euz ar hrogad-mañ.

Loeiz

Ni a-gevret, n'hell ket on tizoud.

Arzur

Eñ or ranno an eil diouz egile. Chomit digabestr evid on dieubi

Loeiz, da Arzur

Her mennoud a rit-hu, Arzur : ra vezo ! Mond a rin kuit. (*Da Yann*). Hel lavaret hoh-eus-hu, an Aotrou Loeiz a Frañs a zo dieub, hogen dre berz e wir hag e gleze. Kenavo 'ta ! Med a-barz ho kuitaad, dalhit mad an dra-mañ ganeoh : ra vezo dieub dug Breiz ha ra vezo an arsav-brezel greet etrezoh heuliet mad ha sevenet reiz pe, m'hen tou dre Vestr an Neñv ha dre an oll dudjentil ouz va zelaou amañ, c'hwi a rento kont dirag ho parnerien-veur.

Yann

Chomit 'ta, chomit da dest. (*En eur drei war-du Arzur*). Dug Breiz, ha daskor a reot-hu a youl-vad ar rannvroioù hoh-eus, dre eun taol trubarderez, bet tennet diganeom-ni ?

Arzur

Me a zalh d'am gwirioù.

Yann

Ho-pet koun e lakit ho frankiz en argoll.

Arzur

Gwelloh an enor.

Yann

Hag e kollit ho proioù...

Arzur

Tennit 'ta diganin karantez va zujidi !

Yann

Hag ho puhez...

Arzur

En neñv em-bezo eur vuhez all.

Yann, da Loeiz

E glevet hoh-eus ! (*D'e zoudarded*). Soudarded, krogit ennañ !

Loeiz

Gwelet am-eus, klevet am-eus ober an divizou a wallit-hu... Eur vez eo deoh ober kemend-all ! C'hwi a vezo galvet, en deizioù-mañ, dirag lez-veur pennvarnerien ar vro.

Yann

Ni on eus roet deoh muioh eged ho-poa gwir da gaoud. Ne reom ket kalz a van o klevoud ho kourdrouz...

Loeiz, *da Arzur*

Ho-pezet nerz-kalon, Arzur ! Kenavo 'vid an deiziou.

Arzur

Kenavo, Loeiz !

Ar Herreg

Gortozit eun tammig ganin, Aotrou ! D'am zro-me bremañ. (*Da Yann*). Aotrou roue, va digarezit, 'med bez' ez eus amañ eun dro fazi. An arzav-brezel a oa sinet, gwir eo.

Yann

Petra a ra din-me an arzav-brezel ?

Ar Herreg

Hogen ni a ra stad anezañ, evid miroud ouz ar poblou d'or hemeroud evid kannadourien divezet.

Yann, *d'ar zoudarded*

Taolit ho krabanou war henez ivez ha war e geneiled re bismig.

Loeiz

Na keuz, nag eeunded, na mez. Brezel ouzit, priñs displeal, roue diwirion !

Yann

Ra vezo ar peoh ganeoh-c'hwi, va Aotrou yaouank !... (*D'ar zoudarded*). It da ziambroug an Aotrou Loeiz a Frañs... (*Outañ e-unan*). A ! ma ne vefes ket bet mab da roue Bro-Hall... (*Kreñv*). Arzur Breiz da Falez ! (*Rei a ra urziou dre skrid*). Gwillerm ar Herreg hag ar re all d'am hastell mad a Gorf. (*O has kuit a reer lerhouz-lerh. Gwillerm ar Herreg a glask pokad da zorn Arzur. Ar warded a vir outañ*). Dre an Diaoul-kamm, va zad-paeron, an devez a zo bet gwall-galed, hogen euz ar re wella. Tremen-poent eo ober eur pennad ehan ha kemeroud eun tamm plijadur.

UNNEGVED DIVIZ

Yann, ar Senechal ha Mari

Mari

Truez ! Truez !... Me ho ped, Aotrou !

Yann, *d'ar Zenechal*

Piou eo honnez, ar vaouez-se ?

Ar Senechal

Eur vaouez a heuill ho mamm doujuz, merh marheg ar Herreg, Aotrou Roue.

Yann

Koant eo... Ni a zelaouo outi goude m'or-bezo torret or zehed. Ha bremañ d'an tikêr ! Kumun leal Poatie eo a ro repu deom.

Mari

Truez, Aotrou, pe ez in d'ho heul da gement leh...

Yann

Hag adarre ! Nag hi a zo plah v Rao ! Senechal, kasit unan bennag da lavaroud d'an dud gortoz... Ha ra vezim servijet amañ. (*Da Vari*). Gwelom, va bugel kaer, petra a houlennit ouzin ?

Mari

Truez ouz va zad, Aotrou, truezit dezañ !

Yann

Hag adarre ?

Mari, *lent*

... Evid e gileed paour.

Yann

Gortozit eun tamm. Arabad mond re vuan... C'hwi a houlenn truez evid ho tad, ar marheg Gwillerm ar Herreg, ma ne fazian ket.

Mari

Eñ end-eeun, Aotrou.

(E keit-se e-pad ma kenbrezeg ar roue ha Mari ez eus bet degaset eno eun daol euz ar re gaerra, eun douzier wenn warnezi ha pep tra da eva war he gorre. Merzoud a reer, e-touez an traou all, daou asied kaer-dreist).

Yann

An dra-ze a zo a-benn bremañ eun taol-marhad braz... Ha bez' ez eus re all c'hoaz ! An dra n'hell ket beza emzvizet ken dillo-ze ha c'hwi a vennje azeza amañ em hichenn-me... ma kaozeim diwar-benn an dra-ze en on êz.

Mari

Va leh-me n'ema ket en eur fest, p'ema va zad kêz !...

Yann

Ha dinah am-eus greet deoh didaera outañ. (*Eñ a ra dezi azeza dre heg, hogen hi ne fell ket dezi ranna gantañ e bred. Eñ a zebr hag a ev kement ha daou*). C'hwi ho-pezo ar pez a vennit : frankiz evid ho tad... Hogen c'hwi a dle meiza : kred a ranker kavoud... Eun trubar, war zigarez va zervija, a ra kefrediou dug Breiz.

Mari

Savetei dug Breiz, ha n'eo ket ho servija an hini 'oa enta ?

Yann

A ! C'hwi a zoñj eveltañ ! Kred a rankan kaoud muioh eged biskoaz.

Mari

Penaos ober, Aotrou ?

Yann

Nemed... Sellit, en em lakaad da houestl... O, bezit dineh ! Ne fell din nemed ober vad deoh... Yaouank oh ha kenedeg. Da betra e talv ar gened hag ar yaouankiz... mar dleont beza douaret en eur maner ?

Mari

Me a zo e gwazoni ho mamm vrudet, Aotrou.

Yann

Eun dra bennag eo an dra-ze, mez neket a-walh. Selaouit 'ta, bugel brao, en toull santel-se, e-leh m'eo en em dennet va mamm, n'ho-poa ket kalz a ziduamant. Daoust ha n'en em blijfeh ket gwelloc'h el lez e-touez an noblañsou, an teñzoriou hag ar plijadureziou ?

Mari

Va zad ha Breiz, Aotrou.

Yann, *gand ar gounnar*

A ! An doare-ze an hini eo !... Heb kred, heb gouestl, heb divizou !... Va zelaouit, da vihanha. (*Gand eur vouez flour*). Pebez doare-beva a ginnigan-me deoh-c'hwi, bugel, e trok euz an doare reuzeudig ma'z emaoñ kouezet ennañ. Pebez deveziou ! An heol pignet uhel en neñv ha c'hwi, astennet flour war ho kwele, a vezo brañsigellet c'hoaz ouz skourr alaouret gwezenn varzuz an huñvreou kuñva. C'hwi a zeblanto deoh beza eun heol, hag oll ar stered a steuzio kerkent ha ma teuot-hu d'en em ziskouez dezo en ho tillad kran. Ho taoulagad miliour, damglozet ganeoh, ho tremm sioul disliv, Hag ho hed kerz luskelluz a roy neuze testeni euz ho langiz hegarad. Ar vleuñvenn voeltr ha stouet dindan pokou tarz-an-deiz an hini eo, pa n'en-deus ket c'hoaz gwrez an deiz he devet. Hogen setu er strink lugernuz e sav klogor ar gwin koz. Ar wastell winiz c'hwez-vad, ar skaotenn ar zaourapla, ar madigou a ginnig deoh eur pred kenta. Hag ar blantenn yaouank a adsav, ar plah yaouank a zihun, pelloc'h... Kerkent trouz skiltruz ar horn-boud ha mouez lirzin ar hamgorn⁹ a gemenn deoh da gemer perz e

⁹ Ar hamgorn : ?

plijadureziou an hemolh. Pignet war eun inkane skañv, ar falhun kludet war meill ho torn, al levenez o skedi en ho taoulagad, ho kalon o trivlia, c’hwi a amheulio adost an hemolher. Ar falhun a skamp hag, e-pad ma nij war-lerh ar goulm, ar falhuner karantezuz a lak eur pok war an dorn a zouje an evn hemolher. C’hwi a zistro d’ar gêr : eno, brasoh plijadureziou a zo ouz ho kortoz. An drompill heson, eur ar stourmadou an hini eo... Penaoz liva deoh amañ ar hourenadeg war varh hag he zrivliadennou. Pebez anken, ‘med pebez trehlid ! Ha chom dizeblant a hellfeh-hu en drivliadennou olleg-se ? Enor d’ho marheg : d’e gadarnded, d’e oberiou-berz. Dezañ an tokig ! Ne vern ha pa vefe ho pleo melen dispaket a-fuill war ho tiouskoaz gwenn. Dezañ ar skerbenn. Eñ ne welo ho kalon o lammad nemed gwelloh a ze hag ho prennid o sevel. Dezañ c’hoaz... O ! petra na rofer ket ! Evelkent gand an deiz ez echuer al labouriou tenn. Mall eo mond da ziskuiza hogen an diskuiz ivez eo ar vuhez, ar vuhez hag a aoz, a zres, a zegas an awen hag a rent laouen. Dindan bolziou gwareget flour, gand sked lugernuz an eteviou-tan, e-mesk kenembrezeg soutil hag ar c’hoaradennou braz, eurn daol gaer-dreist a halv hag a ro gwalh da bep hini hervez e hoant, eur zoniri lirzin a skuill eur mor anao¹⁰... hag ar garantez a zalh neuze he lez peohleun ha, dre henou ar gened e teu da zisklêria deoh he lezennou tener... Skuiz-divi, heb beza bet ho kwalh, daoust hag e klaskit an disheol hag eun êzennig avel. Êzenn c’hwez-vad an noz a zegas he balzam vil hag oll he drouziouigou kevrinuz. El leton, dindan an deliadou, nes d’al lenn, e pleg ar skao bleuñv, e kement leh e viot, e kuntuillot klemmadennouigou hibouduz. Hag ouzoh hoh-unan... pe, ma kavit gwelloh, o ranna gand unan all ho koursav, ho plijadur divent ha kaer-dreist, e lezot an amzer da vond e-biou, beteg ar poent ma sklêrijenn Rouanez an Noz, gand eur bann didrouz, sioulder ar garantez hag an abardaez oh echui.

Mari

An diduamantou fur, ar re wirion hebken. Hag ar re-ze hebken a zo aotreet gand Doue, Aotrou roue. Va doare-beva a zo reisoñ eged se, ha me a zo eürusoh endoare-ze, a-dra-zur. Diouz ar mintin, e kinnigan va halon da Zoue. E-kerz an deiz e labouran, dindan sellou va zad. Diouz an noz, e tennan gounid diouz an deñvalijenn evid mond da weladenni ar beorien hag ar re glañv. Ha pa vez diwez an devez, n’em-eus tamm c’hoant euz ho plijadureziou, tamm ebed.

Yann

Or plijadureziou ne viront ket ouzom da veza mad, d’ober vad d’an dudigou keiz. Or yalh a vez bepred diriskl da ober aluzenn dezo. An ilizou kaer-dreist e-leh ma ‘z it-hu da bedi, an tiez-Doue, repu an glañvourien, piou ‘ta a lakeas o zavel ? Ar feiz eun tamm. On arhant muioh c’hoaz... Peseurt eo ho labour deoh-c’hwi, paour-kêz krouadur, ha petore kresk a laka-eñ en ho madou ? Komzit euz an domaniou divent, euz ar parkeier trevaduz, euz ar peurvaniou druz hag euz ar mengleuziou a gaver enno an aour hag an arhant. Gwelit or hrazunellou ehon leun-kouch a ed, ha niverit, mar gellit, ar meuriadou euz or chatal, ken loened-ti loened-porz. Arvestit ouz al listri herreg a ya hag a zeu dre voriou braz an ollved

¹⁰ anao : ?

d'or pourvezi a win euz ar gwella, euz a demzou-boued ar rouesa, euz ar gwiadou, ar zeiz hag ar voulouz, al limestra, ar frond-hwek, ar mein-prisiuz ha, gwellohc'hoaz, leoriou kaer ar ouiziegez.

Mari

Aon a rafe din kement-se a binvidigeziou. Pebez madoberez a rankfed kaoud evid dond a-benn anezo !

Yann, *outañ e-unan*

Na follez na c'hoantuz. Daoust hag hi a ve brazoniuz ? (*A vouez uhel*). An eneou meur n'o-devez ket seurt fromou. C'hwi a ra fae war ar pinvidigeziou. Arabad deoh kaoud aon rag an implij anezo. C'hwi a zo greet evid gweloud diouz uheloh eged-se. Seul-vui m'ho selaouan, seul-vui eh estlamman. Ker yaouank ha ma 'z oh, ha selloud ker reiz-all ouz ar bed, ouz ar bed-mañ gand e drubuillou ! Aze ema merk eun tonkadur pell-brudet, plah yaouank !... Va zelaouit. Mar bije, gand ar plijadureziou ha gand ar pinvidigeziou-ze hag a rit fae warno, kinniget deoh brasoh gwazoniez... Mar deuje eur priñs bennag, karet gand an Neñv, barreg d'ho meiza, laouen-braz da ober anaoudegez ganeoh, hag a lakaje dirazoh ar reñk uhella hag azeulidigeziou an engroez, eur bobl a-bez...

Mari

Doue hebken a houlen beza azeulet, Aotou... Ra deurvezo Gantañ ho tenerraad ha renta din va zad !

Yann, *outañ e-unan*

O ! n'helli-ket sacha da skasou ganez en-doare-ze ! (*A vouez uhel*). En aner eo e rit-hu din-me koll fiziañs, plah didruez !... Ho kwel, ar gwel ahanoh, ho prezegennoù hag ho tinahou o-deus greet din koll va skiant-vad... Na damallit nemedoh hoh-unan euz an hardisegez, hini va harantez ouzoh. (*Eñ a fell dezañ rei eur pok dezi*).

Mari, *o redeg gand alter etrezeg aspled ar prenest.*

Chomit reiz, tavit, Aotrou !

Yann, *outañ e-unan*

Eur bomm-kounnar d'an ampoent-mañ a vefe eun dieveziegez. (*A vouez uhel*). Peleh e reid-hu, bugel gouez ? Erei a ran-me va zreid ha va daouarn evid plijoud deoh hag ober ho c'hoant... Alo, alo ! deuit ennoh hoh-unan !... Distroit amañ ! Sellit !... Ne fell ket deoh ken eta em-be trugarez evid ho tad ?...

Mari, *o tistrei d'al leh m'he-doa kuiteet*

O, va zad ! O, Arzur !

Yann, *outañ e-unan*

Arzur, emezi ? Ha gand gras he zad, hi a houlenñ unan all. Hag hi a veule Gwillerm ar Herreg da veza klasket e zieubi... Pebez diotaj edon o vond da ober ! (*A vouez uhel*). Ho sponta, hoh anwazi am-eus greet, plah yaouank : c’hwi am gwel mezeg ha keuziet... Na vezit ket dizoubl ! Skuizderiou an devez-mañ, ar pred-mañ lonket en eun teurkad, ho kened dreist oll... O va digarezit !... Ar briñsed o-deus tro aliez da vond diwar an hent reiz. Klask a reer ken liez all o fazia !... Amañ ar fazi a zo doaniuz, hogen evidon-me dreist-oll, va hredit mad... Siwaz, Itron, evid va drougeur evel evid va gloar, ez on euz tiegez Plantagenet anavezet mad ganeoh : « Têr d’ar mad, têt d’an droug... » Va skoazellit, me ho ped a-greiz-kalon, da aoza, da zresa an droug am-eus greet.

Mari, *outi heh-unan*

Ha gwir a lavar-eñ ? (*A vouez uhel*). Trugarez evid va zad, Aotrou !

Yann

C’hwi a houlenne muioh eged se.

Mari

Evid e geneiled paour.

Yann

Nebaon da houlenñ re. Deuit dezi.

Mari

Va Aotrou, mar kredfen, me a adlavarfe deoh-c’hwi eur gomz hag a zisplijas d’ho Meurded : salvi dug Breiz a zo servija roue Bro-Zaoz.

Yann

Ha c’hwi a zervijo unan o savetei an oll re all, merh nobl ! Ne lakean da ze nemed eun diviz hebken.

Mari

Va Aotrou !

Yann

Dug Breiz, dallet, a gendalh stard, daoust d’e gollou, da zerhel penn ouzin. Red eo e sklêrijenna hag e zibennadi.

Mari

Va zad a hell gwelloh egedon-me...

Yann

Derhel a reer penn da boell an den. Kila a reer rag eeunded ar vaouez.

Mari

Gourhemennit, Aotrou !

Yann

Ni a ya da Falez. Emaon o vond da lakaad mond buan. (*Eñ a ya er-mêz*).

Mari

Va Doue, mar klask va zouella, kasit da get e vennadou !

Dibenn an trede arvest

PEVARVED ARVEST

Falez

Ar c'hoarileh a ziskouez diabarz eur hreñvlehig. D'ar henta gwel, annezioù ar gouarnour. Eur zal vraz o skei ouz ar hreñvlehig. Eun nor en traoñ. Diou zor, an eil e keñver eben a bep tu d'al leur, an hini a gleiz a gas d'eun dourell.

KENTA DIVIZ

Gwillerm a Vro-Zaoz

Ar roue Yann a ro din-me aze eur gefridi vraz ! Ha kemeroud a ra e ofiserien evid bourevien ? Komz ken divalo ouz eur priñs ker yaouank all ha marteze ober falloh c'hoaz dezañ zoken, da vad va mestr koz-me... A ! Mar befen-me dieub ! Hogen kila a raio, war a gredan. Setu-eñ.

EIL DIVIZ

Gwillerm, Arzur

Arzur

Sell 'ta, c'hwi an hini eo Gwillerm a Vro-Zaoz.

Gwillerm

Gouarnour Falez evid ar roue Yann, ya da, Aotrou Dug.

Arzur

Ha dleet e oa din-me hoh adkavoud en-doare-ze ?

Gwillerm

Ha perag ket ? Skoedour ho tad da genta, gwaz on bremañ d'ar roue Yann. N'em-boa-me ken tra em ano nemed eun dalh-ag-o-berz. Yann am greas ar pezh ez on, ha me am-eus anaoudegez vad outañ.

Arzur

N'ho tamallan ket, Gwillerm... Tamm ebed... Hag, en-doare-ze, ez a bravig an traou ganeoh, peogwir ez eo deuet ho c'hoant da vad... Dimezet oh ? Bugale hoh-eus ?

Gwillerm

O ya, hag eur maread zoken. Eur wreg em-eus hag a zo dellezeg ouz eur priñs. Ha bugale gwir hobelined¹¹.

Arzur

Hag ez oh eürusoh eged eur priñs, Gwillerm. Siwaz ! Gweloud a rejot va zad o vervel. Va mamm a rankas addimezi hag e chomis va-unanig... A ! perag n'on-me ket ivez evel-doh-c'hwi, nemed perhenn d'eun dalh-haoberz¹² !

Gwillerm, *outañ e-unan*

M'e zelaouan, e brezegenn am zenerraio. (*A vouez uhel*). Alo, d'ar fed ! A-vremañ, Aotrou Dug, ne don-me ken evidoh-c'hwi amañ nemed gouarnour Falez... Hag eur gefridi em-eus da gas da benn, eur gefridi hirisuz, skrijuz. Diouzoh hebken e tle beza pe vad pe fall, da lavaoud eo : diouz ma reot, e kavot.

Arzur

Komzit, va mignon.

Gwillerm, *outañ e-unan*

C'hoantaad a ran ez afe droug ennon evid dond din eun tammig nerz-kalon. N'her gellan ket. (*A vouez uhel*). Ne anavezan ket eur si falloh eged ar re a ra an droug en eur gemeroud neuz ar zent : eur chapeled ganto en eil dorn hag eur gontell-gamm en egile.

Arzur

Pe zroug am eus-me greet ?

Gwillerm

C'hwi hoh-eus nahet ho kwad, dianavezet ho priñs, armet ho paroned an eil eneb egile, dedennet an enebour en on tiez... Ha c'hwi a houlenn pe zroug hoh-eus greet ?

Arzur

C'hwi hoh-unan, bezit barner, Gwillerm. Ma en em lakafe tud vahet, gwasket ha

¹¹ hobelined : lutuned.

¹² Haoberz ? Marteze : ag o berz ?

breset dindan ho kwarez, c'hwi a yafe war o skoazell, neketa ?

Gwillerm

O ! Na glaskit ket va zrehi gand ho komzou fouguez ! Ne roan ket skouarn d'ho selaou. C'hwi a zellez kant gwech ar maro ha, mar deufe d'ar roue Yann ho tieubi... Ya, ma trofe en e benn dezañ ho lezel en ho frankiz...

Arzur

Truezuz eo...

Gwillerm

C'hwi a gont marteze beza digarhariet gantañ da vad evid mond da adderaoui ar brezel milliget ! Tennit ar froudenn-ze diouz ho penn ! Me, da genta oll, a zo karget da lakaad urz en ho froudennou, hag lakaad a rin, bezit sur !

Arzur

Grit ho tlead, Gwillerm.

Gwillerm

Red eo deoh-c'hwi, bremañ-souden, en em zizerhel diouz ho tezoiau oll.

Arzur

Tra-walh, Aotrou !

Gwillerm

Her gweled a rit ervad, bez' ez eus ahanoh eur pompader, eun den dallet gand e vrasoni, eur goueziad. Kentoh eged en em zislavared, e lakafeh an tan e Bro-Zaoz hag ar gwad da redeg enni, ouspenn.

Arzur

Grit ho tlead heb va hunujenni.

Gwillerm

Ha gouzoud a rit-hu e hellfeh sachha warnoh eur hastiz euz ar re skrijusa ?

Arzur

Ar maro ? Prest on.

Gwillerm

Eur hastiz skrijusoh eged ar maro !

Arzur

Petra a hellfed ober gwasoh eged se ouzin ?

Gwillerm

Astenn, lakaad eun astenn divent en ho merzerinti. Tenna deoh ho taoulagad euz ho penn en eur lezel ganeoh ar vuhez... devi ho taoulagad gand eun houarn ruz.

Arzur, outañ e-unan

En despet din, e teu krenienn warnon. (*A vouez uhel*). Ha Yann e ve, eñ e-unan, an hini en-deus gourhemennet beza ken kriz em heñver ? N'ho-pezo ket ar galon, c'hwi, Gwillerm, da ober kemend-all din-me !

Gwillerm

Heb daoulagad an ene, da betra eo mad daoulagad ar horv ?... Eo, ez-wir, hen ober a rafen.

Arzur

Nann, Gwillerm ! Ne gastizer ket en-doare-ze eur marheg. Ha c'hwi ne doh ket eur boureo. Bep gwech ma savje an heol e rebechfe deoh ho torfed. A ! nebeud a aon a ra din heskinerez ar horv. Hogen beva evid mond da hoariell d'an dud yud, klevoud, en eur skrij dinerzet, youh-argoll va mignoned. Chom er bed-mañ en o goude, pe, tra hirisusoh, gouzoud ez on dianavezet, trubardet, ankounac'heet ganto. Da houde beza bet abeg o drougeur, dond da veza pennabeg euz o zorfed. Santoud, da bep pred, ar hrizderiou-ze o tistrei. Gouzañv an dihoanag, heb ar maro ouz e echui. Eur wanerez seurt-se a zo dreist va nerz. En ano va zad, Gwillerm a Vro-Zaoz, dre druez ouz va mamm hag ouzin-me, ar maro, kentoh ar maro.

Gwillerm

Dizalhit diouz ho lorh enta !

Arzur

Ne houlennan nemed ar maro. Hen dinah a rit-hu ouzin ? C'hwi hoh-eus bugale, Gwillerm : pebez poaniou garo a brientit-hu d'am mamm ! Hi a zo e Rom, oh erbedi ar Pab. Hi a zegaso ganti komzou a beoh. Ar roue Yann a deneraio, a habaskaio dezañ d'an diwez. Ha, pa zeuio ar vamm baour da bokad d'he mab, ne gavo tra ken nemed eur horv mahagnet... An dra-ze zoken ne hell ket tenerraad ho kalon... A ! c'hwi hoh-eus 'ta, neuze, eun dra galetoh eged an houarn a dle skei ouzin-me... Sentit eta ! Bezit an nerz-kalon gouez-se ! An Aotrou Doue a roio nerz din... Va Doue, an amprou-mañ a zo hirisuz, ha na peger gwan on-me... Hogen na lezit ket an dibab ganin. Ho youl santel ra vezo greet !

Gwillerm

C'hwi an hini a zo digernesoh eged ho pourevien, kalon weñvet ahanoh ! Setu eur paour-kêz ofiser, tad eun tiad braz a vugale, ha ne hell nemed seveni an urziou a roer dezañ. Hag e lakaad a rit en-doare d'ober dre red traou skrijuz pe da vond da goll... ha gantañ oll e re... eur wreg vad, bugale drant ha koant...

Arzur

Paour-kêz Gwillerm ! Ne fell ket din eh en em gavfe drougeur ganeoh na netra all a fall. Urziou hoh-eus : sentit ! Ho tlead eo. N'ho karin-me ket nebeutoh evid an dra-ze.

Gwillerm

Ya, ya, me a zento... d'am askre. Va mestr kenta eo. Petra a lavarfe va gwregig paour, mar am gwelfe goloet gand eur seurt gwad ! Ha va bugaligou koant, i o-defe aon razon... Ar roue Yann a raio hag a lavaro ar pez a garo ! Hogen, da genta, diwallom diouz e gounnar... Ez an d'ho kuzad aze, en dourell, hag e lavarin dezañ oh maro. Eur prizoniad hag a zo tremenet da vad, eñ, e lavarin en-devezo ho poureviet... Da houde-ze, ni a welo... D'ar mare-mañ n'hellan kas netra da benn. Dihalluz din hen ober... Med, sellit, it kuit 'ta !

Arzur

Nann, Gwillerm, ne fell ket din ho lakaad en argoll.

Gwillerm

Evid an dro-mañ, c'hwi a zo re benneg, re aheurtet... Estlammuz eo zoken ! Ha red e vezo din-me pega ennoh evid ho savetei ! C'hwi a fell deoh va maro 'ta ?... An urziou heuguz-se, n'o roin ket... N'o menegen nemed ho sponta... Med n'eo ket spierien eo a ra diouer amañ. Ho kweloud a raint gand ho taoualgad en ho penn, ha va diskuill d'ar roue Yann... Ha neuze e viot laouen a ze ? C'hwi hopezo aberzet eur paour-kêz den ha n'oa ket ho kenkabler, en-doa kasoni ouz an dispah ha ne houlenne nemed beva e peoh, a zouje Doue hag ar roue ha na ree droug da zen ebed.

Arzur

Ni a vevo on-daou, Gwillerm, Doue a lak fiziañs em halon, rag Eñ a zaskor din eur hariad. Diskouezit din an hent.

Gwillerm

Ahanta, emaom ganti ! Dre amañ, pignit an dereziou hag er gambrig a zo laez an dourell, e chomot d'am gortoz... Doue ho salv hag am gwarez. (*Arzur a ya er-mêz dre an nor gleiz*)... Eun dra bennag a lavar din... Ya, bez' ez eus eun dra bennag hag a lavar din e ran mad... Evelato !... n'on ket em bleud, heb nehamant... Tra ! Piou a zeu ?

TREDE DIVIZ

Gwillerm, Yann

Yann

Ar prizoniad !

Aotrou !
Gwillerm

Ar prizoniad !
Yann

Sevenet am-eus hoh urziou, Aotrou.
Gwillerm

Komz a ri-te ?...
Yann

Maro eo !
Gwillerm

Yann
Reuzeudig ! Torfedour a zo ahanout ! Krouget e vezi, da vadou a vezo lakeet dindan ar siell, da wreg ha da vugale kaset da labourad douar... Rei a ris urz dit d'e hourdrouz... hag out eet d'e zalla, d'e vahagna, d'e laza !

Gwillerm
Ra vezo meulet Doue ! Meiza a ris-me ho c'hoant, Aotrou... Eñ a zo beo hag a wel kerkoulz ha c'hwi.

Yann, *outañ e-unan*
A !.. (*A vouez uhel*). Kee da genta da zegemeroud ar plah yaouank a zo deuet aze d'am heul ha degas ganeoh war eun dro ar prizoniad amañ... Heb lavaroud grig ebed dezañ. (*Gwillerm a ya er-mêz*). Ha bremañ deom-ni on-daou, Aotrou roue Bro-Zaoz ! N'hellis-me ket tenna diganeoh-c'hwi nag ar gurunenn nag ar vuhez. Me a denno an enor diganeoh. An dimezi gand ar plahig-se a laka diskar ennoh a-benn bremañ. Me en em garg da lakaad astenn en ho mez. Ha mar grit din an disterra kael dirazon war va hent, evel ma n'em-eus gounid ebed ken, war a zeblant, da denna diouz ho maro... me ho lazo !

PEVARVED DIVIZ

Yann, Gwillerm hag Arzur

Gwillerm
Aotrou, an dimezell a zo en ho ranndi. Ar prizoniad a zo aze war doull an nor. (*O tiskouez an nor da zond tre*).

Yann

Ra zeuio tre ! (*Da Arzur o tond war wel*). Ahanta, niz koant, n'edoh ket ouz va gortoz d'en em gavoud amañ ken trumm-se. (*Kerkent ha ma laka Arzur e dreid er gambr, Gwillerm a ya kuit*).

Arzur

Ne dleen ket ho kweloud ken, Aotrou.

Yann

C'hwi a gomz din, dre zindan, euz va gourdrouzou dizroug, gourdrouzou ha ne vijent ket bet kaset morse da benn, kredit mad.

Arzur

Her hredi a-walh a rafen-me, hogen kement tra a ro din testeni euz ar hontrol... abaoe devez Poatie.

Yann

Devez Poatie ! Hag eñvel a rafeh-hu gand an ano liduz-se eul lastez kevrinerez e-leh ma 'z oh en em dagellet evel eur hrouadurig ? Ar re-ze, neket komzou fur na mennoziou tud eeun ez int, med sorhennou ha netra ken.

Arzur

E-leh ma redas ar gwad ha ma'z eo bet greet an terri-le, me 'wel muioh eged eur c'hoari. Gweled a ran eur torfed.

Yann

Harz aze, niz koant ! C'hwi a ankounac'ha ho troiou-louz hag ho terri-le, an hini hebken a heller tamall amañ. Piou a dle ober gwazoniez din-me e Vernon ? Piou, evelkent, a oa deuet da zegas dispah, tan ha skuill-gwad em stadou-me ?

Arzur

Ne ris-me le ebed. Derhel d'am gwir hebken am eus-me greet.

Yann

Ho kwir, ar roue Richard e zinahe ouzoh war e dremenvan.

Arzur

Ar roue hael Richard n'helle ket e denna diganin. Eñ n'oa ket mestr.

Yann

C'hwi a jom aheurtet en oll neuziou foll-ze ?

Arzur

Ne fell ket din terri va le.

Yann

Selaouit, Arzur ! Ho pennergz didehuz a hellfe rei tro da galz a walleuriou... Hag ar gwall a vezo deoh-c'hwi hebken rag ne vezo ket lavaret n'am-bezo-me, ho roue, hoh eontr, ho kariad, -- ya, ho kariad, penaoz bennag e rofe an darvoudou testeni euz an dra-ze, - nann, ne vezo ket gellet lavaroud n'am-bezo-me ket greet pep tra evid ho sklêrijenna-c'hwi hag ho tibennadi diouz hoh huñvreou goullo. Sellit ! ha mennoud a rafe deoh peurober etrezom-ni eur peoh mad ha gwirion, reiz ha paduz ?

Arzur

Ar peoh a doujeh-hu d'ar roue Richard, pa hoh-eus... pa ez edoh o skrapad digantañ e gurunenn. Da Filip, roue Bro-Hall, e banvez Evraog, pa hoh-eus roet urz da zihouzouga tri-hant euz e varheien. Ha, n'eus ket gwall-bellou c'hoaz, d'ar Hont de la Marche, m'hoh-eus lorbet ha sammet digantañ e bried.

Yann

Pardoni a ran d'ho oad tener, Arzur, ho flemmou kontammuz e diouer digareziou mad. Diwezatoh e teskot, ra blijjo gand Doue na vo ket diwar ho koust an hini eo, da beseurt diweziou oh stlej aliez ar mererez-stad. Ar pezh oll eo a vennan-me lavaroud, rag n'em-eus ket da renta kont dehoh eus a netra. Deuit ennoh hoh-unan ha gwelit sklêr en traou a berhennit. Peseurt a vennit ? Ren e Bro-Zaoz, en despet da Vro-Zaoz, da houde ma en-deus ar roue Richard va anvet da bennher dezañ, m'o-deus e varoned va anavezet da Benn-Aotou warno ha m'en-deus ar vro nemed teir pe beder rannvro, touet senti ouzin. C'hwi a adhoulenn gwiriou ar gwad, feur-emgleo Messir, ha me oar-me ? Taskaniou fall, lakeet en ho penn gand kuzulierien sod-nay, pe hanas, hag an dra-ze evid ho koll. Hogen lakeom, mar karit, ez eus breud etrezom-ni. Evel daou varheg kadarn an hini eo e rankfem skarza an diemgleo, an arguz etrezom-ni on-daou. Padal ha n'eo ket an dra-ze eun dra hreet, neketa ? Ha devez Poatie, evel ma lavarit, ha n'en-deus ket diskouezet frêz a-walh pehini ahanom-ni on-daou a roas lamm an eil d'egile ?

Arzur

Eun taol-trubarderez, neket eun treh an hini eo.

Yann

Honnez a oa an dro-bleg wella da zavetei deoh ho puhez ha da arboella gwad ho soudarded. C'hwi, hoh-unan, a hañval beza her meizet, pa yeas beskont Leon...

Arzur

Na zuit ket an ano-ze. Eet eo an haroz da zant. Salv e vefen-me bet maro en e raog.

Yann

Ha me a fellas din e vevfeh, Arzur. Evidoh, evidom-ni. Evid Breiz hag ho kar hag he-deus kement a abeg d'ho karoud. Evid Bro-Zaoz a dle hag a hell fizia en hoh

unvaniez... Hogen gwelom beteg ar penn pere oa ho tezoriou. Trehet e Poatie ha rediet da anavezoud pegen digevatal eo an emgann etre c'hwi ha me, c'hwi en em daole etre divreh Bro-Hall... Dievested dall ! Bro-Hall a-benn neuze ho starde, bez' he-dije ho mouget. Ha n'hoh-eus ket bet ar gwir-desteni euz an dra-ze en devez-se a Boatie, eur wech c'hoaz, pa n'hoh-eus bet da skoazell hall tra ken nemed promesaou Filip ? Hogen marteze, oh argas diou unvaniez, ker rehuz an eil hag eben, ho-pije c'hwi klasket en neptuegez ho silvidigez... Eur gwall fazi all... Ar hourenadeg en em skoulme dreist ho penn ha c'hwi eo a bae oll an dispignou. Fêzet gand ar brezel, Filip ha me, heb mar, or-bije greet ar peoh hag, evid kengwarant, or-bije rannet etrezom Bro-Vreiz...

Arzur

Setu aze, ez-gwir, eur wriad neudennet stard. Hogen an neudenn wella a ra diouer enni. Evid eur seurt torfed, e rankfe kaoud daou roue Yann war an douar hag, a drugarez Doue, n'eus nemed unan hebken... Ya, ya, me a laka va fiziañs e pobl hael Bro-Hall... N'he-deus ket, n'hell ket kaoud eur rener dizellezeg anezi. Ma ne gar ket Filip ar Zaozon, kaset-eñ an dorz d'ar gêr : rentet-eñ an taoliou en-deus bet diganto ha, mar daskor dezo gwidre evid gwidre, 'n-eus greet nemed mad d'an dud digernez-se. Al lealded eo. Hogen eñ ne zavas ket e zorn war e dad. Eñ n'en-deus ket laeret kurunenn e vreur. Eñ n'en-deus ket klasket, dre eun taol-trubarderez, laza e hoar hag e niz.

Yann

Kemerit nerz-kalon, flohig hael ! Bergnit falz-tamall war falz-tamall, follenteziou war follenteziou... Hag it gand se d'en em deurel etre divreh Bro-Hall. Brao e vefe gweloud eur Plantagenet oh en em armi 'eneb Breiz-Veur ha dug Breiz-Vihan ken kristen o vond da heul eun eskumunaged. Me a gave din ivez, Arzur, kavoud ennoh, gand an eñvor euz ho keneliez, doujañs gwiriou ar gwad, a oah o vennegi bremaig gand ker braz aner. Ne glevit mui zoken mouez Doue... Ha, dre gasoni, eur gasoni ken dall ha ma 'z eo-hi dihalloud ouz eun den hebken, c'hwi a lakay en argoll, heb gina tamm hag heb tamm keuz ebed, tonkadur diou bobl vraz a dud. Petra a lavaran-me ? C'hwi a aberzo ho sujidi int o-unan ! Her gweloud a ran-me re vad, c'hwi a zo sklavour d'eun drougiez dibare. Paour-kêz Arzur ! Truez am-eus ouzoh, med evid kavoud louzou ouz ho kleñved, n'em-eus tamm fiziañs ebed d'hen ober morse. Eur ger c'hoaz koulskoude. Mar deus re all, chañsusoh egedon-me, hag a zeufe a-benn d'ho kendrehi, ma tiskouezfent deoh ar bed a welit ken du, dindan liviou sklêrroh, dideñvaletoh, ma ne vefe ar roue-ze, a damallit-hu outañ an oll dorfedou, ma ne vefe hennez nemed eun den evel ar re all, dezañ evel dezo oll e duiou fall ha mad hag e zelleziou, mar dlefeh-c'hwi dezañ eun devez bennag, pinvidigez ho stadou, ha sioulder ho puhez ; neuze, Arzur, na lakit ket re a gresk en ho keuz evel ma rit hizio en ho tamalladennou hag en ho kounnar ; deuit en-dro davetañ, eeun ha leal ; hag, evid hoh oll pinijenn, en em virit hiviziken a gomz morse dezañ euz ar pezh a zo o paouez tremen amañ etrezom-ni on-daou.

PEMPVED DIVIZ

Arzur, outañ e-unan

Mar deus re all chañsusoh... Pitiaoul a venne da hennez lavaroud 'ta ? Hogen bez' ez eus en dra-ze, douetuz, tres euz unan e widreou divalo-mezuz. Ar breboreg¹³ a zo anezañ ! Ha, padal, n'em-eus ket gouvezet diframma diwarnañ ar gwe hudur a zo o holei dezañ e vennadou !... Hag e houzañvis-me hogoz, en despet din, levezon e helavarded paotr-ivern... Na pegement a droiou-ganaz e c'hoarie-eñ evid tenna gounid diouz e dreh... Ha ma lavare Yann ar wirionez koulskoude ?... O ! biken, foeltr birviken ! Ha da houde ha ma vefe kemennet-groñs din hen ober, ne vin ket kevret gantañ morse en e renerez-stad... Tra ! Neuze e vefe ankounac'heet ganin youlou ha gourhemenn diweza va zad, eet da anaon, Doue d'e bardono ! Harluet war douar Bro-Hall, hag eñ e par ar maro, me her gwel c'hoaz... E zremm a zave diouti hinon an eneou gweñvidig. A-daol-trumm, linennaduriou e zremm a griz. Glizienni a ra e zivreh en eur fiñval. Eur maread geriou a zistag-eñ : « Va mab ! » Degaset gand va mamm, e nesaan... Eñ en em zibrad diêz hag, e zorn o krena, e ro din e vennoz santel : « Va mab », a hell-eñ lavaroud c'hoaz, va Arzur, bez war evez atao, diwall diouz da eontr ! Toui a ris-me se dezañ dre le, hag a-dreuz va daerou, e rafen diouz e gelenn... Siwaz ! n'am hleve ken. Al le meur-ze, va mamm a zegas din da goun aliez. Hi hel lavare c'hoaz din, d'an ampoent ma kimiade diouzin... Va zad, va mamm, me a zento ouzoh... Unan bennag o tond ? Yann, heb mar ! Rag c'hoari gaer a gouste dezañ, douetuz, adkemer a ray e zremm fero... Med nann... Eur vaouez... Va Doue ! Mari !

C'HWEHVED DIVIZ

Arzur, Mari

Arzur

C'hwi amañ, Mari ?

Mari

Ya, Aotrou, evid ho tieubi.

Arzur

Euz a-dre daouarn Yann !

Mari

¹³ breboreg : ?

Ha perag ne vefe ket ?

Arzur, outañ e-unan

Krena a ran. (*A vouez uhel*). En ano Doue, teurvezit lavaroud din...

Mari

O paouez hoh herzel edod, Aotrou, ha va zad ganeoh ivez. Kroget ar spouron ennon o klevoud eur seurt kelou, e chomis pell abafet, evel pa vefe bet tehet va skiant vad diouzin. Deuet ennon va-unan, e hellis pedi ha leñva. Neuze eh adgalvis, eh aspedis va fatronez santel... En eun taol e teuas din kuzul ha kalonded. Hañvaloud a ree din edon kemennet gand an Neñv da vond da gavoud ar priñs ha goulenn digantañ truez va zad hag hoh hini c'hwi ivez war eun dro. Senti am-eus greet ha sevenet eo bet va mennoziou.

Arzur

Bet oh o weloud ar roue Yann, hag eñ a hrteas deoh truez ho tad, va hini-me ivez... Echuit ! Eñ e-unan eo en-deus ho tegaset beteg ennon amañ ?

Mari

Eñ end-eeun. Eñ a ro deom-ni, va Morris feal ha me, herberh euz ar gwella.

Arzur

Hag ho tad, Mari, penaoz ema ar bed gantañ ?

Mari

Siwaz ! E bah Poatie ema-eñ atao. Gortoz a ra ho tieubidigez evid kaoud e hini e-unan. Ha c'hwi a aspedan bremañ, Aotrou.

Arzur

Ho fiziañs hoh-eus lakeet en trubard-se ?

Mari

Ha ne vefeh ket re striz, Aotrou ? Pa ra eun den fall ar mad, ha dao eo rebech dezañ e faziou ?

Arzur

Gwell eo en em deuzi etre divreh eur reuzeudig.

Mari

Me a gred e kreuz¹⁴ an dud fallagr...

Arzur

Hag en eeunded Yann Dizouar... Hag ez oh en em roet, heb nehamant d'an

¹⁴ e kreuz : ?

avoultrer a zo pried-reiz da Janed a Hlocester, lorber divalo ar gontez de la Marche !

Mari

Evid savetei buhez va zad... Hag hoh hini-c'hwi, e oa, Aotrou.

Arzur, outañ e-unan

Anzav a ra ! (*A vouez uhel*). Meiza a ran... N'helle ket ar roue Yann chom dizeblant ouz ker braz gredusted... Eñ en-deus grateet deoh trugarez ho tad, va hini-me... ha peseurt divizou a oe lakeet etrezañ ha c'hwi, Mari ?

Mari

An divizou a reketeh-hu, eun tachad amzer zo. C'hwi a zizalh diouz kurunenn Bro-Zaoz, re bounner d'ho tal. C'hwi a anavezo gwiriou reiz ar roue war ar rannvroiou hag a jomo en doare-ze, evel gwechall, rener dieub ha doujet or Breiz ker.

Arzur

Abaoe-ze, Mari, ez eus bet cheñchet tu da veur a dra... Heb o niveri oll, bez' ez eus reou ken-doaniuz ! Me am-eus touet chom feal da roue Bro-Hall, rei va skoazell ha va gwarez d'ar Rannvroiou.

Mari

Siwaz ! Ne veizan netra e skiant ar mererez-stadou, hogen, me a gav din, evid divenn ar gwiriou kollet, e krouit deoh-c'hwi dleadou majenneg, hep penn na lost. Ho leou e-keñver Bro-Hall, Filip en-deus ho tierreet diouto, o veza ma en-deus torret e le. Ar Rannvroiou, ind-i, a zo bet kannet pe, a youl-vad, o-deus stouet dirag an alouber. E gwalleuriou an amzer-mañ, daoust ha ne deo ket ar re-ze pennabegou braz a-walh ? Doue hag eñ n'en-deus ket rannet E gomz, ha ne ve ket ar peoh a hourchemennfe-eñ ?

Arzur

Ar peoh a-berz Yann ? Ha c'hwi eo, Mari, a zegas anezañ din ! Al livadenn-ze a vanke d'e boltred heuguz... Ne vezit netra e skiant ar mererez-stadou ? Me kennebeud, Mari, hag e fell din chom heb hen meiza bepred. Hogen eur politikerez all a zo e goueled va halon, unan a zantan hag a glaskan, o veza m'eo bet lakeet eno gand Doue. Ar politikerez-se, eeun eo evel ar wirionez, berr ha nerzeg evelti : « Ar pezh a dleez ober, gra, bezet a vezo ! » Diwirionded Roue Bro-Hall n'eo a-walh da lakaad da dremen war an trubardi a rafen : chom a rin e waz feal. Ar Broiou n'o-deus ket va dieubet euz al leou am-eus greet dezo : chom a rin o mignon hag o skoazellour. Diêz eo an amzer o ren, mahomi a ra ar roueed, dizenti a ra ar poblou : daou abeg d'ar varoned uhel da ziskouez ar skwer vad. Heb mar ebed va dever a zo pounner evidon. Doue a zo skor a re wan, avad ! R'en devo truez ouzin, rag ezomm am-bo euz E zikour muioh eged biskoaz... Ha lavaroud a rin amañ pe hoanag en-doa roet din, ha pe nerz a dennen en eur garantez nevez-hanet ennon ha ken dous d'am halon ? Siwaz ! eur seurt skoazell-

ze a zo tehet re vuan... Dilezet gand ar chañs vad, ha gelloud a rafen-me, e-pad hir amzer, fizia er garantez ? Eur verh hael deuet da veza va farez. E skeud an oaled, bugaligou habask o ranna etrezom o allazigou. En-dro deom daerou sehet, ar reuzeudigez eet da get ha, da hopr d'eun nebeud a vadoberou, bennoziou eur bobl a-bez. Huñvre kaer hag a hellas stumma dug Breiz pa edo e-kreiz sked e splannder. Sebezenn leun a hwervoni evid ar paour-kêz Arzur trehet, bahet ha dilezet ! Da vihanna, e lavaren ouzin va-unan : hi a zoñjo ennon-me, hi a bedo evidon, hi am frizo ma ne hell ket am haroud... Daoust ha gelloud a rafen-me c'hoaz kaoud ar gwir da vez prizet, avad, me hag a dremener da zen barreg da ober eun taol-trubarderez, hag emeur o paouez tamall da zen laosk... Ha c'hwi an hini eo, Mari, a denn diganin va diweza touelladur, hag en em ober a rit benveg va bourevien ! O ! Euzuz eo, euzuz ! Ha setu, daoust din derhel stard, en despet d'am dlead, me a zant ivez va nerz kalon o vond kuit diouzin.

Mari

Arzur, en ano Doue, saveteit va zad !

Arzur, gand eur vouez treñk

Mari, soñjit eun tammig nebeutoh en or buhez, eun tammig muioh en on enor.

Mari

Ma ranker hoh aspedi war bennou va daoulin, ho-pezit truez ouz va zad, ho-pezit truez ouzin-me.

Arzur

Ouzoh, Mari ? Peseurt a voutin a zo etrezom-ni on-daou ? Eñvorennou a vugaleaj, mignoniez a-vremañ, huñvreou kuñv da zond, ha ne dint ket teuzet en oll d'an oll ? Heuliom on tonkadur, Mari. C'hwi a gare eur mab a Frañs. Bezit rouanez Bro-Zaoz. Arzur, feal d'e leou, a dle mervel en eun toull-bah.

Mari

Den kriz ! Penaoz 'ta, n'eo ket a-walh din da zinahiou gouez, lakaad a ranker ouspenn ar mezusa disfiziañs. Ra 'z-pezo da walk ! Nann, neket eur verh an hini eo a bede amañ evid he zad. Diouz va harantez e santan ervad n'on ket dellezeg euz an dra-ze. Evidout-te, Arzur, eo ez on-me bet da gavoud ar Yann-ze. Evidout-te eo e talhis penn d'e zismegañs en eur argas e allazigou. Evidout-te eo am eus-me degaset dit eur peoh dihalluz ha, bremañ, ma rankan poania pe vervel, dianaoudeg ma 'z out, evidout-te an hini eo adarre eo e vezo... (*Hi a guz he dremm gand he daou zorn hag a grog da leñva*). O, va zad, va zad !

Arzur

Hi am har, am-eus aon ! Peger gwalleüruz on-me ! He harantez hag on amzer da zond a zo em dorn, rankoud a ran o zerri, he zad a zo o vond d'ar maro, n'hellan ket e zavetei... Yann Dizouar, eun den argasuz a zo ahanout, setu, an hini ganasa euz da vestaoliou fall !

Mari

Kalon grisoh eged an hini a damallez ! Ha bez' ez eus eun dra bennag hag a ve kevatal gand da lorh fero ! Ha kredi a ra en em glemm ! Eñ a ziframmo diouz goanag eur verh paour, eur hevrin hag a dlee diskenn ganti er bez. Ha, pa zeuio an hini gwalleüruz-se d'e aspedi evid he zad : « Ne vern ! » a lavaro-eñ dezi, « va haroud a rez, ha mad pell-zo ! C'hwi a hell mervel ho-taou ! » O ! Arzur ! N'hoh-eus morse va haret !

Arzur

Mari, va haredig-me, va dousig koant ! N'ah-eus ket gwelet 'ta o skedi em daoulagad va levenez divent ha, kerkent-all, va disfiziañs euzuz ? A ! perag n'hellan-me ket, diwar briz va oll wad...

SEIZVED DIVIZ

An heveleb re, Yann

Yann

Ne houlenan ket kement-se diganeoh, dug Breiz.

Arzur

Deus, deus 'ta, euzden, deus da denna plijadur euz da daoliou mezuz, heuguz ha doñjeruz !

Yann

Deuet on da dalvezoud deoh ho kunujennou, hag hen ober a rin evel ma 'z eo deread d'eur Olantagenet. Karoud a rit ar plah hael-ze, Arzur, dimezi ganti a reot, hag e lezan he zad en e frankiz da vond el leh ma karo... evel ma lezan ivez, Arzur. Dieubidigez ha ne gousto netra da hini ebed ahanoh ho-tri.

Arzur

Lavar oll ar pez a vennez lavaroud, rag n'am zouellez ket... lenn a ran ez taoulagad da blijadur heuguz.

Mari

N'hen tamallit ket e gaou ! Soñjit em zad !

Yann

Bezit dineh, Itron, war-bouez ober vad dezañ, e teuin a-benn da ober dezañ kemma e vennoz... Ho leou ho tizarbenn, dug Breiz ? Me a laka sav d'ho jurdikou. Arzav-brezel Poatie a adkemer e nerz. Ar Rannvroiou a zilenno etrezom-ni on-daou.

Arzur, ar geriou o tond gand poan euz e henou

Aotrou !... C'hwi am gwel en entremar, kendrehet a vennfen lavared... Prest on da goueza d'an daoulin dirazoh ha da govesaad va oll wallegeziou... Me a eureujo Mari Ar Herreg hag ho pennigo keit ha ma vezin e buhez da veza he roet din da bried... Ne houlennan nemed eun druez hebken : truez evid ar marheg Gwillerm Ar Herreg, e geneiled ha me, ar frankiz da genta !

Yann

Ha disfiziañs a daolit-hu war va ger-me ?

Arzur

Dieub, e tegemeran ho madoberou. Heb ar frankiz, an enor n'eo ket salv. Dinah a ran kement a vennit ober evidon.

Yann

C'hwi a vije bet dieub a-benn bremañ, ma n'em-bije ket aon rag Filip a Frañs...

Arzur

Echuom ar breud didalvez-se. C'hwi a fell deoh kaoud va frankiz, va buhez zoken evid gelloud beva didrabas, kuit deoh da veza diêzet gand netra. Kemerit-hi ! Hogen dieubit Gwillerm Ar Herreg hag e vignoned, saveteit ar plah hael-mañ, ha me ho pennigo c'hoaz.

Yann

C'hwi hebken a hell o zavetei.

Arzur, heb eilgeria da Yann

Siwaz ! Mari.

Mari

En ho kwallegez eo, Arzur. C'hwi a bed gand malloziou en ho mouez. (*Da Yann*). Neketa, Aotrou, c'hwi a zeveno va fedenn-me ? C'hwi a oa ker brokuz, ken hael... C'hwi a gavo kement a hloar dre veza truezuz ! Ne garfeh ket en em zislavaroud... Siwaz ! neket evidon-me eo e pedan. Kounnaad a ran ennoh-c'hwi, Aotrou, em zad paour toullbahet... hag er priñs yaouank-mañ ivez, abalamour ma 'z eo eñ va friñs-reiz. N'her hredit ket, Aotrou, pa 'z a droug ennañ ha pa ho kourdrouz. Eñ a zo eur galon vad a zen. Eñ a vezo anaoudeg deoh. Arabad deoh nehi gand netra. Daskorit dezañ e zieubiez, an dieubiez wirion... Eñ n'hell ober ganti netra a gement a vefe noazuz deoh-c'hwi.

Yann

Ahanta ! n'en-deus tra ken da ober nemed trei kein d'ar Rannvroiou ha kerkent-all e vo dieub.

Mari

Siwaz ! Siwaz ! Abalamour ma n'hell daou briñs en em glevoud, me a ranko koll va zad. Va zad ma ne deus ken torfed da rebech dezañ nemed beza strivet da glask dond a-benn d'o lakaad da ober unvaniez kenetrezo. O ! evid va zad karet ez ankounac'haan pep tra, me a zo prest da ober n'eus forz petra... Nann, ne bedan ken evid eun den pompuz. Aotrou, me am-eus hoh anwazet¹⁵... Kemerit va buhez... 'med va zad, va zadig paour, ho-pet truez outañ !

Yann

Na damallit nemed dug Breiz, n'aspedit nemetañ hebken.

Mari

Arzur !

Arzur

Doue d'ho selvel, Mari, hag ho tad hael ivez.

Yann

Her mennoud a rit-hu, c'hwi o hollo o-daou... Digand Gwillerm Ar Herreg e tennit ar vuhez, digand e verh muioh eged ar vuhez, marteze, an enor !

Mari

D'am zad maro ! An dizenor din-me ! Ha netra n'hellas e denerraad... Hag e oll neuz a drugarez n'oa nemed yudazerez euz e berz... Da hourdrouzou a drubard ahanout, fallagr ! Hag ar priñs paour-mañ an hini eo a damallez-te ! Hogen er hrizderiou doñjeruz-se n'ez-pezo ket levez an treh-meur. Doue a zegaso din-me ivez ar maro ha ne lezo ken tra ganez-te nemed eur horv-mar. (*Da Arzur*). Ya, va Aotrou, ni a varvo evel sujidi wirion deoh. Deoh-c'hwi on oll doujañs, on oll garantez.

Yann

Hag-eñ e tidehfe an droukrañs diouzin-me ? O ! bez' ez eus unan all. (*Kas a ra e zorn da zornell e houstill*).

EIZVED DIVIZ

An heveleb re, Gwillerm a Vro-Zaoz

Gwillerm

¹⁵ anwazet ?

Aotrou, ar Hallaoued ! I a zo a-wel d'ar hreñv lehig, ganto bagadou niveruz. Abenn bremañ ez eus eur strollad marheien anezo o lakaad seziz war or mogeriou.. Ind-i a adhouleñn dug Breiz hag a daol youhou-gourdrouz spontuz.

Yann

Kas kuit ar re-mañ da genta. Hi em lojeiz-me, eñ, e izili en houarnou.

Mari

Arzur !

Arzur

Bezit kaloneg, Mari ! Doue or skoazello. (*Mond a reont er-mêz da heul Gwillerm*).

NAVED DIVIZ

Yann, *outañ e-unan*

Ar Hallaoued ! Ar Hallaoued ! O ! Setu aze va enebourien wirion. N'hellan-me ket na mennoud nag ober na vent atao o kaelia dirazon. Me a gar hag a skrap ar Gontez de la Marche, ha rediet on d'he daskori d'he fried. Karoud a rafen en em zizober euz ar priñs-mañ. Red eo ma vefe dieub ! Ha ne vije ket lavaret ouz o hleved ez eus anezo koustiañs ar poblou ? Mahomerien treuzwisket, breboreged¹⁶ rankouduz ! O ! Ma hellfen-me darhao warno-oll hag o frigasa gand eun taol hebken ! Med i a advev en eun doare pe zoare... Ha pez a vennont a hellont... Niveruz, armet mad, sentuz ha reizet, unanet, dezo priñsed maill ha doujet-kaer, i o-deus stummet eur rouantelez divarvel... Me ivez am-eus eur rouantelez... ha va baroned am dianzav hag ar Rannvroioù en em zav 'eneb din ! Hag an dra-ze a ve diwar ma komz diarzav ar Hallaoued-se euz an enor hag euz al lealded endra glaskan, heb distro, sacha d'am zu, tenna gounid davedon ? Alo 'ta ! Bez' o-deus evito ar chañs vad. Hogen an hoal-vad a zo hedro... Stardet em-eus war va houstiañs beteg he mouga, me a ray heñvel da « goustiañs ar poblou ». Ind-i am hlasko e lagad an heol, me o gortozo en teñvalder. Ind-i a glasko an tu d'am flastra e-giz eun naer, me a riklo evel eur zilienn a-zindan o zeulioù evid o danta e-leh ma kavin krog... O Arzur dezo, hag emaint oh adhouleñn, n'eo ket maro. Hogen n'eo ket dieub c'hoaz... o tra !

Dibenn ar pevare arvest.

¹⁶ breboreged: ?

PEMPVED ARVEST

Eur Hastell-kreñv war ribl Mor-Breiz

Eun toull-bah, gand eun nor en tu kleiz anezañ.
Er penn all, eun toull prenest barrennet en houarn.
(Seiz eur a zo o seni).

KENTA DIVIZ

Arzur, outañ e-unan en eur gwele-fled.

Seiz eur ! Pebez huñvre braouahuz ! Med petra ? Seiz eur eo ha n'eus ket eur bedenn o respont d'am fedenn, n'eus ket eun dorn hag a stard va hini, n'eus ket amañ eur bann heol... A ! an huñvre, an huñvre skrijuz-se, deut da wir, gand e oll reuziou ! Mari a hell beza, d'ar houlz-mañ, gwallet, dizenoret... Bro-Zaoz a bae bremañ en harlu, e hredusted hael, ha me degaset el leh-mañ, kondaonet... gand barnerien kouezet euz lost ar harr ! I o-deus va barnet d'ar maro. Ha perag 'ta, neuze ne roont ket din an taol diweza ? Ha red eo kaoud bourrevien all ? Hogen petra 'dalv din komz euz anezo. Piou am barnfe reiz ? Ar Bobl ? Re laosk eo evid ober an dra-ze. Ar sklavouriez he-deus greet anezi eur vleizez penn-hedro hag a ganveule, deh va zrehlid, hag a gemer plijadur, en deiz hizio, ouz va gweloud kouezet en dismegañs... Ar varoned ? War o hov dirag ar rouaned, eun dug a Vourgogn en o fenn, pe gand eur Baldoen a Flandrez, int a yelo, war zigarez eur groazadeg, da denna gounid da Venezia ha da zigadoria roue ar Hresianed. Ar rouaned neuze ? O ! ar rouaned ! Eur Filip Frañs hag a dleje beza or blenier hag on tad, ha, padal, ne oar nemed breina an divizou dezañ da helloud ober e rann euz on dibourhiou-ni, c'hwilier, lavagnon ha katolik nah-Doue, kemer a ra, dre douellerez, or broiou d'o staga ouz e rouantelez evid o hinnig en dalh d'eur zerh, d'eur riboderez, eskomunuget eveltañ... E Bro-Zaoz, va enebour, va bourreo, ar Yann-ze ma vez eur gunujenn an ano anezañ hebken... En Alamagn, eun Othon a Vrunswick pe eur Filip a Zouab, kevezourien d'an impalaeriez, ha ne dint mad, an eil hag egile anezo, nemed da veza anvet lazerien, muntrerien ha tud heuguz, pe a-du gand ar Pab e vent pe a-eneb... Ha piou c'hoaz 'ta ? Ar Pab, an ollvrudet Inosant III ? Den meur, gwir eo, hogen dougetoh da lakaad e gurun da grozal eged n'eo da zivenn an intañvez hag an emzivad. Ha petra en-deus greet hennez evid va mamm hag evidon-me ? Evel-henn ar gwir a zo gwallet en eun doare mezuz, enor ar varhegerien kondaonet gand bourrevien, eeunded ar merhed aberzet d'eur harventez skrijusa... Ha den ne zav e vouez 'eneb an traou-ze... Ha Doue, Eñ E-unan, a hello e aotren ! Hag evid tizoud peseurt pal ? Petore skwer a hellan-me beza d'ar bed ? Ha Mari, Mari ! Hi a vezo maro gand ar glahar, an dihoanag hag ar vez pe, evid savetei heh enor, he-devo stourmet beteg he huanadenn ziweza. Ha me a vevje c'hoaz ! Hogen an dra-ze a vefe en em lakaad kengabluz gand he bourrevien... Tra, tra, ne varvin ket dre daol o daouarn... Ar

vez war an dud laosk hag a lez kement-se a dorfedou digastiz ! Ha, pa 'z eo gwir ez on-me dilezet gand Doue... Mervel, va Jezuz, en eur vallozi hoh ano santel hag en eur zua oll va breudeur ! Aotrou, pardonit din ! Peleh ema-hi, ar groazig venniget a roas din va mamm, ar groazig n'am-eus kuiteet morse ? O ! setu hi... (*Eñ a bok-dibok, a-dreuz e zaerou, d'eur grusif, olifant ar Hrist anezi*). Hag en abeg da betra gouzañv ? Her meiza a ran bremañ... Diwaska poaniou dre garantez evidoh, Aotrou Krist, evid lezel eur skwer vraz ha salvuz gand va breudeur an hini eo... Pardon, va Doue ! Me a venn, mennoud a ran gouzañv !

EILVED DIVIZ

Arzur, Tom, Jord

Tom, *da Jord*

Ar bara amañ, ar skudell a-hont, ha bremañ ar hefiou houarn... Int en em gav e poent hag en amzer. An trubardig a zo neuz eun den kounnaret warnañ... (*Da Arzur*). Arsa, Aotrouig koant, ha n'hellfeh-hu mervel en-deread ha dleet e ve deoh ober kement-se a izmodou ?

Arzur

Me a zo prest, va mignoned !

Tom

N'ah-eus ket a vignoned amañ.

Arzur

Me a gar an oll.

Tom

Youh 'ta : Bevet ar roue Yann !

Arzur

Pedi a ran Doue d'e bardoni.

Tom

Breboreg !... Da zaouarn ! (*Lakaad a ra dezañ ar hefiou-houarn*).

Jord, *o terhel ar hefiou all*

Feiz, an derzienn a zo krog ennañ ! Gwelloh e vefe deom marteze mond da glask eur mezeg ?

Tom

Me a zo mezeg, ar mezeg hag a zere outañ !... Ha mar befen lezet da ober... Ha

n'hellfen ket gweled eur beleg ?

Tom

Eur beleg ! N'eo ket heñvel. Hogen ni n'hellom ket seveni ho mennad. Jord, kee da gavoud ar gouarnour ha goulenn outañ e urziou. (*Jord a ya kuit*).

TREDE DIVIZ

Arzur, Tom

Tom, o teurel pell dioutañ ar hefiou-houarn, hag o komz doujuz outañ Aotrou, c'hwi hoh-eus goulennet eur beleg. Awenet oh bet gand an Neñv. Teurvezit lenn al lizer-mañ.

Arzur

An doare komz-se... eul lizer, goude kement-se a zismegañs, petra a zo da gredi ?

Tom

Lennit, Aotrou !

Arzur

Digand Gwillerm Ar Herreg ! Anad mad eo diouz e skritur ! Ha netra nemed an tri ger-mañ : kalon ha fiziañs !... An amprou a fell din ez eo bet roet deoh ar pennadig skrid-mañ ?

Tom, heb divalvenni

An degoueziou a brouo deoh an dra-ze, Aotrou. Hogen na gollom ket on amzer, eun amzer ken talvouduz... Ha, da genta oll, an arouez int euz ho tieubidigez. Abenn div eur ahann, pa glevot kanaouenn ar Werhez, c'hwi a yelo da zelloud er prenest-hont. Eur skeul gordenn a vezo ouz ho kortoz. Kariaded deoh a vezo war dro eno evid gwarezi ho teh, ha... Bevet ar roue Arzur !

Arzur, *amgredig*

Ankounac'haad a rit ar barrinier houarn.

Tom

Heskennet, Aotrou, heskennet int.

Arzur, *disfiziuz*

Gelloud a rafed, mennoud a rafed, marteze, koueza warnon.

Tom

Me a vezo ouz traoñ ar vijer. Med c'hwi hoh-eus goulennet eur beleg. Dond a raio unan euz ar barrez tosta, unan hag a zo a-du ganeom-ni. E zoareou santel a bellaio

an enebourien. Ar gedour a jomo sioul: gounezet eo. Ar vorenn a ya war devaad... Nerz kalon ha fiziañs, Aotrou !

Arzur

Tra-walh ! Pa en em gavo ar beleg, e roin-me va respont dezañ...Ya, d'an den-Doue-ze hebken e tiskuillin va mennad.

Tom

Da vihana, Aotrou, n'am diskuillit ket. Setu Jord !

PEVARVED DIVIZ

An heveleb re, Jord

Jord

Ar beleg, a-benn nebeud, ar mezeg... diwezatoh. Ar prizoniad a hello, da hortoz, gweladenni ar chapel. Ar gouarnour, eñ end-eeun, a zo en hent da zond amañ.

Arzur

Doue a-raog an dud ! Va hasit ganeoh d'ar japel.

Jord, o tiskouez dezañ an hent

Sell 'ta, war betore ton e hourhemenn ! *(D'an ampoent-mañ eh en em gav eno ar gouarnour. Eskemma a ra eur zalud leun a yenijenn gand Arzur ha bremañ a ya er-mêz).*

PEMPVED DIVIZ

Ar Gouarnour, Tom, eun Ofiser,
Soudarded

Ar Gouarnour

Bepred rog ha balh ! Hogen n'emaom ken e Falez ha ne don-me ket eur Gwillerm a Vro-Zaoz... *(Da Dom, gand evez).* Ha c'hwi, ha sellet hoh-eus ouz ar barennou-mañ ?

Tom, war an heveleb ton hag ar gouarnour

Ya-da, Aotrou.

Ar Gouarnour

Mad eo ! *(D'an ofiser).* C'hwi a daolo evez, da genta bole kloh an tour-ged, ma vezo buan ar hastellad-soudarded armet penn-kil-ha-troad.

An ofiser

A vezo greet, Aotrou. (*Mond a reont er-mêz nemed Tom*).

C’HWEHVED DIVIZ

Tom, *e-unanig*

Mil lur hebken digand marheg Ar Herreg, deg mil digand ar roue Yann, heb konta ar pezh a vezo distroet din c’hoaz... Me am-eus greet va dlead... N’eus nemed ar gorkerien hag a gavaill.

SEIZVED DIVIZ

An heveleb re, Mari, Arzur

Tom, *da Arzur*.

Hemañ gand eur jestr a gemenn dezañ mond kuit.

Aotrou, ha ma en em gav an den-Doue ?

Arzur

C’hwil a lavaro dezañ dond tre amañ. (*Tom a ya er-mêz*). Mari, va muis-karet, gelloud a ran da weloud c’hoaz !

Mari

Dilezit, Aotrou, eun doare komz ha n’eo ket greet evidon-me. Ankounac’hait eun dihoanag re vraz, eun digalonekaad hag a ziveulan-me.

Arzur

Keuz hag hogoz morhedou, va mignonez ! Mar befe evidon-me eur frealzidigez, ha neket te eo he roje din ?

Mari

O Aotrou, na lavarit ket a draou seurt-se din-me. N’am lakait ket da deuzi gand ar vez !

Arzur

Komz dillo. Yann, an euzden-ze ?...

Mari

Ar Hallaoued a zo ouz e heskinad, ar Rannvroioù a zo en em zavet, va zad a zo dieub, Breiz gourdrouruz dezañ. Hag ar mahomer spouronet, laosk evel ma ‘z eo bepred dirag ar riskl, ne zoñj mui nemed ennañ e-unan. Edo o vond da gimiadi diouz ar hastell-mañ, e log diweza, hag e hañvale beza va ankounac’heet ha, setu, en eun taol-trumm, kas a ra eur hannad d’am fedi da vond d’e gavoud, ha gand eur vouez hanter-bilpouz, hanter-fuloret, eñ da lavaroud neuze : « Arzur, emezañ

din, a zo barnet d'ar maro... ha mervel a raio ! Te, te hebken, a hell e zavetei ». Ha, war ze, eñ da addibuna din e ginnigou mezuz.

Arzur

A-berz eur seurt den laosk, me hen kompren. Ar vouhal a zo savet... Ya, er vann ema-hi. Par-berr an dimeziou an hini eo.

Mari

Etre daou vennoz edon, pe da gemeroud muioh a gas eged a zispriz outañ, d'an ampoent ma kinnigas din, evid va zenna euz arvar, eur skrid-kred. Neuze e tegemeris ar baperenn-ze hag ez on deut, en dro-mañ, d'ho savetei, Arzur. Ar skrid-kred a oa e gwenn. Lakaad a ris hoh ano-c'hwi warnañ. Kemerit-eñ, Aotrou. It kuit ahalen. Doue hoh ambrougo !

Arzur

Ha c'hwi, Mari ?

Mari

Doue a druezo ouz ar paour-kêz plah. Va ankounac'hait, Aotrou. Na zoñjit nemed e Breiz.

Arzur

Prest da vervel, da baea an oll wanereziou ! Me a garfe, Mari, war bouez va oll wad, rei testeni deoh euz va harantez. N'hellin biken paea deoh ar vad hoh-eus greet din... Hogen me ho tenno digand an euzden-ze. Ho skrid-kred, paour-kêz bugel, ne oa nemed eun dro louz all. Ganin-me ez eus eun dra kalz gwelloh eged hennez. Hag anavezoud a rit ar skritur-mañ ?

Mari

Hini va zad, avad... Amañ ema ? Lakaad a ra e vuhez en arvar !

Arzur

Leh em-eus da gredi n'ema ket amañ. Lakeet en-deus kinnig din oll raktres eun dehadenn. Dinah am-eus greet, da genta. Bremañ, hen degemer a ran.

Mari

Va zad ! Eñ a hell ho savetei. Me hen adgwelo ganeoh, Arzur.

Arzur

Siwaz ! Mari, d'am zro eo da lavaroud deoh : ankounac'hait eur priñs gwalleüruz. Na zoñjit nemed en ho tad !

Mari

Ahanta 'ta, Aotrou, ha n'hoh-eus ket va hlevet ? Ha chom a rit-hu heb gouvezoud ar pez a dremen ? Ar mahomer, eñ e-unan, n'hellas ket e guzad ouzin. Ar

Rannvroiou, mestroniet e-pad eun dachadig, en em zav adarre. Breiz war-zav, a adhouleñn he rener. Dirag an diskuliadegou braz-se, Filip, eñ e-unan, a zo bet strafuillet, deut eo tre en Normandi, hag oll e kilont dirag e dud-a-vrezel. Mestr war an Normandi, trei a raio war ar Rannvroiou. Ar re-mañ a wel ar riskl ha n'odeus fiziañs nemed ennoh. Muioh eged biskoaz ez eo dleet deoh o divenn.

Arzur

Piou on-me ha petra a heller gortoz diganin ? Me ne ris nemed re a zroug d'am Bro.

Mari

Priñs, hag ho leou touet !

Arzur

Doue am diereas.

Mari

Ha Breiz ?

Arzur

Me a varvo eviti.

Mari

Digalon ! Hag an oll re ho kar !... Ho sujidi leal hoh adhouleñn. Ho tinah n'o lakaio ket da zouza, da argila. Hoh arvar hag ho tiegi na hell o holl... Er Rannvroiou koulz hag e Breiz, ar maouezed zoken a zo greduz d'ho kaoz... Ha ne vefe nemed an dug Arzur hebken hag a rafe diouer deom-ni ?

Arzur

C'hwi, Mari, a venn va hendrehi. Arzur, eun tachadig a zo, ne zoñje nemed en neñvou ha ne gase gantañ euz an douar nemed eun eñvoreñn hebken. Ar gwel ahanoh, ho ker, hen degas a reont soñjal er bed, en e zleadou... Ya, me a vevo, me a stourmo... Hogen d'an oll, zoken d'an hini kreñva. (Ha me ker gwan !) Ha ne ra ket ar skor diouer dezo ? Douen Eñ E-unan, a zegasas deom ar skor gand an êlez santel euz ar baradoz, evid on diwall diouz pep droug ha diouz pep gwall. An êlez-se euz an douar, ivez, or hariaded hag on diwallerien en deveziou a hlahar hag a amprou. Mari, mignonez va bugaleaj, goanag va yaouankiz, keneilez va oll risklou, ha ma rannfen-me ganeoh va meudeziou ? Siwaz ! Va douzig ker, an draze eo a vez atao pennabeg a zoan, a hlahar hag a amprou ! Ne respontit ket, trei a rit ho penn. Ha petore mennad a zo ouz ho tizarbenn 'ta. Mennerez dibleguz ho tad ?... Ha me a oar-me ? Ken balh oh-c'hwi ma c'hoantait muioh en em rei oll da n'ouzon petra eged da ober eurvad va oll buhez.

Mari

Ne glaskan-me nemed ho klod, Aotrou.

Arzur

Hag e viot pennabeg euz va diskar... Ha soñjal a rit-hu e helljen-me dougen va-unan eur zamm ker pounner-ze, eur zamm seurt m'am laka ar rakwel anezi hebken da veza re-vehiet? Horjella a rafe va divesker ouzin dindan ar pouez anezi, flastret e vefen dindani hag e sachfen, da heul va diskar, ar Rannvroiou ha Breiz ganto. C'hwi eo hag ho-pezo mennet an dra-ze, Mari... Petore nerz em bezome kavet e mammenn-dour ho karantez.

Mari

C'hwi hoh-eus ho mamm, Arzur, ho pobl, Aotrou. Doue ho kwel...

Arzur

Ahanta, ra vezo Eñ or barner!... Edon prest d'an aberz. C'hwi a zinah d'her ranna gain-me, santoud a ran ez on re zinerz evid hen ober, hag hen dinah a ran... tra, tra, ne lakain ket va fobl en arvar... Mervel a rin eviti... Me a varvo, peogwir e vennit her grafen.

Mari

Me a venn! (*Outi heh-unan*). Aotrou, pardonit din eur gaou seurt-se! (*A vouez uhel*). Me a zento ouz dug Breiz.

Arzur, kouezet d'an daoulin dirazi

Mari, va muia-karet! (*E adlakaad a ra-hi en e sav*). Chom a ra c'hoaz Gwillerm ar Herreg... Hogen eñ a zo gwaz deom-ni ha ni a gavo an tu da zond a-benn anezañ!

EIZVED DIVIZ

An heveleb re, ar Herreg, e dillad eur manah

Ar Herreg

C'hwi hoh-eus e habaskeet, Aotrou.

Mari

Va zad!

Arzur

Eñ!

Ar Herreg, an heveleb c'hoari

Habaskeet, digalonekeet... Ha perag ne gemerit ket ar hleze-mañ evid e zanka em halon? An taol marvel a zo roet...

Arzur

Gwillerm ar Herreg, va zelaouit-me !

Ar Herreg

Da ober petra ? Ha ne welis ket ha ne glevis-me ket ?... Daea a ris kounnar ar roue Yann, risklet em-eus ouspenn kant gwech va buhez evid distrei e Breiz, gwerza hag ingala a ris va oll vadou evid arma ho talhidi, stourm am-eus greet ouz an oll argollou da zond beteg ennoh. Ha petra a gavis ? An drubarderez, an dizenor... Aze eo ema va gopr !

Mari

Va zad !

Ar Herreg, ouz he fellaad dioutañ

Va lezit !

Arzur

Gwasoh eged displeal oh, Gwillerm ar Herreg. C’hwi a zo eun den garo.

Ar Herreg

Ya, neketa ? Gweloud a ris ar re haella euz or baroned oh en em zispletaad ha Breiz-Veur o koueza dindan krabanou louz eur roue dismegañsuz. N’em-boa-me tamm fiziañs e den ebed ken nemed ennoh-c’hwi, Arzur... Ha c’hwi a zo ouz va zrubardi ! Penaoz !... O ! neket va dismegañsadenn eo a geuzian. Nann, ‘med ho klod kollet, hoh ano louzet ha drougeur Breiz an hini eo. Petra a hortozom-ni ? Daoust ha d’ar re a zo taolet an dismegañs warno eo da houlenn gwiriou an eeunded, an enor ? Galvom ar bourrevo. Kerzom kevret d’ar maro, rag ni on-eus e zellidet.

Mari, gand eur vouez klemmvanuz

Va zad !

Arzur

Ar bourreo, c’hwi an hini eo, den dizoñvuz, tad dizoareet, c’hwi, kentoh eged rei skwer d’or zelaou, hag en em ro d’eur gounnar dizantel. Ha dre be wir e falz-tamallit-hu ho merh ? Piou a hellfe he diwall gwelloh eged heh eeunded ?... Hi a anzavas din he harantez, ya, med en dihoanag hag evid ho savetei... evid ho tieubi... Hag hi, bremaig c’hoaz, an daerou en he daoulagad, am aspede da ankounac’haad ar youhadenn-ze euz he halon, youhadenn hag a ra mez dezi bremañ... Daoust ha c’hwi a oar da ober petra eo e teue-hi amañ bremaig ? Evid daskor din va frankiz en ho raog ha mervel em leh... O ! n’em-befe na ene, na kalon, ma teufe din eur wech bennag ankounac’haad kement-se a eeunded hag eur garantez ker braz... Ha klevet hoh-eus he homzou diweza ? Gwell-a-ze ! Hi a vezo, mar plij gand Doue, va fried hael-me, Dugez Breiz.

Mari

Nann, nann, va zad ! En eur hrataad, me a bede Doue da bardoni eur gaou.

Ar Herreg

Ha gelloud a rafen-me c'hoaz ho kredi ?

Mari, kollet ganti he fiziañs

O, va mamm, hag e glevoud a rit-hu ! Neket c'hwi hag ho-pefe diskredet war a lavare deoh ho merh.

Ar Herreg

He mamm ! Ha n'he-deus ken nemedon-me, he zad... Alo ! bugale, deuit amañ. Ho kredi a ran-me, hogen bezom leal : hoh enor, ho prud-vad eo a zifennan. Ni a ya buan da zieubi ar priñs yaouank-mañ, ni hen lakaio war an tu mad, a zaskoro dezañ e Stadou hag e halloud. Ha, kerkent all, ni a gimiado diouz Breiz evid mad... Gouvezoud a raim ker bravig ha tra miroud outañ d'en em goll.

Arzur

Na hoanagit ket va zrehi. Saveteit Mari amañ, mar gell hi beva hebdon. Me a zo o vond da vervel.

Ar Herreg

Fui a ra an amzer ha pep munutenn a zegas ganti eur riskl muioh. Echuom ! (*Da Arzur*). C'hwi a zo Breizad, Aotrou, me ivez. Degas a ran da goun deoh, kemer a ran evid va lodenn, eun dra dellezekoh euz hoh enor... Divennit Breiz, diahubit ar Rannvroiou, lakit asur or frankiz deom-ni oll, ha ni a welo ha c'hwi a dreho warnon.

Arzur

Roit din ho torn, gour dizuj ! Me a zo dare, ya, prest on da vond d'hoh heul. (*I a bok an eil d'egile*).

Ar Herreg

Red eo deom gortoz bremañ. N'hellom ket kemeroud Mari er vag-mañ... Ar mor a zo fall... Red eo deom ivez kemma or pourchasou... Hag an amzer a ya buan endro, rag ni on-eus diaraogennet an eur gand aon rag eun taol trubarderez.

Mari

A-gevred ganeoh, va zad, me a yelo, heb aon, da n'eus forz peleh.

Ar Herreg

Marteze e ranki-te embreger an heveleb argollou ... Mond a ran-me da weloud, ho kuitaad a ran... Kenavo, Mari, kenavo, Arzur ! Ha, d'ar henta arouezadenn, bezit prest, bezit dare.

NAVED DIVIZ

Arzur, Mari

Arzur

Eñ a blego, Mari.

Mari

Siwaz ! N'em-eus-me nemed drouksantou glaharuz.

Arzur

Bugel, na zelaouit ket ouz mogidellou fromuz ! Ho tad, ha n'ho kar ket gand e oll ene, a-greiz-kalon ? Ha me ne don ket ar mestr ? Doue, en diwez, en-deus truezet deoh. Ha da biou eo e tleom-ni an dra-ze ? Deoh, deoh-c'hwi hebken, Mari. Evel-henn eo e fell d'an Doue trugarezuz. Horella a ra an impalaeriezou, ar pennou braz a gouez e drouglamm, ar poblou a ziskenn hag a ya war zisleberraad, a-daol-trumm eh adsavont... Ha da biou eo e tleont ivez an dra-ze ? D'o dellidou ? Ind-i n'o-deus peurlies a nemed gwall dechou. Evelato o hanmeuler, o azeuli a reer zoken hag e ankounac'her ar gwir Doue, an Ollhalloudeg hag a reas Eñ e-unan oll an tredemarz, ar burzud-se, oll a-bez. Bez' e oa e-touez ar poblou-ze, en impalaeriez, eur werhez dianavezet hag a bede Doue evid an oll gwitibunan. Ha daerou an êl-ze o-deus kavet truez rag ar zalver. Ind-i o-deus salvet an oll dud kabluz, an oll beherien. Goanagi a ran, fiziañs em-eus, Mari, hag abalamour ma 'z on-me en ho kichenn.

Mari

Va Aotrou !

Arzur

Laouennaad a ra din ivez, o veza ma hellin-me, dizale, gand muioh a zellez, enori ho tellidou... M'am-befe-me oll enoriou an douar ! Hogen Doue a vennigo va gwazoniez izeleg, hi a zo re heñvel ouz E Reizded... (*Klevoud a reer eur vouez, hag a ya diarzav war dostaad, o kana eur gurunenn d'ar Werhez*). Selaouit ar ganaouenn-zantel-ze, Mari... An arouez euz on dieubidigez an hini eo. (*E-keit-se, e kendalher gand kanaouenn zantel ar Werhez*).

Ni ho salud, Steredenn-Vor,
Mamm da Zoue, leun a enor,
Gwerhez bepred, dor an neñvou,
Selaouit mad or pedennou.

Resevit ar zalud santel,
Salud an Arhêl Gabriel.
E-leh an droug greet gand Eva

Degasit deom peoh er bed-mañ.

Diskouezit deom oh eur vamm vad
En or heñver, tud emzivad.
Grit m'or zelaouo an Hini
Hoh-eus ganet evidom-ni.

Grit ma vo santel or buhez,
Ma heuillim hent ar wir furnez,
Ha ma vim o weloud Jezuz
En neñv ganeoh eun deiz eüruz.

Gloar atao d'an Tad divarvel,
D'ar Mab ha d'ar Spred Santel,
Rag da dri Ferson an Dreinded
Heveleb enor a zo dleet.

Mari

Ken abred-se ! O va zad-me, daoust hag eñ e vefe deuet, ker buan-ze, a-benn euz e daol ? N'hellan ket kredi en dra-ze, tra... Ho talea tra ken a rafen-me hag ho lakaad ouspenn, e brasoh risklou. Na gollit ket evid-se eun digarez euz ar re dalvoudusa. It kuit, Aotrou Dug.

Arzur

Hebdout-te ar maro an hini eo, Mari, a-gevred ganez ez eo ar zilvidigez. Eno e vezin-me, ez kichenn, evid rei skoazell dit hag evid miroud ouz an tarziou-mor d'en em strinka ouzit. Klev 'ta, ha ne garfes-te ket dleoud da vuhez din ? Deus, va muia-garet, me a zigor hent dit evid da zegemeroud etre va divreh.

Mari

Va Doue, ho-pet truez ouzom-ni.

Arzur, gand eur vouez hanter vouget

Mari !

DEGVED DIVIZ

Mari, outi heh-unan

Arzur ! Eñ am galv ha ne zistro ket amañ. E vouez a zeblant beza tohor. Ha va zad hag en-doa aon rag eun taol-trubarderez... Int a zo bet trubardet, tapet o-daou ha marteze zoken... O, va Doue, va Doue, n'am lezit ket en anken skrijuz-se... Hogen foll on-me da sponta en-doare-ze... Va zad, kredabl, n'hellas ket en em gavoud e

kentel. An arouez a oa roet, hag Arzur a zo eet kuit hebdon... Ahanta ! ha n'eo ket ar pezh a vennen, ar pezh a dleen-me mennoud ? Miroud outañ a lakaad ober eun dimezi amzere, mervel evitañ... Gwalleüruz ma 'z on ! Med neuze eo me ha ne hoanagen ket beva evitañ. E garoud re a reen. Doue am hastiz en eur skei gantañ. Reuzeudigez, tad-lazerez a zo ahanon ! Ya, ya, me an hini eo hag a zo kirieg euz e varo hag euz maro va zad... (*Kleier an tour-ged a zon d'an emgann, - heveleb son gand hini an tan-gwall. - Klevoud a reer ar youhou-brezel, straperez ar hlezeier, oll strak eur zeziz*). An trouz skrijuz, ar rouestl hirisuz-se, diougan eo euz ar hastiz a vezo ouz va gortoz... Ha n'em-eus ket eur pennadig sioulder zoken evid goulenn pardon digand Doue... N'hellan-me ket... An ivern peurbaduz... (*Ar youhou-brezel a zeu da veza heglevoush*). Frañs ! a glevis-me... O ! honnez, ar youhadenn-ze, n'eo ket eur youhadenn a valloz an hini eo... (*Hi a zelaou gand muioh a evez*). Ya, Frañs, Frañs ! Saveteet on : ar Hallaoued eo !... Va zad hag Arzur a stourm en o zouez... Emaint o tond d'am zdieubi... Trugarez, va Doue ! (*An trouz hag ar rouestl a ya war wasaad*).

UNNEGVED DIVIZ

Mari, ar Gouarnour, gwardou,
Soudarded,
Loeiz Frañs hag ar Hallaoued,
Ar Herreg, Morris... hag all...

Ar Gouarnour

Mari ar Herreg, c'hwi a zo va frizonierez.

Loeiz

N'eo ket evid gwall bell, Aotrou... En em roit ! (*Ar Hallaoued a leugn al leurenn-c'hoari*).

Mari

Va zad, ar priñs : peleh emaint-i ? Ar priñs Arzur a zo tehet kuit dre amañ, sellit !

Loeiz

D'am heul, va zud ! D'ar mogerioù !

Ar Herreg, *gwall-dizet ha leun-wad*

Re ziwzad eo !... Trubardet eo, drouglazet ! Me a dlee e hortoz e traoñ ar

mogeriou gand eur vag, enni martoloded akuit. Douara a rejom... Eur vag all a dehe war-du an donvor, hag a gase enni Arzur kêz... He heulia a ris-me, dre roeñvad forz, hag e welis Yann, eñ end-eeun, krog gand an eil dorn e bleo ar paour-kêz priñs ha gand egile en eur gougleze savet da skei... Arzur a daolas eur youhadenn skrijuz... An hini ziweza e oe... Neuze ar bourre, o trei e gounnar ouzin-me, am zizas gand houarn e hoaf e-kreiz va brennid. (*Koueza a ra d'an douar, diviet*).

Oll

Ar pezh vil ! er mor, er mor !

Ar Herreg,

deuet eur wellaenn dezañ, en em laka en e goazez gand skoazell daou zoudard,
hag e kendalh

Re ziwezad eo, a lavaran-me deoh !... Digoulzet e viot !... Eul lestr a oa ouz e hortoz... Eñ a deh da Vro-Zaoz... Arzur, Mari, va mignoned... A ! ar Hallaoued !... Loeiz, c'hwi a zo treh ! Da vihanne talvezit mad dezo or maro... Va bugel... Va Doue... Pardon !...

Mari

O ! ar maro ! Ra varvin-me ivez ! (*Sempla a ra*).

Oll

Drougrañs ! Droukrañs !

Loeiz

Reizded ! Honnez eo ar gwella drougrañs.